

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN YOLU TAHLİL VE TERCİHLERİNİN ÂİLE HUKUKU
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamza KAYA

HAZİRAN – 2019

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN YOLU TAHLİL VE TERCİHLERİNİN ÂİLE HUKUKU AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamza KAYA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz FİDAN

HAZİRAN – 2019

GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

Dr. Öğr Üyesi Yılmaz FİDAN danışmanlığında, Hamza KAYA tarafından hazırlanan “Kur’an Yolu Tahlil ve Tercihlerinin Âile Hukuku Açısından Değerlendirilmesi” isimli bu çalışma, 31/ 05 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Fetullah YILMAZ (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi. Yılmaz FİDAN (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi. Mehmet GAYRETLİ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Sosyal BilimlerEnstitüsü Müdür

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Kur’an Yolu Âile Hukuku Açısından Tahlil ve Tercihlerinin Değerlendirilmesi” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐	Tezimin .. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

31/ 05 /2019

Hamza KAYA

ÖNSÖZ

İnsanlığın en önemli ve en kadim kurumu şüphesiz âiledir. Toplumun temelini âile oluşturur. Âile, insanın fitri açıdan ihtiyaç duyduğu ilk müessesedir. İnsanlığın evrensel ve sürekli olan kurumlarından birisini oluşturan ve nikâh akdinin bir sonucu olarak ortaya çıkan âile, evvelemirde sosyal ve ahlaki bir kurumdur. Dünyanın hiçbir yerinde âilenin önemi azalmamıştır. Ülkemiz dâhil dünyada birçok ülkede âile kurumunun önemine binâen bakanlıklar kurulmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen âile kurumuna gereken ihtimamın gösterildiğinden bahsedemeyiz. Âile olmadan gerek bedensel gerekse ruhsal açıdan sağlıklı bireylerden bahsetmemiz mümkün değildir. Zayıf bireylerin güçlü toplumları inşa etmesi mümkün değildir. Evlenmek hayırlı bir toplumun inşası için ruhen ve bedenlen sağlıklı olan tüm bireylerin temel hakkıdır.

Yüce Allah insanı bu ihtiyaca meyyal yaratmıştır. *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”* (er-Rum, 30/21) mealindeki âyet, bu konuda yol gösterecek en önemli delillerdendir. İnsan neslinin kıyamete kadar sürekliliğini murad eden rabbimiz, bunu ilâhi bir kanun olarak erkek ve kadının birlikte yaşamasına bağlamıştır. Bu birlikteliğin Allah’ın emir buyurduğu ölçülere göre olmasının adı nikâhtır. Âilenin kurulması meşru olmalı. Nikâh akdi olmadan, gayrimeşru yollardan kurulmuş birlikteliğe âile dememiz mümkün değildir. Evlilikte meşruiyetin kaynağı nikâhtır.

İslâm Hukuk usulünde makasid-ı hamse diye ifade edilen beş temel esastan biri de neslin korunmasıdır. Neslin korunması için yüce dinimiz İslâm bir takım tedbirler almıştır. *“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.”* (İsra,17/32) Bu âyetin ifadesine göre iffetsizlik veya iffetsizliğe varacak her davranış kesin olarak yasaklanmıştır. Neslin korunmasını hedefleyen yüce dinimiz İslâm, nikâh akdiyle evlenmeyi meşru kılmıştır ve bu konu hakkında birçok âyet nazil olmuştur. İşte bu âyetlerin incelenmesinde tezimize kaynaklık eden eser Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, tarafından telif edilen *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*’dir. Bu tefsirimiz incelenirken

başvurduğumuz önemli kaynaklar, Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtîhu'l-Gayb'ı ve âyetleri nüzul açısından ele alırken çokça rivâyet bulduğumuz İbn Cerîr et-Taberînin *Câmiu'l-Beyân*'ı ve cumhuriyet döneminin en önemli tefsiri Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, eseri olmuştur. Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Âileyi oluşturan bireylerin (kadın ve erkeğin yaratılması meselesi) ve İslâm'da âile kurumunu açıklayarak evlilik öncesi süreçle ilgili âyet ve fıkhi görüşler incelenmiştir. İkinci bölümde nikâh akdinin gerçekleşmesi için temel şartlar ve nikâh sonrası süreç ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise talak, iddet ve nafaka gibi konular ele alınmıştır. Tez konusunun belirlenmesinde ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında kuşkusuz en belirgin katkı, önce danışman hocama aittir. Bu çerçevede tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen süre zarfında tüm meşguliyetine rağmen ilgi ve katkılarını esirgemeyerek her konuda ufuk açıcı yönlendirmelerde bulunan, çeşitli eleştirileriyle düşüncelerimi tashih eden ve çalışmamı sabırla yöneten Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz FİDAN Bey'e müteşekkirim. Değerli zamanlarını ayırarak bu çalışmayı okuyup tashih eden, öneri ve tenkitleri ile yardımlarını esirgemeyen, Doç Dr. Fetullah YILMAZ Bey'e ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet GAYRETLİ Bey'e teşekkür ederim. Bu süreçte tezin düzenlenmesi ve tüm teknik detaylarında bana yardımını esirgemeyen kıymetli dostum Mehmet Ali YİĞİT hocama teşekkür ediyorum.

Gümüşhane –2019

Hamza KAYA

ÖZET

[Kaya, Hamza]. Kur'an Yolu Tahlil ve Tercihlerinin Âile Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (88 sayfa)

İslâm Hukuku üç ana bölümden oluşmaktadır: İbadat, Muamelat ve Ukubat. İslâm Hukukunda muamelatın içinde münekahat başlığı altında incelenen Âile Hukuku, son dönemlerde muasır âlimler tarafından “*Ahvalü’ş-Şahsiye*” olarak müstakil bir şekilde ele alınmıştır. Tarih boyu âile önemini korumuş ve tüm insanlığın üzerinde hukuk ürettiği bir konu olmuştur. İnsanlığa dünya ve ahiret saadeti vadeden dinimizin temel kaynağı Kur’ân’da, Âile Hukukuyla alakalı yetmiş kusur âyet mevcuttur. Âile Hukuku hükümlerinin tek tek vahye dayanma oranı, diğer hukuk alanlarına oranla daha yüksektir. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından telif edilen *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, eserinde âile hukuku açısından ahkâm âyetlerinin değerlendirilmesi tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda *Kuran Yolu* müelliflerinin âyetleri yorumlama metotları, tahlil ve tercihleri, konuyla alakalı kanaatleri, yararlandıkları kaynaklar açısından inceledik. Komisyonun ahkâm âyetleriyle ilgili yorumları, hangi sebebe dayandığını ve konuyla alakalı tercihlerinin kaynaklarda, yerlerini tesbit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Âile, Hıtb, Nikâh, Talak, İddet, Nafaka, Nüşuz, İlâ, Zıhar.

ABSTRACT

[KAYA, Hamza] The Analysis and Preferences of the Qur'an in terms of Family law Master's Thesis, 2019, (88 sayfa)

Islamic Law consists of three main parts: Worship, interpersonal relations and sanctions. In Islamic Law, marriage has been counted among people. This issue has recently been the sub-title of Family Law. Late Islamic scholars discussed the subject of marriage (*Ahvâlû'sh-Şahiye*) in their independent works. In history, the family has maintained its importance and has been the subject of the production of law by all mankind. There are more verses in Islam about Qur'an and its book Qur'an, which shows ways to be happy in the life of the world and the Hereafter, more than seventy of them. Seventy defects related to Family Law are available in verse. The rates of family law are more than the other law areas. Hayrettin Karaman, Mustafa Cagrici, Ibrahim Qafi and Sadrettin Gumus, the Qur'an Path in the Turkish Meal and Tafsir, in his work we made the evaluation of the verses declaring family law. In this study, the methods of interpreting the verses of the Qur'an Road authors, their analysis and preferences, their opinions on the subject and the sources they benefit from are included. The rationale of the Commission's comments on the moral verses, and the sources in the subject, investigated the sources.

Key Words: Family, Engagement, Marriage, Divorce, Duration, Alimony, Nuşüz, Oath, Zihar.

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI

GİRİŞ	1
a. Araştırmanın Konusu.....	1
b. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
c. Araştırmanın Soruları	2
d. Araştırmanın Literatür Taraması	2
e. Araştırmanın Planı	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLÂM'DA AİLE HUKUKU	4
1.1. Kur'ân'da Kadın Ve Erkeğin Yaratılması Meselesi.....	4
1.2. Âile Kavramı	6
1.3. İslâm Âile Hukuku	8
1.4. Evlilik Akdi Öncesi Süreç	9
1.4.1. Evlenmeden Önce Görüşme	10
1.4.2. Evlenmede Teklif.....	11
1.4.2.1. Eşi Vefat Eden Kadına Evlilik Teklif Etmek.....	11

1.4.2.2. Boşanan Kadına Evlilik Teklif Etmek	13
1.4.3. Nişanlanma	13
1.4.4. Nişanın Bozulma Ve Sonuçları	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH VE KUR'ÂN YOLU TEFSİRİNİN YAKLAŞIMLARI.....	17
2.1. Nikâh (Evlenme).....	17
2.1.1. Evlenme Akdinin Unsurları (İn'ikâd Şartları).....	20
2.1.2. Evlenme Akdinin Sıhhat Şartları	21
2.1.3. Evlenme Akdinin Nefaz Şartları.....	22
2.1.4. Evlenme Akdinin Lüzum Şartları.....	23
2.1.5. Sahih Evliliğin Sonuçları.....	24
2.1.5.1. Kocanın karısına karşı vazifeleri:	24
2.1.5.2. Karının Kocasına Karşı Vazifeleri:.....	24
2.1.5.3. Ortak Sorumluluklar	24
2.1.6. Mevkuf Akdin Sonuçları	25
2.1.7. Fasit Evliliğin Sonuçları	25
2.1.7.1. Fasit Evlilik Şu Sonuçları Doğurur:.....	26
2.1.7.2. Batıl Akit Şu Sonuçları Doğurur:	26
2.1.8. Geçersiz Sayılan Nikâh Çeşitleri	26
2.1.8.1. Şigar Nikâhı	27
2.1.8.2. Mut'a Nikâhı.....	27
2.1.9. Nikâh İçin Velinin İzni	28
2.1.10. Küçüklerin Evlenmesi	30
2.1.11. Evlenme Engelleri	31
2.1.11.1. Daimi Evlenme Engelleri.....	32
2.1.11.2. Geçici Evlenme Engelleri	35
2.1.12. Mehir.....	40
2.1.12.1. Mehrin Ödenmesi ve Kadının Mehrini Kocasına Hibe Etmesi	41
2.1.12.2. Kadının Mehrin Yarısını veya Müt'a Aldığı Yerler	44

2.1.13. Çok Eşlilik	46
2.2. Boşanma	48
2.2.1. Boşanma Şekilleri	49
2.2.1.1. Ric'i Boşama	50
2.2.1.2. Bâin Boşama	52
2.2.1.3. Muhâla'a (Karşılıklı Rıza ile Boşanma)	54
2.2.1.5. Tefrik (Adli boşanma)	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSLÂM HUKUKUNDA BOŞANMA VE KUR'ÂN YOLU TEFSİRİNİN YAKLAŞIMLARI.....	58
3.1. Nüşuz	58
3.2. Lian (Lanetleşme)	63
3.3. Îlâ	65
3.4. Tefviz-İ Talak	67
3.5. Zihar	68
3.6. Zina	71
3.7. Boşanma İle Başlayan Hususlar	74
3.7.1. İddet	74
3.7.2. Boşanma İddeti	75
3.7.3. Vefat İddeti	77
3.8. Nafaka	78
3.9. Evlat Edinme	79
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	81
KAYNAKÇA	84
ÖZGEÇMİŞ	88

KISALTMALAR LİSTESİ

a. s.	: Aleyhisselâm
c.	: Cilt
c. c.	: Celle Celâlühü
çev.	:Çeviren
DİA	:Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Vakfı Yayınları
r. a.	: Radiyallahü anhu
r. h.	: Rahmetullahi aleyh
s.	: Sayfa
s. a. v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme
tahk.	: Tahkik
t. y.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kâinatı yaratan yüce Rabbimiz insanlık neslinin korunmasını ve devamını murat etmiştir. İnsanlığın evvelemirde muradı ilâhiyi kavrayıp ona uygun davranışlar sergilemesi en asli vazifesidir. Yüce Rabbimiz bu konuda da çok sayıda emirler ve yasaklar ile kullarına bu alanda tavsiyeler etmiştir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim beşeriyeti bireysel ve içtimai olgunluğa, ebedi mutluluğa kavuşturacak mukaddes bir kılavuzdur. Bu bakımdan ideal ana babalar, istenen seviyede eşler, çocuklar, hülâsa hukukullâha, hukukulibâda riâyet eden âile, nasıl oluşur? Ahkâm âyetleri açısından bunları ele almaya çalışacağız. Tezimize başlamadan önce doğal olarak üzerinde çalışma yapacağım eseri (*Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*) okudum. *Kur'ân Yolu* isimli son dönemde yazılmış bir tefsir olmasına binâen Diyanet'in referans ve teşvikiyle, bu sahada uzmanlanmış kimselerin kaleme aldığı ve dini ilimlerle meşgul olan hemen herkesin dikkatini çeken bir eserdir. Bu bakımdan komisyonun ilgili âyetler hakkındaki yorumları bizim inceleme alanımızı oluşturmaktadır.

a. Araştırmanın Konusu

Tezimizin konusu, *Kur'ân Yolu* tefsirinde ahkâm âyetlerinin âile hukuku açısından tahlil ve tercihlerinin değerlendirilmesidir. Âile Hukuku ile ilgili âyetlerin tefsirini incelerken fıkhi çıkarımların izini sürmeye çalıştık. Çalışmamız tamamen *Kur'ân Yolu* tefsirinin 2012'de basılmış olan nüshası esas alınarak meydana gelmiştir. Ele aldığımız âyetler ve bunların anlamları bir bütünlük olması bakımından söz konusu tefsirde yer alan meâle göre anlamlandırılmıştır.

b. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Konu âile hukuku olunca, tüm milletlerde önemini koruduğu gibi İslâm hukukunda da âile hukukunun önemi büyüktür. Son zamanlarda gerek medyada gerekse ilmi merkezlerde tartışmanın odağı olması açısından âile hukuku gün geçtikçe daha da

bir önem arz etmektedir. Biz bu çalışmamızda dinimizin temel kaynakları referans alınarak konuyu işleme fırsatı bulduk. Günümüzde âilede oluşan problemleri çözmek, fitratı korumayı esas alan yüce İslâm'ın ön gördüğü ilkelerle ortaya koymak araştırmamızın amacıdır.

c. Araştırmanın Soruları

Bu tezimizde, “âile kurumunun oluşum aşamasından önce tarafların görüşmesi hangi ölçüde olmalıdır, hıtbeye yaparken hukuki ve etik açısından nelere dikkat edilmelidir.” Nikâh akdi ve taraflara yüklediği sorumluluklar nelerdir, akdin sonlandırma biçimleri ve konuyla alakalı meselelerin çözümünde *Kur'an Yolu* müelliflerinin yaklaşımları nelerdir? *Kur'an Yolu* müellifleri âyetleri yorumlayıp bir tercih yaptıklarında bunu hangi saikle yapmışlar soruları, tezimizin bütününde cevap aramaya çalıştığımız sorulardır.

d. Araştırmanın Literatür Taraması

Tezimizde kullandığımız kaynaklar, *Kuran Yolu* tefsirinin kullandığı kaynakların yanı sıra bizim ilave olarak ulaştığımız kaynaklardan oluşmaktadır. Her ilmi çalışmada yeni gelişmeler eski bilinenlerin üzerine konulur. Bu açıdan bu sahada yeni bir kitap yazmak isteyen her eser sahibi o alanda önceden yazılmış çalışmalardan yararlanması gerekir. Dahası yararlandığı bu eserler ne kadar çok ve sağlam olursa söz konusu müellifin eseri de o denli önem kazanır. Bu nokta dikkate alınca ilmi tarafı olan çalışmalar hakkında görüş beyan edebilmek için öncelikle o eserin kaynakları hakkında malumat sahibi olunması gerektiği her akıl sahibinin kabul edeceği bir gerçekliktir. Yapılan çalışmada gerek bizim gerekse müellifin dayandığı kaynakları şöyle sıralayabiliriz. Tefsir kaynaklarımız: İbn Cerîr et-Taberî- *Câmiu'l-Beyân*, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî-*Ahkâmü'l-Kur'ân*, Kurtubî- *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, İbn Kesîr- *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, Fahreddin er-Râzî; *Mefâtîhu'l-Gayb*. Muhammed Hamdi Yazır- *Hak Dini Kur'ân Dili*, Mevdûdî *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Süleyman Ateş-*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Hadis ve fıkıh kaynaklarımız: Muhammed b. İsmail el-Buhârî-*Sahih-i Buhârî*, Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî- *Sahih-i Müslim*, Hamdi

Döndüren- *Delilleriyle Âile İlmihali*, Muhammed Muhiddin Abdülhamid *el-Ahvalü’ş-Şahsiyye fi’ş-Şeriatî’l-İslâmiye*. Kaynakça bölümünde kaynaklar detaylı bir şekilde verileceği için hepsini zikretme gereğini görmedik.

e. Araştırmanın Planı

Tezimizin üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde İnsanın yaratılışı İslâmda âile kurumunun ön aşaması Nişan ve Hitbe konularını ana hatlarıyla ele aldık. İkinci bölümünde, nikâh (Evlenme), Evlenme Akdinin Unsurları (İn’ikâd Şartları), Evlenme Akdinin Sıhhat Şartları, Evlenme Akdinin Nefaz Şartları, Evlenme Akdinin Lüzum Şartları, Sahih Evliliğin Sonuçları, Mevkuf akdin Sonuçları ve Fasit Evliliğin sonuçları gibi başlıklar fıkhi açıdan ele aldığımız konulardır. *Kur’ân Yolu* müellifleri âile hukuku ile alakalı âyetleri incelerken ortaya koydukları görüşleri bu başlıklar olmadan izah etmek pek açıklayıcı olmayacağı düşüncesiyle fıkıh kitaplarına başvurarak âyetleri izaha çalıştık.

Araştırmamızın son bölümünde ise boşanma sürecine taallük eden başlıklar ilgili âyetler ışığında incelenerek ele alınmış komisyonun konularla alakalı görüşleri yer yer başka kaynaklarla desteklenmiştir. Hülâsa olarak âile hukukuna taallük eden her âyeti, ilgili başlıklar altında incelemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLÂM'DA AİLE HUKUKU

1.1. Kur'ân'da Kadın Ve Erkeğin Yaratılması Meselesi

“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir diğiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”¹

Kur'ân'da bu âyetin tanıklığıyla biliyoruz ki insanlık serüveni bir erkek ve kadının yaratılmasıyla başlamıştır. Her ikisi de yine Kur'ân'ın ifadesiyle insan olarak küre-i arzın halifesi olma onur ve sorumluluğuna memur kılınmışlardır.

Bir erkek ve kadından bütün insanlar meydana gelmiştir. Allah insanlığın babası Âdem'i toptaktan, eşini de Âdem'i yarattığı asıldan meydana getirmiş ve ikisinin karı koca olmaları sebebiyle insanlık âilesi çoğalarak devam etmiştir. Bu açıdan bakınca insanlık bir asıldan ve aynı özden gelmektedir. Birbirlerine yaratılış açısından bir üstülükleri yoktur.²

İlgili âyet bütün insanların aynı atadan geldiğini ve bu yönüyle aralarında bir eşitlik olduğunu ifade etmektedir. Bir başka deyişle insanların tamamı aralarında kadın olsun erkek olsun, yaratılış olarak aynı özden gelmekle eşit oldukları gibi, kadın ve erkek cinsi de birbirlerine karşı söz konusu yaratılış itibariyle yine eşittir. Birinin diğerine bir üstünlüğün yoktur.

Ancak burada söylenilen eşitlik, fiziki özellikler ve fitrattan gelen fizyolojik farklılıkların olmadığı izaha gerek olmayan bir gerçekliktir. Zira kadın ve erkek cinsinin bünyeleri, fiziki ve ruhsal yapıları; yaratılış itibariyle birbirinden farklıdır. Bu sadece kadın ve erkek cinsi arasında mevcut olan bir farklılık değil, bilakis böylesi bir farklılık kişinin hemcinsleriyle arasında da mevzu bahis olabilmektedir.

¹ Hucûrat 49/13.

² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 2012, C.5, s. 97.

Kadın ve erkekten oluşan insanlığın, ele alındığı âyete bakıldığında, kastedilen eşitliğin Allah katındaki değer, Allah’a kulluk noktasında ki ortak hak ve sorumluklara ilişkin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Konuyla ilgili âyet-i kerime şöyledir: *“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının.”*³

Rabbimiz, ismi “Nisa / Kadınlar” olan bu sûrenin ilk âyetinde kadın ve erkeğin yaratılma serüvenini anlatırken her ikisine birden insan diye hitap etmiştir. Dolayısıyla kadın ve erkek en temelde insan olarak rabbine karşı muttaki bir kul olma açısından aynı derecede sorumludurlar. Konuyla ilgili hadis-i şerif şöyledir: *“Kadın, ege kemiğine benzer. Düzeltmeye çalışırsan kırılır. Eğriliğini tolere ederek ondan yararlanmak istersen, ondan istifade etmiş olursun”*⁴

Bu hadisi Hz. Havva annemizin Hz. Âdem’in ege kemiğinden yaratıldığı şeklinde anlayanlar vardır ve genel kabul de budur ancak komisyonun bu hadisi yorumlama şekli daha farklıdır. Bazı hadislerde geçen kadınların, başka bir deyişle ilk kadın olan Havva’nın eğri bir kaburgadan yaratıldığı ifadesi, bir zaaf ya da üstünlüğe yönelik bir ifade değildir. Bu ifadede, bir benzetme kullanılarak, ikisinin farklı yaratılışlarda olduğu ve fitratlarında var olan söz konusu değişikliklerin sonradan da değişmemesi gerektiğini ifade etmek amaçlanmıştır. Bir başka deyişle burada tamamen mecâzi bir anlatım söz konusudur.⁵ Kadının, Hz. Âdemin yaratıldığı maddeden yani çamurdan değil de onun ege kemiğinden yaratıldığını kabul etsek de bunun nasıl olduğuna dair bilgimiz yoktur.⁶ Tüm bu bilgilere rağmen Hz. Havva’nın Hz. Âdemin ege kemiğinden yaratıldığını kabul etmek her ikisinin insan olarak aynı özden yaratıldığı gerçeğini değiştirmez.

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de değineceğimiz üzere ilgili rivâyete İslâm âlimleri ihtiyatla yaklaşmış, özellikle çalışmamızın temel kaynağını oluşturan “Kur’an Yolu Tefsiri” bu konuda daha kuşatıcı ve kadın ile erkeğin genel değerini anlatan âyetlere daha uygun olarak söz konusu hadisi yorumlamaktadır.

³ Nisa 3/1.

⁴ Buhari, Nikâh, 80.

⁵ Kur’an yolu, C.2, s.11.

⁶ Bekir Topaloğlu, **İslâm’da Kadın**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001, s. 21.

Komisyunun kadınının yaratılışı hakkındaki görüşleri klasik eserlerdeki görüş ve yorumlardan farklıdır. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına ilişkin hadisi,⁷ kadının (Hz. Havva) annemizin Hz. Âdemin ege kemiğinden yaratıldığı şeklinde anlayanlar vardır ve genel kabul de budur ancak komisyonun bu hadisi yorumlama şekli daha farklıdır. Havva'nın eğri bir kaburgadan yaratıldığı ifadesi, bir zaaf ya da üstünlüğe yönelik bir ifade değildir. Bu ifadede, bir benzetme kullanılarak, ikisinin farklı yaratılışlarda olduğu ve fitratlarında var olan söz konusu değişikliklerin sonradan da değişmemesi gerektiğini ifade etmek amaçlanmıştır. Hadislerde anlatılan bu olayı kadın erkek arasında bir üstünlük vesilesi veya kadını aşağıladığı düşüncesi son derece yersiz ve mesnedsiz bir yaklaşımdır.

1.2. Âile Kavramı

Sözlükte hane bireyleri, bir kimsenin zorunlu olarak baktığı kişiler gibi anlamlara gelen Âile kavramı, eşler ve çocuklardan meydana gelen ve toplumun temelini oluşturan en küçük birimin adıdır.⁸ Kişinin doğduğu, yaşadığı ve hayatını sürdürdüğü bir yapı olan âile, tüm hukuk sistemlerinde büyük öneme sahiptir.⁹ Âile insanlık tarihinin en kadim kurumudur. Çünkü insanlık serüveni iki eş bir âile ile başlamış olup, her ikisi de yeryüzünün halifesi olma onur ve sorumluluğuna sahip kılınmışlardır.¹⁰ İnsan neslinin babası Hz. Âdem ve Havva'nın yüce Allah tarafından yaratılması ve dünyada ilk defa âile yuvasının kurulmasıyla ortaya yeni bir çoğalma yolu çıkmıştır.¹¹ Allah'ı Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de insanın dünyadaki yalnızlığının kendi cinsinden birisiyle izdivac ederek giderildiğini belirtirken meveddet ve merhamete dayalı muhabbetin hâkim olduğu bir yuvaya atıfta bulunmuştur.¹²

⁷ Buhari, Nikâh, 80.

⁸ Mehmet Erdoğan, “Âile” **Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015, s.18.

⁹ Ahmet Yaman, **İslâm Âile Hukuku**, İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık, Kasım 2011, s.17.

¹⁰ Ülfet Görgülü “Eşler Arası İlişkide Kur'an'ın Ortaya Koyduğu Bazı Temel İlkeler,” Ankara: **Kur'an ve Kadın Sempozyumu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s.331.

¹¹ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, İstanbul: Erkam Yayınları, 2015, s.18.

¹² M. Âkif Aydın, “Âile Hayatı” **Diyanet Vakfı İlmihali**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, C.2, s.195.

*“Birbirinizle kaynaşmanız için size kendiniz gibi olan eşler yaratıp, eşler arasında sevgi ve şefkat hislerini var etmesi de O’nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.”*¹³

Kuran Yolu: İnsanın kendinden (nefsinden) ona eş yaratılmasını birden fazla açıklaması vardır. Kendi özünden ve kendi çeşidinden bir başka deyişle ikisi de aynı mayadan var olduğu anlamı, Kur’ân’ın diğer beyanlarına göre de en uygun olan görüştür.”¹⁴ Komisyon bu âyeti yorumlarken Nisa sûresinin ilk âyetine atıfta bulunarak insanlığın ilk âilesinin yaratılışı hakkında görüş beyan ettiler. Bu konu hakkında komisyonun görüşünü şu şekilde ifade eder: “Her canlı çoğalmaya yönelik var olan kanulara göre vücut bulduğundan, burada nefisten (ondan yaratan) ifadesini, onun bir parçasından şeklinde anlamak yerine, onun cinsinden, benzerinden ya da bizzat aynı özden şeklinde anlamak daha doğru görünmektedir.

Zira yukarıda ele aldığımız evliliğin sevgiyi artırması neticesini veren âyet de bu anlamı desteklemektedir.¹⁵ Fakat bu konu hakkında Buhari ve Müslim’den gelen bir rivâyet göre Allah Rasulü şöyle buyuruyor: “kul olma açısından aynı derecede sorumludurlar. Konuyla ilgili hadis-i şerif şöyledir: “Kadın, ege kemiğine benzer. Düzeltmeye çalışırsan kırılır. Eğriliğini tolere ederek ondan yararlanmak istersen, ondan istifade etmiş olursun”¹⁶

Komisyonun bu hadisi şerifin, kadının kendine has değişmez fitri özelliklerini ifade eden mecâzi bir anlatım olduğunu beyan eder.¹⁷ Her hâlükârda insanlık âilesinin ilk fertleri aynı özü taşıyarak varlık dairesine çıkmışlar ve büyük sorumluluklara muhatap kılınmışlardır. İlk âilemizin reisi Hz. Âdem (a.s.) peygamber olarak vazifesine âilesine tevhit dinini anlatarak başlamıştır.

Kur’ân Yolu: “Çünkü din ve âile, insanlık tarihi kadar kadim iki önemli müessesedir. Din âilenin henüz vücut bulmadan önceki merhalelerinde, kuruluşunda,

¹³ Rum 30/21.

¹⁴ Kur’an Yolu, C.4, s.303.

¹⁵ Kur’an Yolu, C.2, s.11.

¹⁶ Buhari, Enbiya,1.

¹⁷ Kur’an Yolu, C.2, s.11.

fonksiyonunu icra etmesinde ve sonlandırılmasında önemli ilkeler ve ayrıntılı hükümler getirmiştir. Aslında dinin en etkili alanlarından biri âiledir.”¹⁸

Müslüman âile fertlerinin her birinin hukuku genel hatlarıyla yüce Allah tarafından Peygambere vahiy yoluyla bildirilmiştir. İnsanı yaratan Rab, onu en iyi tanıyan ve maslahatı için en hayırlı ilkeleri koymuştur. Mümin, bu ilkelerin insanlığın kurtuluşu için hayati öneme sahip olduğunun şuurunda olan kimsedir. Günümüz dünyasında son derece eksikliği hissedilen ve acilen ıslah edilmesi gereken kurumların başında âile gelmektedir.

1.3. İslâm Âile Hukuku

İslâm âile hukuku, genel olarak naslara dayanmaktadır. Konuyla alakalı 70 civarında âyet olmakla beraber dolaylı bir şekilde işaret eden âyetlerle bu sayı yüzü geçmektedir.¹⁹ İslâm hukuk ekollerince, konu ile ilgili âyet, hadis diğer hüküm kaynakları kullanılarak istinbat edilmiş hükümler de, konunun kaynakları arasındadır. Klasik dönemin İslâm hukuku kaynaklarında Âile hukuku; Kitabü’n-Nikâh, Kitabü’t-Talak, Kitabü’l-Îlâ; Kitabü’z-Zihar, Kitabü’l-lîan, Kitabü’l-Hıdane, Kitabü’r-Rada’ ve Kitabü’n-Nafakat bölümlerinde işlenmektedir.²⁰ Çağdaş İslâm hukukçuları ise âile hukukunu ‘ahvâl-i şahsiye’ başlığı altında ele almaktadırlar.

Bugün bilinen şekliye ilk defa İslâm âile hukuku 1917’de Osmanlı’da tedvin edilen ‘Hukuku Âile Kararnamesi’dir. Bu kararname 157 maddeden oluşur, sonraki dönemlerde âile kanunlarına örnek olmuş ve kaynaklık etmiştir.²¹

Bugün modern fıkıh çalışmalarında âile kavramını ifade etmekte kullanılan “el-Usre” kelimesinin kullanılması yenidir. Klasik Arapçada “el-Usre” kelimesi bir kişinin babası tarafından olan akrabalarını ihtiva eden bir anlama sahiptir. Klasik İslâm hukuku terminolojisinde, âile kavramını ifade edecek bir terim olmadığını söyleyebiliriz. Lakin bunun sebebi Kur’ân’ın ilke itibariyle bireyi muhatap alması ve klasik fıkıhın doğası gereği mükellefle tek tek ilgilenmesidir. Bu İslâm’da âile olmadığı anlamına gelmez.

¹⁸ Saffet Köse, **İslâm Hukuku Araştırma Dergisi**, S.15, 2010, s.152.

¹⁹ Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, İstanbul: Nesil Yayınları, 1991,C.1, s.224.

²⁰ Nihat Dalgın, **İslâm Hukuku**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, s.140.

²¹ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, C.1, s.225.

Zira klasik fıkıh böyle bir kavramlaştırma ihtiyacı duymamıştır.²² Bugün gelinen noktada İslâm âile hukuku, klasik fıkıhtaki konuları diğer hukuki meselelerden ayrılarak ahval-i şahsiye başlığı adı altında ele alınmaktadır. Dünya İslâm ülkelerinde âile hukuku konusuyla ilgili komisyonlar bu başlık altında toplanmaktadırlar. İslâm âile hukuku naslara dayalı olması bakımından sabit ancak nasların yorumlanması ve içtihadı açık, örfün hâkim olduğu noktalar dinamiklik arz etmektedir. Bu hususu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz. Mehrin varlığı ve alt sınırı nasla belirlenmiş ancak bu miktarın üstü örf ve zamana göre değişiklik arz etmektedir, dolayısıyla nassın müdâhil olmadığı yerlerde örf belirleyici olmaktadır.

1.4. Evlilik Akdi Öncesi Süreç

Peygamberimiz (s.a.v) , insanların evlenirken eş seçiminde genellikle mâli durum, soy-sop, yüz güzelliği ve dindarlık hasletlerine göre bir seçim yaptıklarına işaret etmişler ve dindarlığın ön planda tutulmasını tavsiye etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber bu hususu hadisi şeriflerinde şöyle ifade etmektedirler: *“Kadınlarla dört özelliklerinden dolayı evlenilir: Zenginliği, asil bir soydan olması, güzel bir yüze sahip olması ve dindarlığı için. Dindarlığından dolayı evlenirsen bereket bulursun!”*²³

“Hadiste zikredilen dört husus “Mütekabiliyet” ilkesi gereği hem kadının hem de erkeğin seçimi için söz konusudur.”²⁴

Tüm bu tavsiyeler evlilik öncesinde önem arzeden hususlardır. Dikkatli bakılınca bu hadisten şunu da anlıyoruz ki kadınlar matlup olan, erkekler de talip olan kişilerdir. Evlilik sürecinde gerek talibin gerekse matlubun ince eleyip sık dokumaları ve diğer özelliklerin yanında dini hassasiyetin ön planda tutulması elzemdir. Tarafların evlilik hayatında oluşabilecek olası bir problemi hiç yaşamamak için, gözardı etmemeleri gereken önemli bir husus da denkliktir.

*“Çocuklarınızı evlendirirken iyisini seçin. Evlilikte denkliği gözetin ve evlatlarınızı kendilerine denk olanlarla evlendirin.”*²⁵

²² Yunus Apaydın, **Günümüzde Âile**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s.138-139.

²³ Ebu Davud, Nikâh, 2.

²⁴ İsmail Karagöz, **Âile ve Gençlik**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s.16.

²⁵ Hâkim, el-Müstedrek, 163.

Küfüv, denk ve benzer demektir. Taraflar arasında mümaselet bir benzeyiş olmalıdır. Çünkü düzen ve ahenk iki denk arasında olur. Denklik evlenme akdinden önce aranır. Denklikte nesebe, hür olup olmadığına, Müslümanlığa, dindarlığa, mala, sanat ve marifete bakılır. Saliha ile fasık, köle ile hür denk değildir. Köylü şehirliye, fakir âlime, zengin cahile denk değildir. Şâyet kadın dengi olmayanla evlenecek olsa velisi ona engel olamaz. Yargı yoluyla engel olunmasını talep edebilir. Dengini bulan evladına izin vermeyen veli, izne zorlanabilir.²⁶ Denklik konusu, karı koca arasındaki sosyal açıdan bir denge oluşması ve âiledeki hiyerarşinin düzenli gitmesi açısından İslâmın getirdiği sosyopsikojik bir önlemdir. Bu gün bu hususu bir nevi kast sistemine benzetmek haksız ve yersizdir zira kast sisteminde bir kastda bulunan diğerine çıkamaz.

1.4.1. Evlenmeden Önce Görüşme

Evlilik öncesi süreçte tarafların birbirlerini görmeleri büyük önemi haizdir ve dinimizin tavsiyesidir. Nitekim Peygamberimiz bir kişinin bir kadınla evlenmek istğinde, onu evliliğe sevk eden kadını görmek imkânı varsa görmesini tavsiye etmiştir.

27

Kişinin evleneceği kadına bakması câizdir. Erkeğin evleneceği kadına bakması mutlu ve uyum içinde bir evlilik sürdürmesi için önemlidir. Allah elçisi, evlenmek isteyen el-Muğire'ye *“Evleneceğin kadına bak, çünkü bu aranızdaki sevginin sürdürülmesi için önemlidir”* buyurmuştur.²⁸

Bu mevzuda başka hadisler de vardır. Tarafların nikâhtan önce birbirlerini görmeleri fevkalade önemlidir. Zira taraflardan biri diğerindeki hoşlanmadığı bir kusuru nikâhtan sonra fark etse muhayyerlik hakkı yoktur, dolayısıyla bu şekliyle nikâh sahih olur.²⁹ Bu bakımdan tarafların görüşmeleri önemlidir. Ancak bu süreçte flört etmek veya birlikte kalmak dinimizin temel kaidelerine aykırıdır. Bu süreçte taraflar birbirlerini beğenirlerse nişan yapılır veya düğün, her iki durumunda kendine has hukuki sonuçları vardır. İslâm hukuku esnek yapıya sahip olmasının yanısıra ahlaki açıdan da insanlara bir takım sınırlamalar getirmiştir. Günümüzde tarafların âilelerden

²⁶ Cevat Akşit, **Mutlu Evlilik İslâmi Esasları**, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2011, s.54-55.

²⁷ Ebu Davud, Nikâh, 18.

²⁸ Tirmizi, Nikâh, 5.

²⁹ Cevat Akşit, **Mutlu Evlilik İslâmi Esasları**, s.57.

habersiz ve hiçbir ahlaki ilke gözetmeksizin alalâde görüşmeleri dinimiz tarafından tasvip edilmeyen bir davranıştır. Bu süreçte taraflar birbirlerini beğenirlerse nişan yapılır veya düğün, her iki durumunda kendine has hukuki sonuçları vardır.

1.4.2. Evlenmede Teklif

İslâm hukukunda başkasıyla nişanlı olan bir kadına evlilik teklifi caiz görülmemiştir. Aynı şekilde bir kadına talip olan bir kişiye olumlu ya da olumsuz bir cevap, kadın tarafından verilmediği sürece o kadına talip olmak da Hanefilere göre mekruhtur.³⁰

Bu süreçte kendisine hıtbe yapılan kadın hıtbeyi kabul etmişse bu kadına başkasının evlilik teklifi yapması ittifakla caiz değildir. Ya da kadın yapılan hıtbeyi reddetmişse ittifakla o kadına hıtbe yapmak caizdir. Kendisine yapılan hıtbe konusunda meyli olur, eğer redde meyli ise hıtbe yapmak caiz, şâyet kabule meyli varsa hıtbe yapmak caiz değildir. Evlenmelerinde hukuken bir mani olmayan kimselerin nişanlandıktan sonra bunların nişanı üzerine bu kızı istemek hadislerde ifade edildiği üzere yasaklanmıştır. Peygamber efendimiz hadislerinde, “*Sizden biriniz kardeşinin söz kesip nişanlanmasının üzerine nişan yapmasın.*”³¹ buyurmaktadır.

Nikâh akdi meydana gelmeden taraflar arasındaki haram-helal çizgilerinde bir değişme olmaz.³² İslâm hukuku nişanlanmak içinde bir takım sınırlar getirmiştir, kimlere hıtbe yapılmalı bu hususlar ilgili âyet ve hadislerle beyan edilmiştir. Bu izahlardan sonra kimlere hıtbe yapmak caizdir veya caiz değildir ilgili âyetlerde ışığında izah edilecektir.

1.4.2.1. Eşi Vefat Eden Kadına Evlilik Teklif Etmek

Kocası vefat ettiğinden dolayı iddet bekleyen kadına açıktan evlilik teklifinde bulunmanın haram olduğu hususunda ulema arasında icmâ vardır. Çünkü bu durum hem kadın hemde vefat eden kişinin, akrabaları tarafından pek hoş karşılanmayabilir. Ayrıca

³⁰ Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali*, s.142.

³¹ Ebu Davut, Nikâh, 17.

³² Halil İbrahim Acar, *İslâm Âile Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2017, s. 24.

ilgili tarafların gönüllerinin kırılmasına sebebiyet verir.³³ Kadının kocasını hemen unutamaması kuvvetle muhtemeldir. Hanefî âlimlerin kahir ekseriyetine göre, kocası vefat eden kadına, evlenme teklifini bu mekruhtur. Bakara Sûresi'nin 135. âyetini delil alan müçtehitler, eşi öldüğü için iddet bekleyen bir kadına açıkça ya da üstü kapalı olarak evlenme teklifi yapmanın cevazı hususunda ittifak etmişlerdir.³⁴

*“Bu kadınlarla evlenme isteğinizi üstü kapalı bildirmenizde veya içinizde saklamanızda bir sakınca yoktur. Allah bu kadarını onlara söyleyeceğinizi bilmektedir. Fakat meşrû söz söylemeniz dışında onlarla gizli sözleşme yapmayın. Bekleme emri süresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah içinizde olanları bilmektedir. O’ndan sakının ve bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, halimdir.”*³⁵

Eşi vefat ettiği için bekleme süresi içinde olan kadın eşinin yası ile meşgul olur. Câhiliye de kocası ölen kadınlar mağara gibi bir yere kendilerini kapatırlar, kimseyle görüşmezler, yıkanmaz, saçlarını taramaz, tırnaklarını kesmezlerdi. Bu şekilde yas tutmayı Hz. Peygamber yasakladı; yakınlar için üç gün, koca için ise karısına mahsus olmak üzere dört ay on gün bir nevi yas tutmayı meşrû kıldı. Ona açık olarak evlenme teklif edilemez fakat üstü kapalı bir şekilde îmada bulunmak ve kişinin onunla evlenmek niyetinde olduğunu belli etmesi caiz görülmüştür.³⁶

Âyetden anlaşıldığı üzere kendisine hıtbe yapılan kadının durumuna göre hıtbe yapmanın şeklide değişmektedir. Hıtbe yapmak ya açık ifadelerle olur veya üstü kapalı ifadelerle yapılır. Vefat yönünden iddeti bekleyen kadınlara tariz yoluyla yapılacağı âyetten açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle vefat iddetinde kadına tariz yoluyla bu teklifin yapılması kadının acılı ve kederli olduğu durumda onu incitmeme adına yapılan bir davranıştır. Zira kadın bu beklediği iddet, vefat iddeti olması, hayata intibak etme açısından zor bir süreçtir.

³³ Acar, **İslâm Âile Hukuku**, s.25.

³⁴ Acar, **İslâm Âile Hukuku**, s.25.

³⁵ Bakara 2/235.

³⁶ Kur'an Yolu, C.1, s.373.

1.4.2.2. Boşanan Kadına Evlilik Teklif Etmek

Boşanma sebebiyle olan iddete gelince, burada boşanmış kadına evlenme teklifinde bulunmak, boşanmanın çeşidine göre farklılık arzeder. Eğer kişi hanımını ric'i talakla boşamışsa o kadına iddet içerisinde sarahaten veya üstü kapalı evlilik teklifinde bulunmak ittifakla haramdır. Çünkü adamın boşadığı hanımına dönme hakkı vardır. Aksi bir davranış bu hakkın ihlalini gerektirir. Bir koca beynuneti suğra ile boşadığı hanımına tekrar dönmek için bu iddet içerisinde açık olarak ya da niyetini belli edecek bir tariz ile evlilik teklifi yapılabilir. Ancak aynı sebeple iddet bekleyen yabancı bir hanıma evlilik teklifinde bulunmak Hanefilere göre caiz değildir. Zira burda evlilik hükmi olarak devam etmektedir yani iddet süresinde erkeğin nafaka yükümlüğü devam ediyor.³⁷ Bu gibi durumlarda teklifte bulunmak ciddi niza ve problemlere sebep olabilir. Toplumun huzur ve refahını her alanda önceleyen İslâm, hem erkeğin hakkını hemde kadının onurunu bu şekilde korumuştur.

1.4.3. Nişanlanma

Nişanlanma, islâm âile hukukunda hıtbeye başlığı altında incelenen bir konudur. Nişanlanma; erkeğin, evlenmek yoluna yönelmek maksadı ile kendi durumunu beyan, evlilik akdi konusunda müzakere, kendi istekleri ve evlilikte onların istekleri ile kadının veya velilerin onayını talep etmesidir. Geleneksel âile modelinde nişanlılık dönemi, âilenin kurulma aşamasından önceki en önemli merhaledir. Tarafların ilke olarak birbirlerini görüp beğenmelerinden sonra ilke olarak evlenebileceklerini kabul etmelerinden sonraki dönemi içine alır. Zira tarafların birbirini görmeleri önemlidir ve din buna izin vermiştir. Bu görüşmeye kadın ve erkeğin yalnız başbaşa kalarak gerçekleştirmesini İslâm yasaklamıştır. Birlikte başbaşa kalıp gezip dolaşmaları asla caiz değildir.³⁸ Zira Peygamberimizin konuyla alakalı hadisi şöyledir. *“Bir erkek bir kadınla ancak kadının mahremi olmak şartıyla beraber bulunabilir”*.³⁹ Görüşme konusunda İslâmın hassas olduğu ortadadır.

³⁷ Acar, *İslâm Âile Hukuku*, s. 27.

³⁸ Süleyman Ateş, “Kur'an-ı Kerimde Evlenme ve Boşanma” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.23, 1978, Ankara, s.223.

³⁹ Buhari, Nikâh, 111.

Görüşme meselesi, mezhepler arasında tartışılan bir konudur, görüşmenin hıtbeden önce yapılıp yapılmayacağı gündeme gelirken hıtbeden önce olması uygun görülmüştür. Görüşmede kadının hangi yerlerine bakılacağı tartışılmış, yüz ve ellerin görülmesinde ittifak edilmiştir. Hanefiler buna ayakların görülmesini, Hanbeliler boynunu görmeyi eklemiş, Caferilerde bu noktada Ehl-i Sünnet ulemasının görüşüne katılmışlardır. Bu konuda Zahiriler çok serbest davranmışlardır. Ancak buna İslâm uleması katılmamıştır.⁴⁰ Kadınında kendisine talip olan erkeğe bakma hakkı vardır. Bir adamın evlenmek istediği bayanın, eline ve yüzüne bakabileceği hususunda âlimler arasında icmâ vardır. Zira yüze bakınca karşı cinse karşı kişide ya muhabbet hâsıl olur ya da nefret, ele bakılmasının hikmeti de karşı cinsin beğenilmesinde önemli rolü olduğundan dolaydır.⁴¹

Hadislerde hıtbe olarak ifade edilen bu kavram içinde bir bölüm teşkil eden bu sürecin iki gayesi vardır. Birincisi taraflara yönelik yapılacak muhtemel evlilik tekliflerinin önünü almaktır. İkincisi tarafların belli ölçüde görüşüp mutlu ve kalıcı bir yuva kurup kuramayacaklarını önceden anlayıp buna göre bir pozisyon belirlemelerine imkân sağlamaktır.

Nişanlılık evlilik değil evlilik vaadidir. İleriki yıllarda âileyi olumsuz etkileyecek riskleri halletme dönemidir. Bu dönemde nikâh onun ruhuna aykırıdır. Çünkü nikâh karılık kocalık hak ve yükümlülüklerini doğurur.⁴²

Nişanlılık döneminde nikâh kıymak, telafisi zor olan birçok probleme kapı aralamaktadır. Cinselliğin yolunu kolaylaştıran, taraflardan birisinin zaaflarına fırsat veren bir yola dönüşme riski olmasından dolayı bu süreçte imam nikâhı kıyılmasının doğru bir uygulama olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü nişanlılar nikâhları kıyılınca birbirlerine daha rahat bir şekilde yakın olmayı mesafeyi daraltmayı amaçlamaktadırlar. Sorun sadece bununla sınırlı kalmıyor, imam nikâhlılar aralarında anlaşmazlık neticesinde ayrılmak istediğinde erkek sorun çıkarıyor kadını boşamıyor karşı tarafa âdete talak vermemeyi bir silah olarak kullanıyor.⁴³ Âilelerin haberi olsa

⁴⁰Muhammed Muhittin Abdülhamid, **el-Ahvalü's-Şahsiyye fi's-Şeriatü'l-İslâmiye**, İstanbul: İrşat Kitapevi, 2018, s.44.

⁴¹ Abdülhamid, **Ahvalü's-Şahsiyye**, s.44.

⁴² Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Âile Medeniyetinin Sonu**, Konya: Mehîr vakfı yayınları, 2016, s.93.

⁴³ Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Âile Medeniyetinin Sonu**, s.99-100.

dahi bu süreçte resmi nikâh kıyılmadan, imam nikâhı diye tabir edilen nikâhın kıyılmasını günümüz İlahiyatçılarının büyük bir kısmı tasvip etmemektedir. Zira çıkan anlaşmazlıklar neticesinde ağırlıkla kadın olmak üzere tarafların her ikisi de ciddi zarar görmektedirler. Ayrıca bu süreçte başka hukuki sorunlarda ortaya çıkıyor. Örneğin nişanın bozulmasıyla verilen hediye ve mehir kime ait olduğu hususu gündeme geliyor.

1.4.4. Nişanın Bozulma ve Sonuçları

Nişanlanma bir akit değil akde giden yolda bir süreçtir. Zira daha sonra doğabilecek ciddi zararların oluşmasının önüne bu şekilde geçmek mümkün olmaktadır. Ancak buna rağmen nişanın bozulmasında bir takım hukuki durumlar ortaya çıkmaktadır. Erkek nişan esnasında mehrin bir kısmını veya tamamını vermişse, nişan bozulduğu vakit bunlar mevcutsa aynen yoksa kıymetleri ödenmelidir. Cinsel ilişkiden önce boşanmış kadın için daha önceden bir mehir miktarı belirlenmiş olursa koca bunun yarısını ödemekle yükümlüdür. Miktar belirlenmemişse o takdirde kadına müt'a verilir.⁴⁴ Ancak Hanefilere göre verilen şey mehir değil hediye olursa bunlar hibe hükmüne tabidirler. Giyilmiş eskitilmişse veya başkasına temlik edilmişse yani hibeden dönmeyi engelleyen durumlar olmuşsa bu hediyeler geri verilmez.⁴⁵ Malikilerde nişanı erkek bozmuşsa bir şey geri alamaz. Eğer kız tarafı bozmuşsa erkek tarafı hediyeleri geri alır. Şafiî ve Hanbelilere göre verilen hediye geri alınmaz. Çünkü bağıştan dönülmez, ancak evlilik umuduyla emanet verilmişse geri alınır hatta harcanmış veya tüketilmişse kıymeti tazmin ettirilir.⁴⁶ Nişanı bozan taraf, esasında bir hakkını kullanmaktadır. Bir hakkın kullanımından dolayı da zarar tazmini gerekmemelidir. Nişanın bozulması halinde duyulan üzüntü halinde de maddi tazminat söz konusu edilemez. Çünkü islâm hukukuna göre manevi zararların tazmini söz konusu değildir. Ancak Ebû Zehra, Mustafa Sıbai, Şeltut ve Zekiyyüddin Şaban gibi âlimler ise nişanı bozan taraf, evlilik sonrasında evin kiralanması, eşyaların alınması gibi maddi zararlara sebep olmuşsa söz konusunu zararın ödenmesi, şartların oluşması halinde ise manevi bir tazminat bedelinin ödenmesi gerektiği kanaatindeler.⁴⁷ Nişanın hikmetlerinin en

⁴⁴ Kur'an Yolu, C.1, s.375.

⁴⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yay, İstanbul, 1976, C.2, s.13.

⁴⁶ Döndüren, **Kur'ân ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler**, Işık Yayınları, İstanbul: 2014, s.188-189.

⁴⁷ Acar, **İslâm Âile Hukuku**, s.35.

önemlisi kadına gelebilecek muhtemel zararların önüne geçmek olsa gerek. Nişan kadını korurken taraflara da dikkat etmesi gereken bir takım görevler yüklemektedir. Nişanlılar asla karı koca gibi davranamazlar. Modern dönemin yıktığı, ilkelerini alt üst ettiği hususlardan biriside İslâm'ın öngördüğü nişan biçimidir. Huzurlu bir yuvanın temellerinin atılmasında nişanın önemi büyüktür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH VE KUR'ÂN YOLU TEFSİRİNİN YAKLAŞIMLARI

2.1. Nikâh (Evlenme)

Sözlükte bir araya gelme, bir arada tutma, iki kişinin bir yaşamı paylaşması, evlilik, cinsel birliktelik gibi birçok anlama gelen nikâh kavramı İslâmi literatürde, birbirleriyle evlenmelerine engel bir durum olmayan kadınla erkeğin, belli bir süre ile kayıtlı olmaksızın bir araya gelmeleri yoluyla evlilik kurlmaları demektir.⁴⁸

Nikâh, terim olarak cinsel ilişki, evlenmek; kasten mülk-i mut'ayı ifade eden bir akittir. Bu sözleşmeyle (akitle) eşler arasında bir takım hakuki mes'uliyetler ve vazifeler doğar; birbirinden meşrû bir şekilde faydalanmaları câiz olur.⁴⁹ Nikâh icap ve kabul ile münakit olur. Lafızların biri veya ikisinde mazi sığasıyla olması şarttır. Nikâh akdi nikâh ve tezviç lafızlarını içeren veya başka dilde o manaya gelen lafızlarla olur, çünkü akit bir temlikât akdidir.⁵⁰ Müslümanların nikâh akdi ancak iki tane erkek şahit ya da bir erkek iki kadının şahitliğiyle tamam olur ve bu şahitler de şu özellikler mutlaka olmalıdır. Şahitler hür, akıllı ve baliğ olmalı, adil olmaları şart değildir.⁵¹

“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından evliliğe uygun olanların evlenmelerini sağlayın. Evliliğe gücü yetmeyecek bir durumdaysalar, Allah rahmeti ile onlara yardımcı olur. Allahın rahmeti geniştir. O her şeyi bilir.”⁵²

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de bu âyet ile evlenmeyi teşvik etmiştir. Evlilik, kişinin gayrimeşru yollara sapmasını önler. Zira İslâm'ın beş temel hedefinden biri de nesli korumaktır işte bu sebepten dolayı nikâh toplumun devamı ve nesillerin sağlıklı biçimde yetişmesinde büyük rol oynar.

⁴⁸Fahrettin Atar, “Nikâh” Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: 2007, C.23, s.112-117.

⁴⁹Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s.456.

⁵⁰İbrahim b. Muhammed b. İbrahim Halebi, **Tam Kayıtlı Haşiyeli Mülteka'l Ebhur ve Tercemesi**. Çev, Hasan Ege, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1989, C.1,s.104.

⁵¹Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî, **el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar**, Daru'l-Ma'rifet, Beyrut: 2002, C.3, s.103.

⁵²Nur 24/32.

Kur'an Yolu tefsirinin (komisyon) müelliflerine göre neslin korunması konusunda söz konusu tedbirlerden bir diğeri de zamanı gelmiş ya da daha önce evlenip ayrılmış kimselerin evlenmeleri konusunda onlara yardımcı olmaktır. Tefsirciler, âyetlerde geçen “evlendirin” ifadesinden hareketle bu sorumluluğu velilere vermiş ve bunun sonucu olarak da velinin velâyeti altında olan kişiyi evlendirme hak ve yetkisi dahası ödevi olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir nokta ise burada sadece veliler değil, genel olarak toplumun evliliğe yardımcı olmak konusunda bir ödevinin olduğudur.⁵³

*“Köle ve cariyeler sahipleri izin vermedikçe evlenmeleri ‘nikâhlanmaları’ mümkün değildir. Çünkü insan olmaları yönüyle onlarında evlilik gibi doğal bir ihtiyaçlarının olabileceği için Kur'an köle ve cariyelerin sahiplerine uyarıda bulunulmuş, onların evlendirilmelerini istemiştir.”*⁵⁴

Komisyon “evlendirin” emrinin muhatabı olarak veliler ve yakından uzağa tüm ilgililerdir” demiş, nitekim Sabuni de *Ahkâm Tefsiri* adlı kitabında emrin muhatabıyla ilgili şu görüşlere yer vermiştir:

Bir kısım âlimler, “*İçinizden bekârları evlendirin*” âyetinin muhatabının bütün ümmet olduğunu ifade etmişler. Bu tercihe göre âyetin anlamı, “*Ey müminler, bekâr hür erkek ve kadınları evlendirin*” olur. Diğer bir kısmına göre bu âyetin muhatabı sadece efendiler ve velilerdir. Bir farklı görüşe göre ise âyetin muhatabı evli olmayan kimselerdir. Bu görüşlerden tercihe en şayan olan, bütün ümmetin muhatap olduğunu söyleyen görüştür. “*Evlendirin*” emri ilâhiden kastedilen, sadece nikâhın kıyılmasını sağlamak değil, akde (nikâh’a) giden yolları hazırlamaktır. Çünkü âyette bekârlığı ifade eden ‘eyama’ kelimesi, ister küçük ister büyük, olsunlar bütün bekârları ifade eder. Bariz bir hakikatdir ki yetişkin bir erkeğin velisi olamaz. Çünkü o, kendisi üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Buna göre âyetteki ‘evlendirin’ emrinden anlaşılan mana, evlenenlere yardım etmek ve evliliği kolaylaştırıcı imkanları sağlamaktır. Zira Resulullah (sav), “*Size dinini ve huyunu beğendiğiniz birisi geldiği zaman onu evlendirin. Eğer evlendirmezseniz yeryüzünde fitne ve fesat yayılır*”⁵⁵ buyurmuştur.”

Bütün bu bilgilerden anlıyoruz ki insanların namuslarını korumak amacıyla evlenmeleri teşvik edilmiştir. Bir diğer husus (evlendirin) emri ilâhinin muhatabı bütün

⁵³ Kur'an Yolu, C.4, s.76.

⁵⁴ Kur'an Yolu, C.4, s.76.

⁵⁵ Muhammet Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, Çev: Mazhar Taşkesenlioğlu, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984, C.2, s.192.

ümmettir şeklindeki yorumu, hem yukarıda geçen hadisi şerifle hem de âyetin siyaki desteklenmektedir ve bu yorumla birlikte evlenmeye engel olan yoksulluk problemi el birliği ile ortadan kaldırılmış olacak. Zira evlenmenin önündeki engellerden birisi de ekonomik sıkıntılardır.

Buradan anlaşılıyor ki, bir müslüman genç evlenmek için zengin olmayı beklememelidir. Allah (cc)'a tevekkül ederek geliri az bile olsa hemen evlenmelidir. Çünkü evlilik insanların hayatını düzene sokar, daha çok gayret etmelerine ve kazanmalarına vesile olur. Zaten Allah Teâla da haramdan korunmak için evlenenlere yardım edeceğini ve lütfundan onları zengin kılacağını vaat etmektedir. Nikâh sadece varlıklı insanlara özgü değildir. İslâm, toplumun geneline bütüncül bir bakışla bakar ve toplumun nesli ve ahlakının korunmasında fakir ve zengin ayrımı yapmaz. Nasların bize öğrettiği diğer bir husus İslâm bireyi mahatap alırken onun toplumsal yönünü de ihmal etmemiştir. Aynı sûrenin 33.âyeti kerimesinde Rabbimiz, her ne sûrette olursa olsun iffetli olmayı emrediyor.

*“Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin kendilerinde hayır görürseniz tekliflerini kabul edin. Allah’ın size verdiği maldan da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için câriyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.”*⁵⁶

Evlilik için tek engel yoksulluk değildir; engel ne olursa olsun evlenme imkânı bulamayanlar cinsel ihtiyaçlarını haram yoldan gidermeye kalkışmayacak, Allah’ın rızasını önceleyerek nefislerinin arzularına uymayıp sabredip iffetlerini koruyacaklardır.⁵⁷

Câriyelerin fuhşa zorlanmalarını yasaklamayı dileyen Allah, bu konuya değinmeden köklü çözümün, kölelerin ve câriyelerin hürriyete kavuşturulmasını emrederek ücretini ödemek suretiyle hür olmak isteyen köle ve câriyelerin, mükâtebe adı verilen bu sözleşme ile bu isteklerinin kabul görmesini emrediyor.⁵⁸ Âyetin meâli ve komisyonun yorumları incelendiğinde İslâm insanın onur ve hatsiyetini korumayı

⁵⁶ Nur 24/33.

⁵⁷ Kur’an Yolu, C.4, s.77.

⁵⁸ Kur’an Yolu, C.4, s.77.

hedeflediği ortadadır. Cahiliye devrinde yaygın olan fuhşu kökünden kazımak, köleliği aşama aşama kaldırıp bu insanları hürriyetlerine kavuşturmak İslâmın gerçekleştirdiği büyük bir devrimdir. Fuhşa giden yolları kapatmanın en etkili yolu nikâhtır.

Nikâhlanmanın hükmü hakkında âlimler farklı görüş beyan etmişlerdir. Bu hususta hüküm, müminin günaha düşme tehlikesinin olup olmamasına göre değişmektedir. Mezhep imamlarının görüşleri bu konuda şu şekildedir: Eğer kişinin bekârlıktan dolayı din ve dünyası tehlikeye düşecekse o takdirde nikâhlanmak kesinlik kazanır. Şâyet her iki durumda bir tehlike yoksa İmam Şafiî bu durumda nikâh mubahtır demektedir. Malik ve Ebû Hanife müstehaptır görüş beyan etmişlerdir. Şafiî evlenmek bir zevk tatminidir bu bakımdan yemek ve içmek gibi mubahtır demiştir.⁵⁹ İnsanın şehvi gücü aşırı olup ve evlenmediği takdirde zinaya düşme tehlikesi varsa evlenmesi farzdır. Ancak bir kişi evlenip evlilik hukukunu yerine getiremeyeceği veya eşine zulmedeceği kesinse onun evlenmesi haramdır. Meseleye müslümanlar açısından genel olarak baktığımızda evlenmek müekket sünnettir.⁶⁰ Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılan kişinin durumuna göre hükümlerin bağlayıcı olması farklılık arz ediyor.

2.1.1. Evlenme Akdinin Unsurları (İn'ikâd Şartları)

Bir evlenme akdinin kurulabilmesi için ya da oluşması için bazı şartların yerine gelmesi gerekir. Bu şartlara, in'ikad şartları denir. Evlilik akdinde bunlar mutlaka gereklidir. Bu unsurlar temelde iki tanedir, birincisi akıdeynin akıllı olması ikincisi meclis birliğidir. Bu iki temel unsura teallük eden bir takım şartlar vardır.

Taraflar, evlenecek kişiler ve bunların vekili veya velisidir. Evlenebilir durumda olmak bir başka deyişle buna ehil olmak ve evliliğe engel durumlardan birisinin taraflarda olmaması gerekir.⁶¹

Kadının evlilik için mahal olması gerekir yani evlenme engelinin bulunmaması, bu engeller sürekli ve geçici engeller şeklinde ikiye ayrılır. Âyetler ışığında bu konu detaylı olarak incelenecektir.

⁵⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr El-Kurtubi, **el-Cami' li -ahkamil-Kur'ân**, Çev: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları, 2001, C.12, s.374.

⁶⁰ Kemal Sandıkçı, **Hadis II**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017, s.13.

⁶¹ Ahmet Yaman, Halit Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014, s.178.

Meclis birliği, taraflar arasında gerçekleşen irade beyanın aynı mecliste olması gerekir. Kabulden önce veya icaptan sonra araya bir fasıla girerse ya da teklifden geri döndüğünü belli eden bir söz ya da davranış meydana gelirse söz konusu icap, bir başka deyişle teklif geçersiz olur.⁶²

İfade edilen bu üç temel şartlardan birincisi evlenme ehliyetidir, bu başkalarının rıza ve onayını beklemeden evlenme yetkisi demektir. Bu ehliyeti haiz olabilmek için akıllı ve bulûğ çağına ermiş olmak gerekir bu bakımdan küçükler ve bunaklar bu şartlara sahip olamadıklarından dolayı eda ehliyeti açısından eksiktirler ve kendileri tek başlarına nikâhlanamazlar. Nikâhları ancak velileri tarafından sağlanabilir.⁶³ Akıdeynin akıllı olması, hukuk açısından mükellefiyetler yüklenmesi, lehine ve aleyhine olacak sonuçları bilmesi bakımından evleviyetle önemlidir. Meclis birliği akdin oluşmasında nasla sabit olup aklen de işin ciddiyetine işaret etmektedir.

2.1.2. Evlenme Akdinin Sıhhat Şartları

Hanefilerde akdin sıhhat şartları ikidir. Birinci şart akit esnasında kadın ile erkeğin evlenmelerine mani bir durum bulunmayacak. Örnek olarak kadının erkeğin mahremi olması, kadının evli olması veya iddette olması gibi durumlardır. İkinci şart, akit iki şahit şahit huzurunda gerçekleşecek ve şahitler şahitlik yapma şartlarını taşıyacaklar. Zira nikâhta ilan şarttır, ilan da iki şahidin bulunmasıdır. Şahitlerde bulunması gereken şartlar: Hürriyet, bulûğa ermiş olmak ve akıllı olmak. İki şahit aynı anda kadın ve erkeğin dediklerini yani icap ve kabulünü işitmelidirler.

İmam-ı Azam ve Şafî’ye göre iki şahit ilan yerine geçer ve akit tamamdır. İmam Malik’e göre ilan akdin sıhhatinin şartıdır, duhul için iki şahit lazımdır. Yani İmam Malik’e göre hem iki şahit olacak hem de ilan olacak. Hanefilerde şahitlerin erkek olma şartı yoktur; bir erkek iki kadın olabilir. Şafî’de şarttır.⁶⁴ Bu hususta ittifak edilen şartlar iki tanedir birincisi akıllı olmak ikincisi bulûğ çağına gelmiş olmak zira bulûğ çağına gelmemiş olan kişinin şahitliği kabul edilmez. Ancak ihtilaf edilen vasıflar da vardır, bunlar şahidin erkek olması İmam Şafî, Malik ve Ahmed b. Hanbel kıssasta ve

⁶² Köse, “Âile Hukuku” **İslâm Âile Hukuku El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2013, s.288.

⁶³ Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s.178.

⁶⁴ Abdülhamid, **Ahvalü’ş-Şahsiyye**, s. 81.

hadlerdeki benzer şekilde buradada şahidin erkek olmasının şart olduğunu söylemişlerdir. İkincisi hürriyet İmam Ahmed b. Hanbel'e göre kölenin şahitliği muteber değildir. Üçüncüsü adalet yani dini açıdan iyi ahlaklı kimse olması ancak İmam Ebû Hanife ye göre fasıklık ehliyete zarar vermez. Dördüncüsü müslüman olmak, ancak kadın ehli kitaptan olunca İmam Ebû Hanife ye göre şahit ehli kitap olabilir Şafîi bunu kabul etmemiştir.⁶⁵ Nikâhta sıhhat şartlarından birisi ihmal edildiğinde Hanefilere göre nikâh fasit olur ancak cumhura göre bu akit batıldır. Hanefilerde batıl fasit ayrımı sadece muamelatta vardır.⁶⁶ Bunun anlamı ihmal edilen şart yerine getirilirse eksik olan durum tam olur yani sahih olur.

2.1.3. Evlenme Akdinin Nefaz Şartları

Nefaz; evliliğin ifası, gerçekleşmesinin şartları demektir. Evlilik akdini ya karı koca kendileri yaparlar veya her ikisi de vekil tayin ederler ya da biri vekil tayin eder biri kendisi olur. Diğer bir ihtimal de ehliyetlerindeki herhangi bir noksanlıktan dolayı bunların velileri yapar.

“Evlilik akdini kendileri yapar veya vekilleri yaparsa son ihtimal kendi, diğeri vekil tayin ederse bu üç durumda da akideyn de şu üç şartın bulunması gerekir;”

1. Hürriyet sahibi olmak
2. Bulûğ, yetişkinlik dönemine ulaşmış olmak.
3. Akıllı olmaktır.

Eğer akideynin ikisi veya herhangi biri bu şartlardan birini kaybeder de akdi kendileri veya vekilleri yaparsa; bu durumda akdin caiz olabilmesi için velinin icazeti şarttır. Eğer erkek köle olur veya kadın cariye olursa; bunların nikâh akdi yapmaları veya akit için vekil tayin etmeleri ancak efendilerinin izniyle olur. Eğer efendileri izin vermezse yaptıkları bu akit geçerli olmaz. Mümeyyiz çocuğun yaptığı akit de böyledir. Zira bu akitlerde zarar ve menfaat arasında ihtimal söz konusudur, bu sebeple ehliyeti noksan olanların yapmış oldukları tasarruflar ancak velilerinin veya efendilerinin izni ile geçerli olur. Erkek ve kadın gerekli şartları haiz oldukları halde, akdi kendileri

⁶⁵ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, İstanbul: İz yayıncılık, 2009, C.1, s.326.

⁶⁶ Abdülvehhab Hallâf, **İlmü Usûl'l-Fıkıh**, Beyrut: Dârü'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1971, s.96-97.

yapmamış da fuzuli bir şahıs akdi yapmış ise, bu akdin geçerli olması akdi yapmaya yetkili olan erkek veya kadın veya da onların vekillerinin icazetine bağlıdır.⁶⁷ Akideyn nefaz şartlarını taşımadığı takdirde yaptıkları akit velilerinin iznine mevkuftur. Bu akit geçerlilik kazanabilmesi için velinin onayı şarttır. Yani veli onay verdikten sonra nafız olur geçerlilik kazanır.⁶⁸ Aksi takdirde velilerin izni olmadan yapılan zifaf zina hükmündedir.

2.1.4. Evlenme Akdinin Lüzum Şartları

Lüzum; evliliğin gereklilik şartlarıdır. Evlilik akdini; akideynin bizzat kendileri veya vekilleri, ya da velileri yapar. Eğer akdi akideyn kendileri yaparsa (Nefaz şartlarını taşıyan) bu akdin lüzumu için; erkekte ayrı bir şart yoktur. Kadın için iki şart vardır: Kocanın kadına denk olması gerekir; ikinci şart olarak kadının mehri, misilden az olmaması gerekir; bu iki durumda da veliler razı olurlarsa nikâh lazım olur, eğer razı olmazlar ise söz konusu duruma itiraz edip feshettirme hakları da vardır. Eğer ki akdi karı-kocanın velileri yapmışsa ve bu veli de baba veya dede ise; evlilik akdinin lazım olması için başka şart aranmaz. Çocukların bulûğdan önce veya sonra itiraz hakları yoktur. Zira baba ve dede velilerin en merhametlisi ve en şefkatli olanlarıdır. Çocukların haklarını en iyi koruyacak olanlar onlardır. Eğer akdi yapan veliler baba ve dededen başkası ise; bu da baba ve dedenin olmaması durumunda olur; kendisi yerine velilik yapılan kişinin itiraz etme ve nikâhın feshini isteme hakkı vardır.⁶⁹ Ancak bu hakkı velâyet sebebi ortadan kalktıktan sonra kullanabilir. Mesela; çocuk ise buluğa erdiğinde kullanır ki buna “Hıyâr-ı bulûğ”⁷⁰ denir. Akdin lazım olması için mehri misil ve denkliğin olması esastır. Bunlardan birinin olması durumunda akit gayri lazım olur. Gerek veli gerek kadın bunlardan birinin bulunmadığı takdirde kadıya başvurarak akdi fesh ettirebilir.

⁶⁷ Abdülhamid, *Ahvalü’ş-Şahsiyye*, s.86.

⁶⁸ Köse, *İslam Hukuku El Kitabı*, s.458.

⁶⁹ Abdülhamid, *Ahvalü’ş-Şahsiyye*, s.90.

⁷⁰ Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C.2, s.8.

2.1.5. Sahih Evliliğin Sonuçları

2.1.5.1. Kocanın karısına karşı vazifeleri:

- a) Mehir
- b) Nafaka; Yemek, Giysi, Mesken
- c) Çok evlilik var ise eşler arasında adalet
- d) Fiili ve kavli açıdan eziyet etmemek

2.1.5.2. Karının Kocasına Karşı Vazifeleri:

- a) Kocanın Evinde Ona İtaat Etmesi. Bunu da üç başlık altında toplayabiliriz:
 - 1. Hazırlanan ev örfen uygun olacak.
 - 2. Mehrin peşin olanını almış olacak.
 - 3. Erkeğin kadının malını ve nefsinin emniyetine alması lazım.
- b) Kadının izinsiz evden çıkmaması lazım. Dinin cevaz verdiği durumlarda çıkabilir.
- c) Dine uygun konularda kocasının isteklerini yerine getirmesi.
- d) Dinin salahiyet verdiği konularda kocasının te'dib hakkını kabul etmek; te'dib: Uyarı, nasihat, yatak ayırma, dini öğretme vb. hukuki sonuçlar ortaya çıkar.⁷¹

2.1.5.3. Ortak Sorumluluklar

- a) Çocukların nesebi sabit olur.
- b) Birbirlerine varis olurlar, aralarında din birliği varsa.
- c) Hürmeti musahara sabit olur, evlilik ile sabit olan nikâh manileri oluşur.
- d) Dinin helal kıldığı sınır ve ölçüler dairesinde birinin diğerinden istifade; hayız nifas vb. durumlar hariç.

⁷¹ Abdülhamid, *Ahvalü's-Şahsiyye*, s.189-190.

e) Aralarında iyi geçim; hayata beraber göğüs germek, mutluluğu-üzüntüyü paylaşmak, gibi karşılıklı vazifeler vardır.⁷²

2.1.6. Mevkuf Akdin Sonuçları

Mevkuf akit icazete/onaya bağlıdır. Bu akit icazetten önce hiçbir sonuç doğurmaz. Eğer icazetten önce zifaf olmuş ise; bu masiyet olur ve fasit akdin sonuçları geçerlidir. Eğer retten sonra olsa zina olur.

Köle, matuh, mümeyyiz çocuk akit yapmış veya şartlarını taşıyan yakın veli varken uzak veli akit yapmış ve icazet/onay gelmemiş, bu durumda eğer önce zifaf olur sonra da onay gelirse akit sahihe döner ve devam eder, ret gelirse ayrılırlar ancak şu sonuçlar doğar;

1. Had düşer.
2. Doğacak çocuğun nesebi sabit olur.
3. Kadın iddet bekler ve koca iddette kadının nafakasını karşılar.
4. Mehri misilden, bir başka deyişle yani emsallerine verilen mehir miktarından azı gerekir. Aynı şekilde mehri müsemmadan da azı gerekir.
5. Hürmeti müsahera gerçekleşir.
6. Kadın kocaya mirasçı olmaz, ancak doğan çocuk mirasçı olur.

2.1.7. Fasit Evliliğin Sonuçları

Evlilik akdi şahitsiz yapılırsa, muvakkat/belli süre için yapılırsa, erkek beşinci eşi almışsa, hanımının mahremi almışsa, evli bir kadını evli olduğunu bilmeden almışsa, (eğer biliyorlarsa akit batıl olur) bu durumlarda evlilik akdi Ebû Hanife'ye göre fasit, cumhura göre batıldır.⁷³

⁷² Abdülhamid, **Ahvalü's-Şahsiyye**, s.197.

⁷³ Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, s.206.

2.1.7.1. Fasit Evlilik Şu Sonuçları Doğurur:

Ya kendileri ya da mahkeme ayırır. Bilenin mahkemeye haber vermesi vaciptir. Eğer zifaf olmadan ayrılmışlar veya mahkeme ayırmış ise hiçbir sonuç doğurmaz. Zifaf varsa da ayrılırlar. Zifaf masiyettir. Hâkim ta'zir cezası verebilir.

a) Çocuk varsa nesep sabit olur.

b) Kadın iddet bekler, iddette nafaka gerekir.

c) Hürmeti müsahera meydana gelir.

d) Mehir konuşulmamışsa, mehri misilden, bir başka deyişle yani emsallerine verilen mehir gerekir. Mehir müsemma (adı konmuş, konuşulmuş) ise hangisi daha az ise o lazım olur.

e) Nafaka, mirasçı olma, faydalanma ve kocaya itaat sabit olmaz.⁷⁴

2.1.7.2. Batıl Akit Şu Sonuçları Doğurur:

a) Duhulden önce bir sonuç doğurmaz. Duhul olursa bu zina mesabesindedir. Akit şüphesi olması nedeniyle Ebû Hanefî'ye göre had düşer. Diğer üç mezhep ve Sahibeyn'e göre eğer haram olduğunu biliyorlarsa had uygulanır.

b) Kadın iddet beklemez.

c) Nesep sabit olmaz.

d) Mirasçı olmazlar.

e) Mehir gerekmez.

f) Nafaka ve itaat da yoktur.

g) Zina ile hürmeti müsahera sabit olur diyenlere göre hürmeti müsahera sabit olur.⁷⁵

2.1.8. Geçersiz Sayılan Nikâh Çeşitleri

Nikâhta batıl ve fasit ayrımını, yukarıda geçtiği gibi sadece Hanefiler yapmaktadırlar. Burada sahih olmayan nikâhları kısa olarak ele alacağız.

⁷⁴ Alauddîn Ebu Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, (ö.587), **Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi**, Beyrut: Dârü'l-Küttübi'l-İlmiyye, 1997, C.3, s.616.

⁷⁵ Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, s.207.

2.1.8.1. Şigar Nikâhı

Şigar nikâhı; iki kadını velilerinin mehir olmadan birbirlerine nikâhlanmaları anlamına gelmektedir.⁷⁶ Fakihlerin geneli böyle bir nikâhı, Hz. Peygamberin İslâm'da şigar olmadığına dair ifade ettiği hadisinden hareketle geçersiz saymışlardır.

Bu tür bir nikâhta kadının nikâhtaki temel bir hakkı olan mehir hakkı elinden alınmaktadır. Hanefiler böyle bir durumda mehri misli gerekli görerek söz konusu akdin şeklinin değiştirmek sûretiyle geçerli sayılabileceğini söylemişlerdir. İmamı Şafî ise söz konusu hadisten hareketle, nikâhın şigar olduğu bilindiği sürece o nikâhın feshedilmesi vaciptir demiştir. İmam Malik bu nikâhın zıfâf meydana gelmediyse iptal edileceği görüşündedir. Yine İmam Malikten gelen diğer bir görüşe göre, zıfâfın olup olmadığına bakılmaksızın mutlak olarak bu nikâhın iptal edilmesi gerekir.⁷⁷

Hanefiler bu nikâh için İslâm öncesi var olan nikâh türlerinden bir nikâhtır demiştir. Bir başka deyişle kişi evlenirken mehir vermek durumunda kalmaması için, kendi velâyetindeki kadını, almak istediği kadının velisine vermekte böylelikle mehirden kurtulmaktadır. Böyle bir durumda kadına emsallerinin mehri verilirse, birbirlerinin yerine bedel olmak durumundan çıkmış olurlar. Kadının mehri verildiğinde, yasağa sebep olan illet ortadan kalktığı için nikâh caiz olur. Diğer bir nokta ise burada fesat durumu nikâhın şartında vardır. Nikâh akdi ise şarttaki bir fesattan dolayı geçersiz olmaz. Bu nikâha halk arasında berdel nikâhı da denildiği görülmektedir.

2.1.8.2. Mut'a Nikâhı

Bir adamın kendisiyle evlenmesinde bir sakınca olmayan bir kadına, onun rızası dâhilinde belli bir ücretle anlaşarak ondan faydalanmayı istemesi ve kadının da bunu kabul etmesi ile oluşan bir nikâh türüdür.⁷⁸ Süresi belli olan nikâh “nikâhı muvakkat” ile aynı anlama geldiğini söyleyenler olsa da bu ikisi arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Muvakkat olan nikâh, şahitlerin yanında bizzat bir süre kaydıyla yapılan

⁷⁶ Abdülkerim Zeydan, **İslâm Hukuna Giriş**, Çev: Ali Şafak, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012, s.54.

⁷⁷ Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, tahk. Ferit Abdilaziz el-Cindiyyi, Kahire: Dârü'l-Hadis, 2004, C.3, s.80.

⁷⁸ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s.436.

nikâhtır. Mut’a nikâhında ise mut’a, faydalanma, kadından cinsel olarak faydalanma gibi sözler kullanılarak bu nikâh kıyılır. Burada ayrıca her hangi bir sürenin zikredilmesi ya da şahitlerin huzunda olması gibi şartlar yoktur. Sahabelerin geneli ve dört mezhep her iki nikâhında geçersiz olduğu konusunda hemfikirdirler.⁷⁹

Muvakkat nikâhı İmam Züfer sahih görmüştür. Buna gerekçe olarak ise buradaki fesadın nikâhın şarta teallük eden bir fesat olduğu bunun ise nikâhı etkilemeyeceğini söylemiştir. Ona göre nikâh sahih, zaman belirleme şartı ise geçersizdir. Şardın fesadı ile akit batıl olmaz. Nikâh geçerli olmuş, şart geçersiz olmuştur. Böylelikle nikâh süresiz nikâha dönüşmüştür.

Fakihlerin geneline göre muvakkat ve müt’a aynı anlama gelmektedir. Zira akitlerde dikkat edilmesi gereken şey lafızlar değil, onlarla kast edilen manalardır. Âlimlerin çoğunluğuna (cumhura) göre mut’a nikâhının haram olması Kur’an, Sünnet ve İcma ile sabittir.

“Bunlardan başkasını namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı”⁸⁰ Onlarla karı-koca şeklinde bir hayat-ilişki sürmenize...” âyetinde geçen “istimta” kelimesi, faydalanma anlamına gelir ki “müt’a” ile aynı köktendir.

Caferiyye mezhebinde hali hazırda uygulanan bir nikâh türüdür. İslâmın ilk dönemlerinde mütâ nikâhının caiz olduğuna dair âlimler hemfikirdirler. Ehli Sünnet bu nikâhın ebedi olarak yasak olduğu görüşündedir.⁸¹ Kendisiyle mut’a yapılan kadın için ne boşama, ne iddet, ne de miras söz konusu olurdu. Daha sonra mut’a nikâhı, mâide 201. Âyeti ile neshedildi.⁸² Mut’a nikâhı Hz. Peygamber tarafından kaldırıldığına dâir sünni ülema arasında ittifak vardır.

2.1.9. Nikâh İçin Velinin İzni

Burada akıllara evlenmede velinin rolü nedir sorusu gelmektedir. Mesela bülüğ çağına gelmiş kızını veli zorla evlendirebilir mi? Ebû Hanife’ye göre ergenlik çağına

⁷⁹ Muhammed Ebu Zehra, **el-Ahvalü’ş-Şahsiyye**, Kahire: Dârü’l Fikri’l Arabi, 1950, s.47.

⁸⁰ Nisa,4/24.

⁸¹ Kur’an Yolu, C.2, s.44.

⁸² Ebü’l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö.150) **Ahkâm Âyetleri Tefsiri**, Çev: Beşîr Eryarsoy, İstanbul: İşaret Yayınları: 2005, s.186.

gelmiş bir kız evliliğe zorlanamaz. Kızın rızası olmadan yapılan nikâh hükümsüz olur. Allah elçisi, rızası alınmadan dul ve bekâr kadınların evlendirilmeyeceğini⁸³ söylemiştir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf ergenlik çağında ulaşmış bir kız velisinden izin almadan kendi irade ve beyanıyla evlilik gerçekleştirebilir. Çünkü malı üzerinde tasarruf yetkisi olan kişinin kendi üzerinde de tasarruf hakkı vardır.⁸⁴ Fakat Hanefiler dışında diğer üç mezhep bülüğa ermiş kızın ancak velilerinin izniyle evleneceklerini ifade ettiler. Hanefilerin bu içtihadı insan onurunu koruyor gibi gözükse de zamanın bozulmasından dolayı bazı sakıncalı sonuçlar doğurmuştur.⁸⁵ Hanefilerin dışındaki müctehitler bu konu hakkında varit olan hadisi şerifi delil olarak zikrederler: *“Velisinden izin vermeden evlenen kadının evliliği geçersizdir! Geçersizdir! Geçersizdir! Eğer erkek böyle bir kadınla zıfafa girerse, ona mehrini vermesi kendisine vacip olur. Eğer veliler anlaşmazlık yaşarsalar, devlet başkanı, velisi olmayanın kadının velisidir.”*⁸⁶ Velâyetinde bulunan kişiye veli izin vermedikçe nikâh geçersizdir. Yapılan evliliğin dini açıdan kıymeti harbiyesi yoktur. Buna rağmen evlenilip gerdeğe girmişlerse, kurulan ilişkiden dolayı kadına mehir vermek gerekir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler. Delil dayanakları bu konudaki hadislerdir.⁸⁷ Hanefiler görüşlerine delil olarak şu âyeti de getirirler: *“Kadınları... Boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın.”*⁸⁸ “Çünkü bu âyet söz konusu yetkinin velide değil, bizzat kadının kendisinde olduğunu ifade etmektedir.”⁸⁹ Ancak Hanefiler kız evlenirken evvelemirde velileri müdâhil olamaz deselerde, kız velinin hakkı olan mehri misil veya denk olmayan birisiyle evlenirse, veli yargıya başvurup bu evliliği feshettirebilir. Osmanlı döneminin meşhur âlimi Ebüssuud efendinin nihahın kıyılmasında velinin ve resmi yetkililerin izin ve onayının gerekli olduğuna dair görüş beyan etmiştir. *“Şöyle ki: Mesele: Zeyd-i İman, Hind’i rızasıyla veliyy-i akrabı izniyle kadı izinsiz Amr’a tecviz eylese nikâh sahih olurmu? El-Cevap: İzni Hâkim lazım olıcak min ba’d dahi caizdir.”*⁹⁰ Günümüzde bu fetvaya doğru doğal bir gidiş vardır. Çünkü tarafların hukuklarının zay olmaması açısından Ebüssuud efendinin bu fetvası

⁸³ Buhari, Nikâh, 42.

⁸⁴ Hayrettin Karaman, **Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku**, İstanbul: Ensar Neşriyat: 2006, s.307.

⁸⁵ Yaman, Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s.179.

⁸⁶ Tirmizi, Nikâh, 14.

⁸⁷ Sandıkçı, **Hadis II**, s.60.

⁸⁸ Bakara 2/232.

⁸⁹ Sandıkçı, **Hadis II**, s.60.

⁹⁰ Yılmaz Fidan, **Ebüssuûdun Fıkıhî Meseleleri Çözümündeki Metodu**, Gümüşhane Üniversitesi Yay. İstanbul: 2013, s.214.

manidardır. Zira âilelerin bilgisi dışında yapılan evlilikler, genel itibarla hüsrarla sonuçlandığı görülmektedir.

2.1.10. Küçüklerin Evlenmesi

Taraflardan, küçüklük sebebiyle ehliyet eksikliği söz konusu olanların evlenmeleri caiz midir? “Müçtehitlerin ekseriyeti, evlilik akdi için akıl ve bülûğ şartı koşmakla birlikte veli veya bunların vekilleri tarafından bülûğ öncesi dönemde çocukları evlendirilmeleri halinde yapılacak nikâh akdinin muteber olacağını kabul etmişler ve bu konuda Kur’ân sünnet ve akli delillere dayanmışlardır. Bu görüşe göre küçük çocuklar velileri tarafından evlendirilebilir.”⁹¹

Bu cevaptan sonra mesele talak sûresindeki âyeti kerime ışığında tekrar ele alınacaktır.

*“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlar ile âdet görmeyenler hakkında tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süreleri ise doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa Allah ona işinde bir kolaylık verir.”*⁹²

Konumuz olması açısından bu âyeti *Kur’ân Yolu* tefsirinde, küçüklerin evlenmesi açısından incelediğimizde komisyonun konuyla alakalı herhangi bir tercih ve görüşüne rastlanmamıştır ancak Kur’ân yolu müelliflerinden Hayrettin Karaman’ın başka bir eserinde konuyla alakalı görüşü şöyledir: “Fukahânın kâhîr ekseriyetine göre küçüklerin evlenme ehliyeti bulunmamakla beraber velileri tarafından yapılan evlenme akdi caiz ve mutebedir. Hayız görenler yanında hayız görmeyenlerin de iddetlerinden bahseden âyet (Talak,65/4) buna delalet ettiği gibi, iyi bir adayın bulunması durumunda fırsatın kaçırılmaması da küçüklerin velileri tarafından evlendirilebilmelerine bağlıdır. Bunun yanında İbn Şübrûme (ö. 144/761) ve Osman el-betti (ö.143/760) gibi âlimler küçüklerin bizzat evlenmeleri veya velileri tarafından evlendirilmeleri caiz ve muteber değildir demişlerdir. Karaman, bütün bu görüşleri zikrettikten sonrada konuyla alakalı olarak şöyle devam eder. “Yetimleri nikâh çağına kadar deneyin.”⁹³” anlamındaki âyet

⁹¹ Acar, *İslâm Âile Hukuku*, s.51.

⁹² Talak 65/4.

⁹³ Nisa 4/5.

evlenmek için belli bir çağa ulaşmayı şart koşturmuştur. Ayrıca evlenmenin fiili neticelerinden hiçbirini küçüklerin evlenmesinde gerçekleştirmez. Bu evlilik gereksiz ve faydasızdır. Mahkemeler çoğunluğun ihtiyacına ihtihadına göre hüküm vermekte iken 1917 tarihli kanun ikinci görüşü yasalaştırılmış ve küçük çocukların velileri tarafından evlendirilmelerinin caiz olması uygulamadan kaldırılmıştır.⁹⁴

Kanunname şöyledir “12 yaşını tamamlamayan küçük erkek çocuk ile 9 yaşını tamamlamayan küçük kız çocuğu kimse tarafından evlendirilemez.”⁹⁵

Bu maddenin gerekçesi olarak Kanunnamenin çıktığı zamandaki ahvalin değişmesi gösterilerek uzunca bir açıklama yapılmıştır.⁹⁶ Klasik tefsirlere bu âyetin yorumu yapılırken “*Asla ay hali olmayanlar*” ifadesiyle kastedilen küçük yaştakiler olduğu ifade edilmektedir.⁹⁷ Klasik fıkıh kitaplarımızda küçüklerin, veliler tarafından evlendirilmesi meselesi sıkça bahse konu olmuştur bu aklen de mümkündür zira bir evladı velisinden daha çok kimse düşünemez.

2.1.11. Evlenme Engelleri

Evlenme akdinin gerçekleşebilmesi için evlenmeye engel olan manilerin bulunmaması gerekir. Evlenilmesi yasak olan kimseler Kur’ân-ı Kerim’de (muharramat) olarak detaylı bir şekil de beyan edilmiş. Neredeyse semavi ve beşeri olmak üzere dünya üzerinde var olan bütün dinlerde, insan eliyle oluşan hukuk sistemlerinde kan bağı ile belli bir derece de yakın olan kişiler ile evlilik evlenmeye bir engel olarak yasalaşmış-yasaklanmıştır. “İslâm dininde evlenmeye engel durumlar âyetlerin yanı sıra, Hz. Peygamberin uygulamaları ve icmâya dayanmaktadır. Adı geçen bu kaynaklarda evliliğe engel durumların listesini yapmak mümkündür.”⁹⁸

‘Evlenme engellerinin ayrıntılı olarak sayılmasının sebebi kendilerindeki maslahatın sabit oluşu, bir başka ifadeyle zaman ve mekâna göre değişmeyen faydayı gerçekleştirmesindendir. Evlenme manileri dâimi ve geçici olmak üzere iki kısımdır.’⁹⁹

⁹⁴ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, s.305-306.

⁹⁵ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnamesi*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017, s.24.

⁹⁶ Mustafa Yıldırım, *Mecellenin Külli Kaideleri*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012, s.113-114.

⁹⁷ El-Kurtubi, *El-Cami’ li -ahkamil-Kur’ân*, C.17, s.438.

⁹⁸ Kur’an Yolu, C.2, s.41.

⁹⁹ Köse, “Aile Hukuku” *İslam Hukuku El kitabı*, s.289.

a) Evliliğin sürekli olarak yasak olduğu durumlar:

1. Kan akrabalığı,
2. Sihri hısımlık,
3. Süt hısımlığı,

b) Geçici evlenme engelleri,

1. Din farkı,
2. Üç defa boşanma,
3. Dört kadınla evli olma,
4. Kadının nikâhlı olması gibi engellerdir.

Neslin korunması, nesebin karışmaması açısından son derece hayati önem taşıyan bu hususlar, mutlaka gözetilmesi gerekmektedir. Bu maddelerin her biri Şari tarafından emredilmiştir.

2.1.11.1. Daimi Evlenme Engelleri

“Size haram kılınanlar şunlardır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, annelerinizin kız kardeşleri (teyzeleriniz), erkek kardeşlerinizin kızları (yeğenleriniz), kız kardeşlerinizin kızları, sizin sütannelerinizden olan kız çocuklar, evlendiğiniz kadınların anneleri, yine zıfafa girmiş olduğunuz kadınlarınızın sizden olmayan kızları (üvey kızlarınız)... Eğer o kadınla zıfafa girmeden ayrılmışsanız, onun kızıyla evlenmenize bir engel yoktur... Gelinleriniz ve iki kız kardeşi beraber nikâhlamanız... Daha önce yaptıklarınızdan geçen geçti. Allah o kişiye affedici ve şefkatiyle muamele edicidir.”¹⁰⁰

Söz konusu âyette geçen haram sınıfları şu şekilde saymak mümkündür:

¹⁰⁰ Nisa Sûresi 4/23.

a) Anne, annenin annesi şeklinde yukarı doğru giden akrabalar. Bunlara fıkhıta “Usul” denmiştir.

b) Kızlar, kızların kızları şeklinde aşağıya doğru giden soy bağları. Bunlara fıkhıta “Füru” denmiştir.

c) Belli ölçüde yakın bir akrabalık bağı olan kişiler. Anna baba bir kız kardeşler, anne veya baba tarafından kız kardeşleriniz, teyzeler, halalar ve kişinin kız ve ya erkek kardeşinin kızları, yeğenler.

d) Süt emme yoluyla yakınlık oluşmalar. Bir bebek bir kadının sütünü emerse o kadın onun sütannesi olur. Söz konusu kadının kocası da o çocuğun sütbabası olur. Aynı şekilde kadının çocukları da sütkardeşleri olur ki bunlarla da nikâh yasaklanmıştır.

e) Normalde haram olmadığı halde, eşyle olan nikâh bağı sebebiyle nikâhı haram olanlar.¹⁰¹

Bu nasları *Kuran Yolu* tefsiri ışığında incelediğimiz zaman evlenme engellerini şu şekilde sınıflandırabiliriz:

Ortadan kalkması mümkün olmayan evlenme engelleri üç kısımdır.

a) Doğum neticesinde oluşan kan hısımlığı, bu nevi maniler kendini şu dört kısımda gösterir:

1. Usul: Ana, nine, baba, dede.

2. Furu: Oğul, kız ve bunların evlatları (torunlar)

3. Ana-Babanın füru’u ve bunların evlatları: Kardeşler ve kardeş çocukları (yeğenler).

4. Dede-Ninenin füru; amca, hala, dayı, teyze: Ancak bunların evlatları ikinci derecede oldukları için evlenme manisine dâhil değildirler.

b) Evlenmeden dolayı oluşan hısımlık: Aralarında evlenme sebebiyle oluşan kayın hısımlığı. Bu hısımlık ölüm ve boşanmayla nihâyete ermediği için ebediyen evlenilmez. Yani bunlar usulün eşleri baba veya dedenin hanımları. Furuun eşleri çocuk veya torunların hanımları yani gelinler. Hanımın usulü yani kayınvalide ve nineler. Hanımın füruu yani üvey kızlar.¹⁰²

¹⁰¹ Kur’an Yolu, C.2, s.41.

¹⁰² Yaman, *İslâm Âile Hukuku*, s.43.

Sayılan bu dört gruptan ilk üçüne girenlerin evliliklerinin yasak olması sadece nikâh akdinin gerçekleşmesi ile mümkün olmuştur. Son gruba girenlerin ise nikâhın yanında cinsel birleşmenin varlığında şarttır.¹⁰³ “*Babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin*” ifadesinde yer alan “*nikâhladığı*” sözcüğünden evlilik mi, yoksa cinsî yakınlık kast edilmiştir? Söz konusu sorunun cevabına yönelik iki yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi, evlenme kast edilmiştir. İkinci görüş ise, hem evlilik hem de evlilik öncesi cinsel birliktelik bir başka deyişle zinanın kast edildiği görüşüdür.

İkinci görüşte olanlar; babaların evlendiği bir kadınla, diğer bir ifade ile üvey anneleri ile evlenmenin ve babanın zina ettiği kadınla evlenmenin haram olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşe göre babanın zinası, söz konusu zinayı yapan kadınla evlâdın evliliğine engel olur. Bu kişinin üvey annesi ile evlenmesinin yasak olduğu gibidir. Zina söz konusu kadını, üvey annenin hükmünü almaya götürmüştür. İmam Şâfiî bu konuda farklı bir görüştedir. İmam Mâlik ve Leys b. Sa‘d, de İmam Şafiînin görüşündedir. Onlara göre “Burada nikâhtan kast edilen şey, bizzat evlenme akdidir” görüşünü savunanlara göre zina, evlenmeye yönelik bir yasağa sebep olmaz. Bir kişinin zina ettiği kadınla, söz konusu kişinin oğulun evlenmesinde bir sakınca yoktur¹⁰⁴ diye görüş beyan ettiler.

Ancak Hanefî fukahası burada ikinci şekilde cevap verenler arasındadırlar ve bunu şöyle beyan ederler: Hanefiler âyette geçen nikâhtan kast edilenin cinsel ilişki olduğunu söylemişlerdir. Cinsel ilişki nikâh kelimesinin hakiki anlamıdır. Akit anlamını ise mecazen karşılar. Kelimeyi gerçek manasıyla anlamak daha doğrudur. Şu halde, nikâhlı ya da nikâhsız olsun bir kişi zina ederse, zina ettiği kadının kızı kendisine haram olur.¹⁰⁵

Komisyon burada iki tarafında görüşünü ifade ile yetinirken Muhammed Ali Sabuni bir Hanefî âlimi olarak delilleri daha kuvvetli bulduğundan ötürü Şafiîlerin görüşü tercihe şayandır demiştir.

c) Süt emzirme sebebiyle olan hısımlık.

¹⁰³ Yaman, *İslâm Âile Hukuku*, s.44.

¹⁰⁴ Kur’an Yolu, C.2, s.42.

¹⁰⁵ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, C.1, s.387.

“İslâm hukukunda süt emme evlenme engelidir”.¹⁰⁶ Süt emme ile oluşan yakınlık normal kan bağı ile olan yakınlık gibi sayılmıştır. Bir başka deyişle sütanne normal anne gibi, sütbaba normal baba gibi, sütkardeşler de kişini normal kardeşleri gibidir. Bir başka deyişle evlenme engelleri arasında sayılması, kişinin öz akrabaları gibi değerlendirilmesi sebebiyledir.¹⁰⁷

Ancak bu süt hısımlığının oluşabilmesi için bir takım şartlar vardır: Emen çocuğun emdiği yaş ve süt dışında başka bir gıda alıp almadığı ve emilen süt miktarı etrafında şekillenmektedir.

İlk olarak söz konusu emzirme ile ilgili bir akrabalık meydana gelmesi için emzirmenin süresi içinde meydana gelmesi gerekir. Bu süre Ebû Hanife’ye göre iki buçuk yıl, Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve diğer Mezhep imamlarının içinde bulunduğu Çoğunluğa göre iki yıldır. Bu konuda Ebû Hanife’nin delili “*Çocuğun ana karnında taşınmasıyla süttten kesilmesi otuz aydır*”¹⁰⁸ âyetidir. Ona göre, hem hamilelik süresi hem de süttten ayrılma süresi otuz aydır.

Çoğunluk ise anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler âyeti ile Buhari’de rivâyet edilen şu hadise göre hükme varırlar: Süt akrabalığı, çocuk iki yaşını geçmeden emerse meydana gelir.¹⁰⁹

Fakihlerin geneline göre iki yaşından küçük bir çocuğun midesine ulaşan bir yudumluk süt “süt akrabalığı” için yeterlidir.¹¹⁰ Bütün bunlardan anlaşılan komisyon süt emme süresi ve süttün miktarı hususunda çoğunluğun görüşüne tabi olmuştur. İmam Şafiye göre ise, çocuk doyana kadar beş ayrı zamanda emmiş olmalıdır. Aksi takdirde süt akrabalığı oluşmaz.¹¹¹

2.1.11.2. Geçici Evlenme Engelleri

2.1.11.2.1. Kadının Başkasıyla Evli Olması

Geçici olan evlenme engelleri şartların değişmesine bağlı olarak ortadan kalkan geçici engellerdir, bunları kuran yolu tefsiri ışığında ele alıp tahlil ve tercihler

¹⁰⁶ Köse, “Aile Hukuku” *İslâm hukuku El Kitabı*, s.290.

¹⁰⁷ Kur’an Yolu, C.2, s.43.

¹⁰⁸ Ahkâf 46/15.

¹⁰⁹ Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali*, s.171.

¹¹⁰ Kur’an Yolu, C.2, s.43.

¹¹¹ Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali*, s.172.

yapacağız. “Elinizin altında bulunan savaş tutsağı cariyler hariç, evli olan kadınlarla evlenmenizde haramdır. Allah’ın emri bu şekildedir”.¹¹²

Evlenme engelleri sıralanırken, adı geçen “*muhsan*” kavramından kast edilen evli kadınlardır. Bununla bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi şeklindeki cahiliye âdeti kesin bir dille yasaklanmıştır. Bir başka deyişle bir kadının aynı anda sadece bir kişi ile evlenebileceği, bir nikâh altında iken başka bir erkekle birlikteliğinin zina olacağı hükme bağlanmıştır.¹¹³

Bir kadın bir erkeğin nikâhı altında olduğu müddetçe o kadının bir başka erkekle nikâhlanması haramdır. Bu durum bir geçici evlenme engelidir.

2.1.11.2.2. Din Farkı

“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektikçe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar.”¹¹⁴

Bu âyet Müslümanların müşriklerle nikanlanmalarını kesin olarak yasaklamaktadır.. Aşağıda *Kur’ân Yolu* tefsirinde beyan edilen nüzul sebebi de buna işaret etmektedir.

Bu âyetin inmesin sebep olarak, hicretten sonra meydana gelen bir olay gösterilir. Söz konusu olay gizli bir görevle Mekke’ye vazifelendirilen Ebû Mersed’in başından geçmiştir. Ebû Mersed İslâmiyeti kabul etmeden önce Anâk isminde bir kadını dost edinmişti. Mekkeye vazifeli olarak gelince kadın bu durumdan haberdar oldu ve onunla birlikte olmak istedi. Ebû Mersed, İslâmiyet’te bunun yasak olduğunu söylediği için, kadın Ebu Mersed ile nikâhlanmak istedi. Ebû Mersed ise evlilik için Hz. Peygambere sorması gerektiğini bildirdi. Medineye dönene Ebu Merset, başından geçenleri Hz. Peygambere anlattı ve bu olay üzerine âyet nazil oldu. Kadın putlara

¹¹² Nisa Sûresi 4/24.

¹¹³ Kur’an Yolu, C.2, s.44.

¹¹⁴ Bakara, 2/221.

taptığı için Allah’a ortak koşmakta ve kendisiyle evlenilmesine izin verilmemekteydi.

115

Din farkı nedeniyle geçici evlenme engeli şirkle sınırlı değildir. Gerek Müslüman kadın ehli kitap olan gayri müslimle evlenmesi, gerek kitap ehli bir erkeğin mümin bir hanımla evlenmesi aynı şekilde haramdır. Bu konuda da ümmetin âlimlerinin ittifakı vardır.

Gayri müslim olan ehli kitap erkeklerle müslüman kadının evlenmesi haramdır. Böyle bir evliliğin haram olduğu hususunda bütün İslâm âlimlerinin (müctehid ve müfessirler) ittifakı yani icmâ-ı ümmet vardır.

Kur’ân Yolu tefsirinde komisyon önemli bir noktaya temas eder, İslam, ehli kitap kadınlarıyla evlenmeye cevaz vermiş olmakla birlikte bu konunun ayrıntıları konusunda müctehitler arasında bir takım ihtilaflar söz konusudur. Âyetin son kısmının, bu izinden yararlanan kişilerin hem kendilerinin hemde çocuklarının dinî hayatları konusunda daha duyarlı ve dikkatli olmaları hususunda bir uyarı anlamı taşıdığı söylenebilir.¹¹⁶ Bu hususu açıklığa kavuşturması açısından şu hadis şerif önem arz etmektedir. Ebû Hureyre'den (rivâyet edildiğine göre); Rasûlullah (s.a.v.) *"Her çocuk (İslâm) fıtrat(ı) üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudileştirir ve (ya) Hristiyanlaştırır"* buyurmuştur.¹¹⁷ Bu hadisi şerif çocuğun yetişmesinde annesinde rolünün olduğunu ifade ettiğinden dolayı çocuğun sosyal ve din hayatının şekillenmesinde ehli kitap bir annenin etkisi olmaması açısından ve müslüman kadın varken ehli kitap kadınların tercih edilmemesi doğru olan görüştür.

2.1.11.2.3. Üç Defa Boşanma

Hanımını üç talakla boşayan kimse tekrar hanımına dönemez. Bu durum geçici bir evlenme engelidir. İlgili âyetler ışığında konu ele alınacaktır.

"İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riâyet edeceklerini zannederlerse, tekrar

¹¹⁵ Kur'an Yolu, C.1, s.350.

¹¹⁶ Kur'an Yolu, C.2, s.221.

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, Sünne, 18.

evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır.”¹¹⁸

İki defa boşama yetkisini kullanan bir erkek, üçüncü defa boşadığı kadına artık dönme hakkını kaybetmiştir. Ancak o kadının başka biriyle bir evlilik hayatı yaşayıp, yine bir geçimsizlikten dolayı ayrılması durumunda, ilk kocasıyla evlilik yapabilir.¹¹⁹

Özellikle günümüzde hanımı üç talakla boşadıktan sonra pişman olup tekrar boşadığı eşine dönmek için kullanılan bir yöntem var ki bu Peygamber (s.a.v) tarafından zemmedilmiştir. Buna hülle denmiştir. Nitekim Peygamber hülle ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur. *Size iğreti alınmış tekeden haber vereyim mi? diye sordu, ashâbı kıram: Evet ya Resûlellah deyince, buyurdu ki o hüllecidir. Allah hülle yapana ve yaptırana lanet etmiştir.*¹²⁰ Ahlaki olmayan bu hüllenin uygulanması yine günümüzde yanlış anlaşılmaktadır. Şöyle ki bu hususta da Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır. Hz. Âişe (r.a.)’den; rivâyette Rasûlullah (s.a.v.)’e; “Bir adamın üç talâkla boşadığı karısı, başka biriyle evlenir ama gerdeğe girmeden ondan boşanırsa, eski eşiyle evlenemsi caiz midir diye soruldu ve Hz. Peygamber (s.a.v.);

"Kadın öbür (yeni) kocanın balcağından o da kadının balcağından tatmadıkça birinci kocaya helâl olmaz" buyurdu.¹²¹ Hülle yapılsa bile kadın ve erkeğin birlikte cinsellik yaşamadan birinci kocaya kadının helal olmadığı açıktır. Hülle yolunu deneyerek tekrar eşine dönme çabasına girişmek pek arzu edilen bir durum değildir. Yukarıdaki hadisi şeriften de anlaşıldığı üzere hülle yapmak, lanete dûçar olmak anlamına gelmektedir. Bütün bunlar; erkeğin boşama hakkının üç ile sınırlandırılması, hülle yapmanın lanet edilmesi, kadının hakkını korumaya matuf dinin getirdiği ıslah edici yöntemlerdir diyebiliriz.

2.1.11.2.4. İddete Bağlı Evlenme Engeli

Boşanma, ölüm veya fesih gibi nedenlerden biriyle evliliğin sonlanmış olması halinde kadın, belli bir süre iddet bekleyecektir. İşte bu bekleme sürecinde kadın geçici olarak evlenemeyecektir. Şimdi ilgili âyetler ışığında konu tahlil edilecektir.

¹¹⁸ Bakara 2/230.

¹¹⁹ Kur'an Yolu, C.1, s.367.

¹²⁰ İbni Mâce, Nikâh, 33.

¹²¹ Müslim, Nikâh, 17.

*“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Bekleme emri süresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın.”*¹²² Yukarıdaki âyetten açık şekilde anlaşılıyor ki bu müddet içinde evlenemez ve açık olarak evlenmek istediğini söyleyemez. Ancak bunu mecaz ya da tariz yollarından biriyle kadına belli edebilir.

Bu âyette hitap hem idarecilere hem de tüm Müslümanlardır. Kadının iddet müddeti bittiğinde, başkasıyla evlenmek için görüşmek gibi iddet boyunca kendisine yasak olan şeylerden sıyrılır. Ancak bunu yaparken dinin ölçülerine riâyet etmesi lazımdır. Ölçüleri aşarsa vebal altındadır. Burada ifade edilen tariz, hakikat ve mecaza gitmeden maksada işaretle atıfta bulunmak. “Sana bir selam vereyim diye geldim” demek gibi.¹²³

2.1.11.2.5. Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli

Yüce dinimiz İslâm aynı anda en fazla dört hanımla nikâhlanmayı caiz gördüğünden dolayı beşinci hanımla evlenilmez. Bu durum da geçici bir evlenme engelidir. Şimdi ilgili âyetler ışığında konumuzu inceleyelim.

*“Yetimlerin hakkına riâyet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*¹²⁴

Bu âyetten de anlaşılacağı üzere İslâm hukukunda belirli şartlarla dört kadınla evliliğe izin verilmiştir. Ancak bunun son sınırı dördtür. Dört eşi olan koca bu evlilikleri devam ederken beşincisini alamaz.¹²⁵ Bu âyetin hükmüyle alakalı olarak Cumhur, Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel bir kimsenin nikâhında dört hanımı varken sonradan birini boşayıp onun da iddeti sona ermeden beşinci kadınla evlenmesi caiz değildir diyorlar.

¹²² Bakara 2/234-235.

¹²³ Nasîrüddin Ebu Said Muhammed Beydavi, **Envaru’et-Tenzil ve Esrarü’t-Tevîl**, Çev: Şadi Eren, İstanbul: Selsebil Yayınları, 2010, C.1, s.293.

¹²⁴ Nisa 4/3.

¹²⁵ Köse, “Âile Hukuku” **İslam Hukuku El Kitabı**, s.292.

Ancak bu durumda İmam Şafiî ve İmam Malik eğer bir kimse hanımını bâin suğra-kübra talakla boşamış da kadın iddet bekliyorsa beşinci kadınla evlenmesi caizdir diyorlar. Bu görüş, aynı şekilde bir erkek bâin talakla boşadığı hanımının iddeti bitmeden onun mahremlerinden biri ile evlenebilir görüşünü beyan ediyorlar.¹²⁶ Çok eşlilik İslâmın ihdas ettiği bir kurum değildir. Bilakis İslâm ilk muhatap olduğu kitlede var olan bir anlayışa sınır getirmiştir.

2.1.12. Mehir

Sözlükte mehr kavramı, ödenen ücret demektir. Fıkıhta ise evlilik esnasında kadına ödenen para veya para kıymeti olan bir maldır. Türkçe’de ise daha çok mihr şeklinde kullanılır.¹²⁷

“İslâm hukukçuları, mal diye vasıflanabilecek her şeyin veya maddi bir karşılığı olan ve değeri olan her şeyin mehir olabileceğini söylemişlerdir”¹²⁸ Sahih akitte mehrin tamamı üç durumda gerekir;

- a) Kocanın hakiki duhulü ile
- b) Kocanın karısı ile halveti sahiha etmesi ile
- c) Duhul veya halveti sahiha olmadan karı kocadan birinin ölmesi durumunda.

Birinci durumda koca evlilikten temettü hakkını kullanmıştır, ikinci durumda da bunun için imkân bulmuştur. Bu iki durumdan sonraki aşama da “*Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin*”¹²⁹ âyetinin gereğine dâhildir. Mehri yarıya indiren kocadan olan bir durumdur, mehri tamamen düşüren kadın tarafından olan bir durumdur ki ölüm durumunda bu ikisi de yoktur. Erkek ölsün kadın ölsün mehir ödenir ve arada mirasçılık durumu devam eder. Şimdi ele alacağımız âyetler mehrin mutlaka gerekli olduğunu göstermektedir:

¹²⁶ Abdülhamid, **el-Ahvalü’ş-Şahsiyye**, s.133.

¹²⁷ M. Âkif Aydın, “Mehir” **DİA**, C.28, İstanbul: TDV. Yay, 2003, s.389-390.

¹²⁸ Yaman, **İslâm Âile Hukuku**, s.62.

¹²⁹ Nisa 4/24.

2.1.12.1. Mehrin Ödenmesi ve Kadının Mehrini Kocasına Hibe Etmesi

*“Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin.”*¹³⁰

Kimi toplumlarda hiçbir bedel ve rıza olmaksızın bazı kadınlar zorla alınır, sonra kadının yakın akrabalarına belli bir ödeme yapıp o kadına sahip olunurdu. Ülkemizde var olan başlık parası alma âdetinin de bunun bir uzantısı olması kuvvetle muhtemeldir. İslâm bunları kesin bir şekilde yasaklarken, kadının velisinin belli bir ücret ya da mal ile kızlarını evlendirmeleri yasaklanmıştır. Kişinin kadının velisine değil, mehir olarak bizzat kadına bir hediye ya da borçlanmaya girmesini getirmiştir. Kur'an'da bu anlamı destekleyen *“Kocalar hanımlarına versin”* ya da *“Onlara mehirlerini ödeyin”* anlamına gelen bazı ifadeler yer almaktadır. Burada kadının gözetilmesi ve bunun sosyal bir kural hale gelmesi hedeflenmiştir.¹³¹ Burada kastedilen mehir, kadının bizzat kendisine kadına, vekiline veya velisine verilmelidir. Şâyet koca evlendiği kadının mehrini bu mezkûr kişilerin dışında birisine verse o kocadan mehir borcu düşmez.

Kanaatimizce başlık parası diye ifade edilen böyle bir uygulamanın asıl sebebi âyetin anlaşılmasında ki farklı görüşlerden kaynaklanmaktadır zira Fahrettin Razi konuyla ilgili iki görüş dile getirir. Cenâb-ı Hakk'ın, 'Kadınlara veriniz' emrinin kime hitap olduğu hususunda iki görüş vardır.

Bu görüşleri şu şekilde sıralar:

a) Bu hitap kadınların velilerinedir. Çünkü cahiliye döneminde Araplar kadınlara mehirlerinden hiçbir şey vermiyorlardı. İşte bundan dolayı, kızı olan kimseye derlerdi ki, sen, onun mihri olarak bir deve al; onu develerine katarsın. Böylece de malın çoğalır, büyür.

b) Bu hitap, kocalardır. Onlar, kadınlara mehirlerini vermekle emrolunmuşlardır. Bu da Alkame, Nehaî, Katâde'nin görüşü olup, Zeccâc'ın da

¹³⁰ Nisa 4/4.

¹³¹ Kur'an Yolu, C.2, s.18.

tercihidir. Zeccac şöyle demiştir: “Burada velilerden bahsedilmemiştir. Bu ifâdeden önceki ifâdeler de, nikâh eden, evlenen kocalara bir hitaptır.”¹³²

Buradan anlaşılan komisyonun ikinci görüşü tercih ettiğiidir.

Kadınların yaratılış olarak erkeklere kıyasla daha güçsüz olmalarından yararlanarak, onların mehrini vermeyen ya da verse bile sonradan geri alan erkeklere uyarı olarak “Kocalar hanımlarına versin” demek yerine “ Kadınlara mehirlerini verin” diye açık bir ifade yer almıştır. Bundan ötürü hakkın yerine getirilmesi hukukî vazife olarak telakki edilsin istenmiştir.¹³³

Kadının mehirden vaz geçmesi, başka bir ifadeyle onu kocasına bağışlaması da caizdir. Fakat burada altını çizilmesi gereken nokta, kadını buna mecbur etmeye yönelik maddi ya da manevi bir baskı kesinlikle uygulanmamalıdır. Bu konuda fakihler, mehrini bağışlayan kadının bunu daha sonra geri istemesinin de caiz olduğunu söylemişlerdir.¹³⁴

Komisyonun bu görüşüne itiraz mahiyetinde müfessirlerin beyanı vardır ancak aşağıda ifade edileceği üzere Kadı Şüreyh komisyonun görüşünü destekler tarzda beyanı vardır. Âlimler kendisi adına tasarrufta bulunma yetkisine sahip olan kadının mehrini kocasına hibe etmesi halinde, kadının artık bu hibe den dönme hakkının olamayacağını ittifakla kabul etmişlerdir. Zira zevciyet bağıştan dönmeye manidir. Lakin Kadı Şüreyh böyle bir kadının bundan geri dönebileceği görüşündedir. Yüce Allah'ın: *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarsa"* buyruğunu delil göstermiştir. Şayet mehrini geri almak isterse bu, onun gönül hoşluğu ile bunu vermediğini ifade eder.

İbnü'l-Arabî der ki: Böyle bir açıklama batıldır. Zira o kadın onu gönül hoşluğu ile onu bağışlamıştır. Artık kadının bu konuda söyleyecek bir sözü kalmamıştır.¹³⁵

Komisyonun mehrin hikmetleriyle ilgili tespitleri:

¹³² Fahreddin er-Râzî Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Çev: Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, C.7, s.341.

¹³³ Kur'an Yolu, C.2, s.18.

¹³⁴ Kur'an Yolu, C.2, s.18.

¹³⁵ El-Kurtubi, **el-Cami' li-Ahkâmil-Kur'ân**, C.6, s.46.

Kadına değer ve ilgi göstermeyi ifade etmesi yönünden mehrin sembolik bir anlamı olduğu gibi aynı zaman da kadın için onun bir güvence olması yönü de vardır. Mehrin söz konusu güvenceyi sağladığını şu kekilde anlayabiliriz:

a) Mehr boşanmayı güçleştirir ve bu da dolaylı olarak kadının güçlenmesidir. Çünkü boşanmak maddi bir külfet getireceği gibi, yeni evlenme olacağı zaman da aynı külfet erkek için tekrar söz konusu olacaktır.

b) Her hangi bir gelir sahibi olmayan kadın için, belli bir süre içinde olsa mehr, bir geçim ve ihtiyaçlarını karşılama vasıtası olması yönüyle onun için bir güvencedir. Dolayısıyla eşinden boşanmış olan kadın, kendine bir iş ya da onu muhafaza edecek bir eş buluncaya kadar mağduriyeti en aza indirgenmiş olacaktır.¹³⁶

Mehir konusuyla ilgili nisa süresi âyet 21.de mehrin zorla alınmayacağıyla ilgili Rabbimizin emri şöyledir.

*“Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehr vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız? Birbirinizle beraber olduğunuz halde, üstelik onlar sizden sapasağlam bir söz de almışken onu geri mi alacaksınız?”*¹³⁷

Kadının hiçbir kusuru olmasa da, İslâm öncesinde kadınlar kolaylıkla boşanabilmekte ve kendilerine verilen mehirler de geri alınmaktaydı. Kadın yuvasını kaybettiği gibi, elinde olan malını da kaybetmiş oluyordu. Bunu yapmak için erkekler türlü yollara başvuruyor, bu yollar kimi zaman kadına zina iftirasını isnad etmek ya da onu başka bir takım kötü huy ve davranışlar yapıyor gibi göstererek; onlara verilen mehirleri alarak kadını boşama amaçlanıyordu. İslâm bu tür keyfî uygulamaları yasaklayarak, evliliği bir akit haline getirerek, evlilik akdiyle iki tarafa da yükümlülük, ağır sorumluluklar yüklemiştir. Tarafların aralarında sağlam bir sözleşme yürürlüğe koymakla İslâm, kadını ve erkeği bir başka deyişle evlilik kumrunun güvenilirliğini sağlamayı amaçlamıştır. Evlilik birliğinde meydana gelen güzel hatırların kirletilmesinin son derece çirkin bir davranış olduğunu beyan etmiştir.¹³⁸

¹³⁶ Kur'an Yolu, C.2, s.18.

¹³⁷ Nisa 20/21.

¹³⁸ Kur'an Yolu, C.2, s.38.

Bütün bunlardan anlaşılan mehir İslâm'dan önce de olan bir uygulama idi ancak cahiliye döneminde verilen mehri bir şekilde geri almak için kadının onurunu kırarak tavırlar sergilenmekteydi ve Rabbimiz nikâh akdini sağlam söz diye ifade buyurdu ve verilen mehrin geri alınmasını yasakladı.

Yine bu konuya ışık tutacak ve kadının konumunun İslâm ile birlikte ne kadar yükseldiğini komisyon bir nakille bize izah ediyor, Hz. Ömer kendi devrinde, mehrin en fazla 400 dirhem, diğer bir ifade ile 1280 gram gümüş olabileceğini hükme bağlamış, bu kararını Müslümanlara camide açıklamıştır. Hz. Ömer'in bu ilanını işiten Kureyşli bir kadın camiye gelerek itirazda bulunmuş: *“Kadınlara yükler dolusu mehir verseniz bile kadınlardan mehirlerini geri almayın”* şeklinde âyet vardır, dedi. Kadın bu itirazıyla mehre bir üst limit koyan Hz. Ömer'e itiraz etmişti.

Kadının bu sözünü duyan Hz. Ömer, *“Kadınlara ölçüsüzce fazla mehir vermeyi size yasaklamıştım. Herkes kendi malında artık dilediğini yapsın, serbestsiniz dedi.”*¹³⁹

Bu hadise, sadece kadına nikâh akdinde verilecek olan mehrin üst miktarına yönelik bir sınır olup olmadığını açıklamasının yanı sıra, sosyal hayatta kadının durumu, onun söz sahibi olması ve gerektiğinde devlet başkanının kararına itiraz edebilmesi, dahası onun görüşünün devlet tarafından kabul görmesi bakımından önemli işaretler barındırmaktadır.

2.1.12.2. Kadının Mehrin Yarısını veya Müt'a Aldığı Yerler

*“Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara mâkul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur. Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır. Hoşgörülü davranmanız takvaya daha uygundur. Aranızda lütfkâr davranmayı unutmayın. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir”*¹⁴⁰

¹³⁹ Kur'an Yolu, C.2, s.39.

¹⁴⁰ Bakara 2 /236-237.

Kadının mehri hak etmesi ve boşandığında iddetin gerekli olması için ya kocasıyla cinsel ilişkide bulunmaya bir mani bulunmayacak şekilde başbaşa kalmış (halvet olmuş) olması ya da fiilen cinsellik yaşamaları gerekir. Bu iki şart tahakkuk etmeden boşama vuku bulmuş ise bakılır: Eğer daha önceden bir mehir üzerinde anlaşma yapılmamışsa kocanın malî bir sorumluluğu yoktur. Ancak koca boşadığı eşinin gönlünü almak, onunla iyi duygular içinde ayrılmayı sağlamak için bütçesine uygun ikramlarda (müt'a, metâ) bulunmalıdır. Boşama hediyesinin miktarı belirlenmemiş ancak iki ölçü konulmuştur: Hediye verme hususunda kudret ve bu muâmelenin maruf ölçüde olması. Her koca malî gücüne uygun ve toplumda geçerli olan âdetlere ve uygulamalara göre kadına lââyık bir hediye vermelidir. Cinsel ilişki yaşanmadan önce kadın boşanmış ise daha önceden bir mehir miktarı belirlenmiş olursa koca bunun yarısını ödemekle yükümlüdür.¹⁴¹

“Bir mehir belirleyerek nikâhlandığınız kadınları cinsel ilişkiye girmeden önce onları boşadığınız takdirde belirlediğiniz mehrin yarısını onlara vermek sizin üzerinize vacip bir haktır.”¹⁴²

*“Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah'ın rızâsını gözetenlerin borcudur”.*¹⁴³

Boşanmış kadınların aldığı eşyaya İslâm hukukunda "Mut'a" denir. Bu âyet nazil olunca bir kişi: "Eğer ben bir iyilik yapmak istesem bunu yaparım. İyilik yapmak istemesem bunu yapmam" demiş bunun üzerine de: "Boşanan kadınların, örfe göre yararlanacakları bir takım şeyler alma hakları vardır. Bu, takva sahipleri üzerine bir borçtur." âyeti nazil olmuştur.

Taberî diyor ki: "Bu âyet-i kerimede ifade edilen mut'anın, boşanan her kadına verilmesi gereken mut'a olduğunu beyan eden görüş, doğru olan görüştür. Dolayısıyla her boşanmış kadının mut'a alma hakkı vardır."¹⁴⁴

¹⁴¹ Kur'an Yolu, C.1, s.375.

¹⁴² Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Tefsiri, **İrşadü'l-Akli's-Selim İla Mezayay-ı Kita'il-Kerim**, Çev, Ali Akın, İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2007, C.2, s.663.

¹⁴³ Bakara 2/241.

¹⁴⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Cami'ül-Beyan an Tevili-Âyi'l-Kur'ân**, Beyrut: Darü'l-Fikir, 1998, C.2, s.791.

Rabbimiz nikâh ve talakla ilgili hiçbir meseleyi dışarda bırakmamıştır. Kadın ve erkeğin karşılıklı haklarına riâyet etmelerini öğütlemiştir. Her iki tarafın haklarını ihmal edici tavırlardan uzak durmalarını emretmiştir.

Komisyonun da ifade ettiği gibi mehir, kadın için bir maddi teminat erkeğe karşı bir boşanma müeyyidesidir. Âyetlerden de anlaşılacağı üzere mehir de tasarruf hakkı tamamen kadına aittir. Bakara sûresi 241. âyette dinimizin kadınları ne ölçüde himaye altına aldığının bir göstergesidir. İslâm hem evlilik hem de boşanma halinde tarafların birbirine karşı kin ve nefret duymalarına neden olacak davranışlardan uzak durmalarını emrediyor. Bütün bu ilkeler İslâm'da âile birliğinin devamını sağlayacak önemli tedbirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira âilenin sağlıklı devamı toplumun sağlıklı devamı anlamına gelir.

2.1.13. Çok Eşlilik

“Teaddüd-i zevcât: Sayı bakımından çoğalmak anlamına gelen teaddüd ile eşler anlamına gelen zevcât kelimesinden oluşan teaddüd-i zevcât, bir fıkıh ıstılahı olarak, birden fazla hanımı nikâh altında bulundurma, çok eşli olma durumu, poligami manasına gelmektedir. İslâmdan önce arap toplumunda son derece yaygın bir uygulama olan bu âdete İslâm bir sınırlama ve düzenleme getirmiştir. Nisâ sûresinde bazı düzenlemeler getirilmiştir.”¹⁴⁵

Çok evlilik meselesi günümüzde üzerinde çok tartışma olan konularından bir tanesidir. Kur’ân’ı Kerim’de bu konu ile ilgili Nisa Sûresi’nde şöyle buyrulmaktadır:

*“Yetimlerin hakkına riâyet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*¹⁴⁶

Komisyon, bu âyeti yorumlarken yetimlerin haklarının korunmasına dikkat çekiyor. Zira yetim bir başkasıyla evleneceği zaman onun hukukunu korumak veliye düşer, ancak veli bizzat bu yetim kızla evlenmek isterse, o zaman yetimin hakkı riske

¹⁴⁵ İbrahim Paçacı, “Teaddüd-i Zevcât” **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 2007, s.638.

¹⁴⁶ Nisa 4/3.

gireceğinden dolayı bunlarla evlenme yerine, başka kadınlarla ‘ikişer üçer dörder’ alın diyerek evlenmenin mümkün olduğu başka kadınlara işaret edilmiştir diyor.

Velâyeti ellerinde bulunduranlar, yetimin malını ele geçirmek amacıyla onlarla evleniyor, onların savunmasız ve kendi velâyetlerinde olma durumunu kullanarak evlenirken de mehir ve çeyizlerini eksik yapıyorlardı.¹⁴⁷

Komisyonun, âyette dolaylı bir şekilde anlatılan birden fazla kadınla evlenme âdetinin İslâm’dan çok daha öncelere dayandığı söyleminin bir delile dayandığını ve söz konusu delilin birçok kaynakta yer aldığını görmekteyiz.¹⁴⁸

Bütün bu verilerden anlıyoruz ki çok eşliliği İslâm getirmemiş bilakis bu meseleyi ıslah etmiştir, komisyonun bu konudaki görüşü zikredilmeye değerdir. Kur’ân çok eşlilik meselesini dörtle sınırlayarak çözüme kavuşturmuştur. Savaş gibi zaruri durumlarda neslin azalması neticesinde başvurulacak bir ruhsat olarak görebiliriz.

Bir önemli husus da ‘Cumhura göre âyetteki *‘nikâh edin’* emri, nikâh akdinin farz değil, mubah olduğuna delalet eder’.¹⁴⁹

Komisyonun ifade ettiği diğer bir husus çok evliliği gerektiren şartlar oluşursa uygulanır ve devam eden süreçte bu izin ruhsat olumsuz bir sonuç doğurursa terkedilir.

*“Mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*¹⁵⁰

“Elinizin altında bulunan câriye ile yetinin” tavsiyesi yetimlerin ve kadınların haklarına riayet hususuna dayanmaktadır; ancak bunda câriyelerin de faydası vardır. Allah Teâlâ önce âile kurumu içinde hür kadınlara ve yetimlere yapılan haksızlıkları izale etmeyi murat etmiş, bunu gerçekleştirecek hukukî düzenlemelere ışık tutmuştur. Aynı zamanda ve bir çırpıda kölelik ve câriyeliği kaldırmak hikmete uygun düşmediğinden bunu da zaman içinde kaldırmanın çeşitli yönlerini ve tedbirlerini vahyetmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Kur’an Yolu, C.2, s.15.

¹⁴⁸ Kur’an Yolu, C.2, s.16.

¹⁴⁹ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, C.1, s.356.

¹⁵⁰ Nisa 4/3.

¹⁵¹ Kur’an Yolu, C.2, s.17.

Bu âyet hakkında önemli bir hikmet şöyle ifade edilebilir: Cariyenin hakları hür kadına oranla daha azdır ve onu hukukuna riâyet daha kolaydır buna ilaveten cariye çocuk doğurunca ümmü veled seviyesine olur. Artık bir cariye gibi artık alınıp satılamaz ve bu uygulamayla kölelik ve cariyelik müessesesi yavaş yavaş minimum seviyeye çekilmiş olur lakin komisyonun ifade ettiği gibi tamamen kaldırılması hedefleniyor diyemeyiz.

2.2. Boşanma

Talâk: Karı koca arasındaki nikâhın sona ermesi klasik fıkıh literatrün de talâk kavramıyla anlatılmıştır. Fıkıhta talâk sözcüğü hem tek taraflı rızayla yapılan boşama, hem de karşılıklı anlaşarak evlilik birlikteliğini sona erdirme anlamında kullanılır. Ayrıca de mahkeme yoluyla gerçekleşen ayrılıklar da bu kelime ile ifade edilmektedir.¹⁵²

İslâm hukuku kaynakları Kur’ân ve sünnet de yer alan ifadelerden hareketle, talâk sözcüğünün yalnızca erkeğin evliliğe son vermesini kasetmişlerdir.¹⁵³ Üstteki tariflerden de anlaşılacağı üzere boşamanın birçok çeşidi vardır: Kocanın boşaması talak, karşılıklı rıza ile boşanmak hul’ veya adli yolla boşanma tefrik, biz burada Kur’ân âyetlerini esas alarak daha çok talak konusu üzerinde duracağız. *“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir.”*¹⁵⁴

Bu âyetin nüzul sebebi şu şekildedir: Câhiliye devrinde kişi hanımını boşuyor, daha sonra iddeti bitmeden ona yine dönüyor (tekrar nikâhlıyorlardı) Bir kişi hanımını bin kere de boşasa, yine iddet içinde ona müracaat edebiliyordu.¹⁵⁵ Nüzul sebebinden anlaşılacağı üzere islâm bu müesseseyi ıslah etti ve kadına verilen zararın önüne çemiş oldu. Nitekim komisyonda bu âyeti açıklarken aynı mesele üzerinde durmuştur: Erkeğin bu hakkı kötüye kullanmasının önüne geçmek için boşayanın mehir ödemesi, Allah’ın boşamayı sevimsiz gösremesi gibi tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden biri de boşama

¹⁵² İbrahim Paçacı, “Talâk” **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.631.

¹⁵³ Yaman, **İslâm Âile Hukuku**, s.75.

¹⁵⁴ Bakara, 2/229.

¹⁵⁵ Râzî, **Tefsîru’l-Kebîr**, C.5, s.205.

sayısının sınırlandırılmış bulunmasıdır.¹⁵⁶ İslâmın bu uygulaması her iki taraf için bir rahmet vesilesi olmuştur eğer taraflar maruf ölçüde evliliklerini sürdüremiyorlarsa kâğıt üzerin de bunu devam ettirmenin bir anlamı yoktur ve aynı zamanda sınırsız boşayıp yine birleşmenin de bir manası yoktur.

Bu âyeti kerimede bahsedilen husus beynuneti kübra dediğimiz talâk çeşidinin gerçekleşmesinden sonra tarafların tekrar bir araya gelmelerini mümkün kılan duruma değinilmiştir. Komisyon bu âyeti açıklarken ilgili rivâyetleri de delil getirerek hülle meselesine şiddetle karşı çıkmıştır. Böyle bir evlenme en azından niyetlerde bir “geçici evlenmedir ve geçici evlenme Sünnî İslâm’da câiz değildir.¹⁵⁷ Komisyonun bid’i boşama şekliyle kullanılan tâlakı tek tâlak olarak kabul eder, zira Hz. Ömer’in bu içtihadının insanların sünnete uygun boşama şekline dönmeleri için aldığı bir tedbirdir diye görüş beyan eder. Sahabe Hz. Ömer’in bu uygulamasına karşı çıkmamıştır. Fıkıhçılar da İslâm hukukunu düzenleyip kitaplara geçirirken sahabenin bu sükûtunu icmâ kabul etmişlerdir.

Komisyon bu görüşe katılmamaktadır, Allah elçisinin hadislerini ve üç boşamanın hikmetinde hareketle, bir temizlik döneminde kaç talak yapılırsa yapılsın, onun bir boşama olarak sayılacağını söylemişlerdir. Bu konuda dört mezhebin icmaı olduğundan dolayı bir anda verilen üç talak’ın tek talak sayılacağı görüşü muteber değildir.

2.2.1. Boşanma Şekilleri

Evlilik hayatının bitmesinde daha çok rastlanılan şekil, kocanın talak hakkını kullanarak boşamasıdır. Bunun yanında muhâla’a ya da hul’ diye ifade edilen karşılıklı rızaya dayanan boşanma, tefrik denen adli boşanma gibi şekillerde bahis mevzusudur.¹⁵⁸ Bu mezkûr şekilleri âyetler ışığında ele alacağız.

Sünn-i hasen: Kendisiyle zifafa girilmiş kadını, içinde cinsel ilişki olmayan temizlik süresi içinde bir ric’i talak ile boşamak ve iddetin sonuna kadar temizlik

¹⁵⁶ Kur’an Yolu, C.1, s.366.

¹⁵⁷ Kur’an Yolu, C.1, s.369.

¹⁵⁸ Yaman, **İslâm Âile Hukuku**, s.74.

dönemine ve adetten kesilmiş ise aylara bölerek bir defa boşamaktır ki üç talak adedi böylece ayrı ayrı tamamlanmış olur.¹⁵⁹

Sünn-i ahsen: Erkeğin karısını kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadığı bir temizlik içinde bir kez boşaması ve diğer bir boşama yapmaksızın iddeti bitinceye kadar onu bırakmasıdır.

Bid'i Boşama: Şer'an azarlanmayı gerekli kılacak şekilde yapılan sünnete uygun olmayan boşamadır. Bu kadını ya hayız halinde iken veya içinde cinsel temas yapılan temizlik süresi içerisinde boşamak veya bir temizlik süresi içinde birden fazla boşamak şeklinde olur.¹⁶⁰ Mezkûr boşama şekilleri tafsilatıyla izah edilecektir. Bir erkeğin, eşini aşağıdaki şekillerden biriyle boşaması imkân dâhilindedir.

a) Tek lafızla üç boşama hakkının birden kullanılması durumu, seni talakı selase ile boşadım demek gibi.

b) Önce bir defa boşar, sonra iddet içinde bir defada veya ayrı zamanlarda iki defa daha boşar.

c) Önce bir talakla boşar, sonra iddet içinde bir defa daha boşar.

d) Önce bir veya iki talakla boşar, iddet bittikten sonra yeni bir nikâh yeni mehirden sonra bir veya iki talakla boşar.

e) Önce bir defa boşar, sonra aynı kadınla yeniden evlenir. Bundan sonra bir defada veya ayrı ayrı zamanlarda iki defa daha boşar.

f) Ayrı sözlerle üç defa boşar. Burada birinci boşamadan sonra, kadın iddet beklemeye başlayacağı için, ikinci ve üçüncü boşamalar iddetli eş hakkında kullanılmış olur. Ancak koca ikinci ve üçüncü boşama sözlerini birincinin tekrarı veya manayı tekit için söylediğini söylerse kabul edilir.¹⁶¹

2.2.1.1. Ric'i Boşama

Yeni bir nikâh akdine ve yeniden mehir vermeye gerek duyulmaksızın, kocaya, tek taraflı olarak kendi iradesiyle iddet süresi içinde boşadığı eşine dönme hakkı sağlayan boşamaya ric'i veya rec'i boşama denir.

¹⁵⁹ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 434.

¹⁶⁰ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s.434.

¹⁶¹ Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, s.377.

Bir kişi boşadığı eşine iddeti içerisinde, tekrar nikâh akdine ihtiyaç duyulmadan, geri dönebilemsini sağlayan boşama çeşididir.¹⁶² Bu tür talakta kadının rızası şart koşulmamıştır.¹⁶³ Bir başka deyişle kadının söz konusu yeniden döneş rızasının olup olmamasına bakılmaksızın, kişi eşine geri dönebilir.

Bu tür bir talaktan sonra, kişi şu şartlarla eşine geri dönebilir:¹⁶⁴

- a) Boşadığı eşiyle fiili olarak karı koca hayatı yaşamış olmak.
- b) Boşama esnasında açık boşama ifadeleri kullanmak,
- c) Erkeğin bütün talak haklarını kullanmamış olması.

Bu şekilde meydana gelen bir boşamanın hükmü süresi içerisinde, kişinin eşine tekrar dönmesine imkân sağlamasıdır.¹⁶⁵ Bbir başka deyişle bu tür bir talak evliliğe derhal son veren bir boşama çeşidi değildir.

Bu şekilde boşanan kadın, iddet bekleme süresinde yine daha önce olduğu gibi kocasının evin de ya da onun belirlediği bir evde oturur. Bunun bazı hikmetlerinin olması da mümkündür. Mesela kişiler bu süre zarfında beraber aynı ortamda kalmakla aralarında tekrar sevginin oluşmasına katkı sağlayabilir. Yeniden evlilik birlikteğinin sağlanmasına vesile olabilir.

Hanefi fıkıhçılara gore, kişi bu süre içinde, istediği zaman ric'i talâkla boşadığı eşine “Sana döndüm”, “nikâhıma tekrar aldım” gibi sözlerle veya yakın bir ilişki (hürmeti musahara) gerektiren yakınlık veya öpmek gibi davranışlarla boşadığı eşine tekrar dönmesi mümkündür.¹⁶⁶

Şafiî ve Maliki fıkıh ekollerinde, söz olmasa bile, davranış olarak kişi eşen döndüğünü belli etmesi halinde de nikâh devam eder. . Ancak Şafiî hukukçuları bu davranışla beraber sözün de buna eklenmesi gerektiğini, Malikiler ise buna ilaveten, davranış ve niyetinde gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Hanbelî fakihiler ise, söz konusu dönüşün yalnızca davranış ile olacağını söylemişlerdir.

¹⁶² Mehmed Zihni, **Nimet-i İslâm**, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1990, s.685

¹⁶³ Mevsilî, C.3, s.147.

¹⁶⁴ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, C.1, s.303

¹⁶⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yay, İstanbul, 1976, C.2, s.221-222.

¹⁶⁶ Bilmen, **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, C.2, s.222-223.

Bu hususu Rabbimiz Bakara sûresinde şu şekilde beyan buyurur. “Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince beklerler. Allah’a ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler”.¹⁶⁷

Komisyonun açık ifadelerinden de anlaşılacağı üzere eğer boşayan erkek iddet bitmeden karısına dönerse bu ric’i talak olur. İddet bitince boşama beynuneti suğraya dönüşür.

2.2.1.2. Bâin Boşama

Ancak iddet bittikten sonra boşayan koca dönmek isterse artık sadece kendisinin isteği değil kadının da isteği söz konusudur. Her iki taraf da birbirine dönmeyi isterse yeniden mehir belirlenmeli ve nikâh kıyılmalıdır buna beynuneti suğra da denir. Ancak ilgili âyetten de anlaşılacağı üzere geri dönüşümü olan boşama iki defadır, zira islâmdan önceki örf adetlerde sayısız defa bir erkek kadını boşayıp geri alabiliyordu işte islâm bu meselede kadına yapılan zulmün önüne geçmiş oldu.

Bâin talâk, kişinin eşine tekrar dönebilmesi için yeni bir nikâh sözleşmesi (akdi) ve aynı zamanda yeni bir mehir belirlenmesi olmadığı sürece kişinin eşine tekrar dönmesi mümkün olmayan bir boşama çeşididir.¹⁶⁸

Bu şekilde bir boşamanın meydana gelmesi için bir takım şartlar vardır:¹⁶⁹

1. Boşamanın mevcut bir nikâhtan sonra olması gerekir. Aynı zamanda cinsel birliktelikten ve de tam bir halvetten önce olması gerekir
2. Hanefi fıkıhçılar böyle bir boşamada kinaye sözleri şart koşmuşlar, mübalağa ifade eden sözlerin bulunması gerektiğini söylemişlerdir.
3. Muhâla’a yoluyla boşamak.
4. Üç boşama hakkını kişinin kullanmış olması.
5. Bir veya iki talâk hakkını kullanarak boşama meydana gelmiş, iddet süresinde de geri dönme olmayıp bu şekilde iddet süresini geçirmiş olmak.

¹⁶⁷ Bakara 2/228.

¹⁶⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C.1, s.303.

¹⁶⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C.1, s.303-304.

Tanımında da anlatıldığı üzere, bu tür bir boşama şeklinde yeni bir nikâh kıyılmadıkça ve eşe yeni bir mehir verilmedikçe, kişinin boşadığı eşine dönmesi mümkün değildir.

Bu şekilde bir ayrılıkla ayrılmış olan eşlerin, tekrar nikâh kıyarak ve mehir öderenerek eski evlilik hayatlarını devam ettirebilmeleri için, erkeğin üç talak hakkını tamamını kullanmış olması da aynı şekilde şart koşulmuştur. Bu şekilde meydana gelen bir ayrılık durumuna “Beynûnet-i suğrâ” denir.

Yeni bir nikâh kıyılarak ve ve tekrar kadına mehir ödenerek çift evlilik hayatlarına tekrar dönebilir.¹⁷⁰

Eğer üç boşama hakkının tamamını bir kişi kullandığı için bir ayrılık söz konusu olduysa bu tür bir ayrılığa "Beynûnet-i kübrâ" denmektedir. Böylesi bir durumda, kadının bir başkasıyla evlenmesi gibi bir durum söz konusu olmadan, eşler tekrar bir araya gelemezler.¹⁷¹ Bu tür boşama, erkeğin tüm boşama haklarını kullandığı talaktır. Yüce Rabbimiz bu hususu şu şekilde beyan etmektedir.

*İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riâyet edeceklerini zannederlerse, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır.*¹⁷²

Görüldüğü gibi bu âyet üç defa boşadıktan sonra tekrar dönmek isteyen kişi için adeta bir ceza niteliğindedir. Rabbimiz her iki tarafın hukukunu muhafaza etmek için talakı meşru kılmış ancak bu boşama hakkını elinde bulunduran koca, bu konuda son derece hassas davranmalıdır, zira boşama sadece kadın ve erkeği ilgilendiren bir husus değil, tüm hısım akraba ve çocukları yakından ilgilendirir.

¹⁷⁰ Zihni, **Nimet-i İslâm**, s.685.

¹⁷¹ Zihni, **Nimet-i İslâm**, s.693.

¹⁷² Bakara 2 /230.

2.2.1.3. Muhâla’a (Karşılıklı Rıza ile Boşanma)

Muhâla’a kelimesi “hulu” kökünden yapılmıştır. Hulu’un lügat manası çıkmak, çıkarmak, uzaklaştırmaktır. Terim olarak manası ise kadının, kendisi boşaması için kocasına belli bir bedel ödeyerek kendisini boşamasını sağlamasıdır. Muhâla’a, bu konuda karı ile kocanın karşılıklı anlaşmaya varmalarıdır.¹⁷³

Yine bu konu hakkında Bakara sûresine müracaat edeceğiz nitekim Rabbimiz bu konu hakkında şöyle buyurmuştur.

*“Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah’ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*¹⁷⁴

Evlenme meydana gelirken kişinin eşine ödediği mehri, evlenme meydana bir şekilde gelmemiş olursa; her hangi bir şekilde baskı ya da zorlama yaparak kadının mehri geri vermesini sağlaması caiz değildir. Bununla birlikte kadın evlilik birlikteliğine tahammül gösteremiyor, geçimsizlik çıkarmak sebebiyle evlilik birlikteliğinin yüklediği bir takım haklara uyamamaktan korkuyorsa, belli bir değer ödeyerek kocasının kendisini boşamasını istiyorsa, aldığı mehrin bir miktarını ya da tamamını geri vererek, evlilik birlikteliğini bitirmesi (muhalea yapması) caizdir.¹⁷⁵

Muhâleanın caiz olduğu hususunda ittifak vardır ancak muhalânın evlilik hayatını nihâyete erdirmekle beraber bu bir boşama mı yoksa fesih mi hususu tartışma konusu olmuştur. Şafiî ve Ahmed b. Hanbel’e göre bir bedel karşılığında evlilik hayatını sona erdirmeye fesihtir. Ebû Hanife ve Malik ise muhâlaayı boşama saymışlardır.¹⁷⁶ Nitekim komisyonda bu görüşünü biraz daha açarak ifade etmiştir. Bedel vererek boşama (muhâla’a) aralarında Hanefî fakihlerinde olduğu çoğunluk âlime göre,¹⁷⁷ yeni bir nikâh akdi olmaksızın kişinin eşine dönmesine imkân vermeyen bir bain talakla boşamak demektir. Bu tür bir boşanma ile evlilik bağı kopmuş, kişinin söz ya da davranışı ile eşine döndüğünü belli etmesi, evlilik birlikteliğinin devamı için

¹⁷³ Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, s.339.

¹⁷⁴ Bakara 2/229.

¹⁷⁵ Kur’an Yolu, C.1, s.366.

¹⁷⁶ Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, s.340.

¹⁷⁷ Kur’an Yolu, C.1, s.366.

yeterli görülmemiştir. Ancak kocanın eşine yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehir ödemesiyle birliktelikleri söz konusu olabilir.

2.2.1.5. Tefrik (Adli boşanma)

“Ayırmak, bir mahkeme kararı ile kadı’nın (hâkimin) boşamayı gerçekleştirmesi ve karı kocanın arasını ayırması demektir.

Bu sebepler meyanında şunlar vardır: Eşlerde (özellikle erkekte iktidarsızlık, mecbûbluk gibi) cinsel ilişkiye girmesine engel bir durum, ya da bulaşıcı hastalık, gibi durumların olması veya nefret doğurucu hastalıkların olması, kayıplık, nafakanın kesilmesi durumu, fenâ muamele etmek ve geçimsizlik îlâ, liân gibi durumlardır.”¹⁷⁸

Kısaca hâkimin verdiği kararlar oluşarı tefrik denir. Bu beynuneti suğra mesabesindedir tekrar evlenmek için mehir belirlenmesi ve nikâh kıyılması gerekir. Esasında bu hâkime başvurma, İslâmın kadının hakkını koruması bakımından son derece önemlidir. Çünkü erkek zaten tek taraflı boşama hakkına sahiptir.

2.2.1.5.1. Fena Muamele ve Geçimsizlik

Kadının veya erkeğın nüşuzu hakkında Rabbimiz ilkeler belirlediğı gibi, şikak hakkında da ilkeler belirlemiştir ve bu konu hakkındaki âyet şöyledir.

*“Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğın Âilesinden bir hakem ve kadının Âilesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”*¹⁷⁹

Eşlerin anlaşamaz durumda olamasından, bir takım ödev ve sorumlulukların yerine getirilememesinden ve tararlardan birinin geçimsizlik çıkarmasından dolayı bir geçimsizlik söz konusu ise, bu durumların düzelme ihtimali kalmaması bir tarafa gün geçtikçe uzayıp gidiyorsa, söz konusu âile hayatının dağılması ihtimali olduğunda “şikâk” meydana gelmiş olur.

¹⁷⁸ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü**, s.557.

¹⁷⁹ Nisa 4/35.

Böylesi bir durumda Kur'an bir çözüm yolu olarak, anlaşmazlığın hakemlere götürülemini teklif etmiştir.¹⁸⁰

Komisyonla göre burada hakem tayin etme, yönetime ait bir durumdur ancak âileler kendi arasında da bu hakem tayin etme meselesini halledebilirler. Kur'an yolunda bu mesele anlatılırken hakemin yetkisi ne olacağı noktasında ihtilaf vardır. Merhum Elmalılı bu ihlafi şu şekilde ifade eder: Bu hakemlerin yetkileri ve sınırları ne olacaktır? Barıştırmaya veya ayırmaya gibi tasarruflarda bulunabilirler mi? Bu konuda müçtehitler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı eşleri birbirinden ayırabilirler ve bu durumda bir talak-ı bâin ile kadın boşanmış olur demişler ki, bu görüş Hz. Ali'den rivâyet edilmiştir. Bir kısmı da bunlara eşleri barıştırmaya emredilmiştir, onları birbirinden ayıramazlar demiştir. Bu İmam-ı Âzam'ın görüşüdür. Gerçi eşleri birbirinden ayırma yetkisi açıkça ifade edildiği, koca da bunu kabul edip ve onlara bıraktığı takdirde bu konuda ihtilaf yoktur.¹⁸¹Bu ihtilafın çözümünde komisyon şu görüşe yer verir:

Osmanlı devletinde, kanunlaşma dönemine denk gelen son devirlerinde yürürlüğe konulan 1917 tarihli Âile Hukuku, böylesi bir şıkak durumu mevcut olduğunda başvurulacak hakemlere "Âile Meclisi" adını vermiş ve bu meclisin yetkilerinin neleri kapsayacağı konusunda sadece Hanefi mezhebinin değil, İslâm Hukukçularının çoğunluğunun görüşünü kanun haline getirmiştir.¹⁸²

Zira Hanefi mezhebi ve Şafi mezhebine göre karı koca arasında şiddetli geçimsizlik boşanma sebebi değildir. Bu durumlarda âile meclisi veya adli makamlar devreye girer ve aralarını sulh etmeye çalışır. Hanbeli ve Malikilere göre bu boşanma sebebidir. Malikilere göre fena muameleden dolayı kadın mahkemeye başvurup boşanma talebinde bulunur ve iddiasını ispat ederse hâkim aralarını derhal ayırır.¹⁸³ Sonuç olarak komisyon bu konu hakkındaki tercihini şu şekilde açıklamıştır. Evlilik hayatı artık kadına katlanamaz bir huzursuzluk ve zulüm şekline dönüşmüşse, kadın bu takdirde kendisini kocası boşamak istemediğinde, söz konusu durumları gerekçe göstererek hâkime müracaatla evlilik birlikteliğinin sonlandırılmasını talep ederek,

¹⁸⁰ Kur'an Yolu, C.2, s.61.

¹⁸¹ Yazır, **Hak dini Kuran Dili**, C.2, s.560.

¹⁸² Kur'an Yolu, C.2, s. 62.

¹⁸³ M. Âkif Aydın, "Âile Hayatı" **İslâm İlmihali II**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, C.2, s.236.

boşanmayı gerçekleştirebilir.¹⁸⁴ Komisyonun bu tercihi Hanefi mezhebinin baskın görüşüne muhaliftir.

¹⁸⁴ Kur'an Yolu, C.2, s.62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSLÂM HUKUNDA BOŞANMA VE KUR'AN YOLU TEFSİRİNİN YAKLAŞIMLARI

3.1. Nüşuz

Sözlükte ‘kadının kocasına, buğz etmesi ve asi olması; kocanın eşine eza, cefa ve zulmetmesi, yüksek ve tümsek yer’ anlamına gelir. Nüşuz kavramı Kur’ân da 5 defa üst üste koymak (bakara,2/257) bir yerde kalmak (Mücadele,58/11) kadının kocasına isyanı ve başkaldırması ve kocanın eşine eziyet etmesi Nisa,4, 34/128 anlamlarında kullanılmıştır.¹⁸⁵Nüşuz probleminin çözümü ile alakalı durumlar Nisa,34. Âyetinde beyan edilmiştir. Âile içindeki hiyerarşik sistemin korunması ve âile içi ıslahın sağlanması için Kur’ân birtakım emir ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

*Allahın, iki tarafa (karı ve kocaya) farklı his ve özellikler ile nimetlerini vermesi ve birbirlerinin mallarından harcamalarından dolayı erkeleri kadınlara yönetici ve onları gözetip kollayan yapmıştır. Saliha kadınlar, (ödev ve sorumluluk bakımından) Allah’ın emirlerini yerine getirir. Kimsenin görmediği durum ve şartlarda da Allah’ın korunmasını istediği namuslarını korurlar. (Hak ve ödevlerini yerine getirmediğinden) endişe duyduğunuz kadınlarla öncelikli olarak konuşun, onlara öğüt verin. İkinci olarak onları yataklarınızdan ayırın. (Ve ilk ikisi sonuç vermediğinde) Onları dövin. Eğer size karşı hak ve görevlerini yerine getirirlerse artık onların aleyhine bir arayışa girmeyin; Allah mutlak yüce ve büyüktür.*¹⁸⁶

Komisyon âyette geçen (Kavvâmun) kelimesinin tüm erkeklerin koruyucu ve reis anlamında olduğunu ifade etmiş ve bunu iki gerekçeye dayandırmaktadır: a. Allah insanların bir kısmına bir takım meziyetler ve üstünlük vermiştir. Bu açıdan koruma kollama yönetme açısından erkekler kadınlardan daha donanımlı olarak yaratılmışlardır. b. Erkekler âilenin geçinini temin etmek ve diğer malî yükümlülükleri yerine getirmek ve cihat gibi önemli vazifeyi üstlenmişlerdir.

¹⁸⁵ İsmail Karagöz, “Nüşûz” **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.533.

¹⁸⁶ Nisa 4/34.

İslâm hukuku erkeğe evlilik hak ve ödevlerinde büyük bir sorumluk yüklemiş, onu evliliğin devam etmesi için geniş bir sorumluk altına aldığı gibi aynı şekilde onu âilenin reisi olarak görmüştür. Erkeğin bu yöneticilik sıfatı Kur'an'da "*kavvam*" kelimesi ile tabir edilmiştir. Bu kavramın erkeğe izafe edilmesi, ona mahza bir üstünlükten ziyade yetki ve sorumluluklarını artırmıştır lakin kadın bu sorumluluklardan varestedir. Tarihsel sürece bakıldığında erkeğin söz konusu görev ve sorumlukları, pratik yaşamda da kadına nazaran daha fazla yüklendiği görülmektedir. "*Kavvam*" kelimesine yüklenen genel anlam âile reisi olmaktır. Bu kavramdan, âilenin yönetiminde, dış tehlikelere karşı korumanın ve genel olarak önderlikte erkeğin bir görevinin olduğu sonucu çıkmaktadır. Kavramı takip eden cümleleri de değerlendirmeye aldığımızda bu kavramın, âilede söz sahibi olmak ve yöneticilik sıfatı ağır basmaktadır.¹⁸⁷

Âileyi oluşturan temel umdeler karı ve kocadır, işte bu müesseseyi yöneten koruyan bir takım kurallar vardır bu kuralların çiğnenmesine Kur'an nüşuz ifadesini kullanmaktadır. Kur'an'da; başkaldıran, devam eden âile birlikteliğini bozma girişimine giren bir takım huy ve davranışlara giren kişi olarak da anlam verilebilecek (nâşize) kadına karşı erkeğin sorumlulukları sayılmıştır. İlk olarak öğüt vermek, bunun fayda vermemesi durumunda kendine gelmesini sağlamak için onu yatakta yalnız bırakmak ve son olarak bunların hiç birisi sonuç vermediyse dövmek şeklinde bir sıralama yapılmıştır.¹⁸⁸ Burada âlimlerim en çok ihtilaf ettiği husus darp meselesidir nitekim komisyon ihtilafı şu şekilde dile getir.

Dövme alternatifî ve bu hükmün varlığı söz konusu âyetin haricinde, bir takım hadislere de dayanmaktadır. Bu hadislerin tam tersini söyleyen rivâyetler mevcut olsa da, sihhat durumu daha sağlam olan hadislerde Allah elçisi kadınların dövülmesini yasaklamış, eşlerini döven kimseler için "onda hayır yoktur" ifadesini kullanmıştır. Böyle bir davranışla Allah elçisi kişinin aynı yuvayı paylaştığı eşine karşı bu girişimin ahlak dışı olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸⁹ Bu konuda iki temel görüş ortaya çıkmıştır.

a) Kadının dövülmesi: Taberî ve Kurtutubi gibi geleneğe bağlı Kur'an yorumcularına göre ilgili âyette sözü edilen kadının nüşuzu onun, kocasına

¹⁸⁷ Kur'an Yolu, C.2, s.58.

¹⁸⁸ Kur'an Yolu, C.2 ,s.59.

¹⁸⁹ Kur'an Yolu, C.2, s.59.

başkaldırması, durumunda kocanın ona nasihat etmesi, sonra yatağını ayırması, bütün bunlar sonuç vermezse en nihâyet yola getirmek amacıyla dövmesini âyetin ruhuna uygun bir yorum olarak görmüşlerdir. Durum böyle olmakla beraber bütün gelenekçi tefsir otoritelerine göre, kadına yönelik darp hafif ve sembolik olmalı, kesinlikle kadına acı vermemeli (gayrı müberrih) ve vücudunda iz bırakmamalıdır.¹⁹⁰

b) Kadının dövülmemesi: Âile hayatının yüceliğine leke getirecek bir namussuzluk durumu olmayan, sadece huysuzluk yapan kadını erkek dövemez. Bununla birlikte ona öfkesini belli edebilir. Atâ'nın söz konusu yorumuna açıklama getiren İbnü'l-Arabi, buradaki dövmekten kastın, serbest bırakma olduğunu, bu anlamı hadislerin ve Allah elçisinin uygulamalarında desteklediğini söylemiş ve sonuç olarak, erkeğin karısını dövmeye izni ve yetkisi yoktur demiştir.¹⁹¹

c) Aynı şekilde kadının dövülmeyeceği ile ilgili Ata'nın yorumuna açıklama getiren son dönem ilahiyatçılarından Yaşar Nuri Öztürk ise şöyle demektedir: Söz konusu müellife göre ilgili âyette yer alan (*idribuuhünne*) ifadesi sadece dövmek anlamında değildir. Zira darb fiilinin anlamlarından biri de 'uzaklaştırmak' demektir. Buna göre ilgili kelime âyetteki formu itibariyle onları evden uzaklaştırmak veya bulundukları yerin dışına çıkmaya mecbur bırakın anlamına gelir.¹⁹²

Her iki görüşü ifade ettikten sonra komisyon da kendi görüşlerini ikinci görüşe yakın bir tarzla ifade etmişler.

Komisyon, bu âyette kadının ödevlerini yerine getirmemesi durumunda bir ıslah yöntemi olarak başvurulabilecek bir alternatif olduğunu tarihi gelenek içinde tecrübe ile sabit olduğunu söylemektedir. Özellikle “kocanın eşini dövmesi” kadın ve erkeğin yetiştiği ve içinde olduğu çevreyi de gözetenek yorumlanması gerekir. Bu uygulama Hz. Peygamberin yavaş yavaş içinde bulunduğu toplumu belli bir kültür seviyesine çıkartmış, ıslah etmiş; insanın ve özellikle kadınların dövülemeyeceğini açıkça ortaya koymuş, “iyi bir erkeğin eşini dövmeyeceğini net bir şekilde söylemiştir. Burada Allah

¹⁹⁰ Muhsin Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, C.1, s.287.

¹⁹¹ Kur'an Yolu, C.2, s.60.

¹⁹² Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, C.1, s.288.

elçisinin uygulanması âyeti neshetmemekle birlikte, onun yerel ve kültürel bir bağlamının olduğunun altını çizmiştir.¹⁹³

Burada Komisyon âyetle hadisler arasında adeta bir uzlaştırma yoluna gitmiştir. Komisyonun üyelerinden Hayrettin Karaman âyetle ilgili şu açıklamayı yapıyor: Söz konusu âyet, dövme eyleminin son derece doğal ve yaygın olduğu bir çevreyi ilk hitap olarak Kur'an muhatap aldığından, orada var olan uygulamayı yok saymamış, ilk aşamada onu en aza indirmeyi hedeflemiştir. Geçici bir süre müsaade ettikten sonra da muhtemelen, Kur'an'ın nihai hedefi uygulamayı tamamen ortadan kaldırmaktır¹⁹⁴ diye ifade etmektedir.

Tüm bu ifade edilen görüşlerden sonra isabetli olan birinci görüştür zira darbın nasıl olacağı hususu ile ilgili âyetin yorumunda gayri müberrih kaydı ile ifade edilmiştir. Nitekim Bu âyetin tefsiri hakkında Said bin Cübeyr (ra)'in görüşüne benzer bir rivâyet de Hz. Ali'den nakledilmiştir. O da, Serkeşlik emareleri görülen kadına kocası nasihatte bulunur. Eğer düzelirse başka bir şey yapmaz. Şayet düzelme görülmezse yatağını terk eder. Yine düzelmezse hafifçe döver,¹⁹⁵ der.

Dil açısından âyetteki (واضْرِبُوْهُنَّ) ifadesini ele aldığımızda buradaki emir vücûb anlamında değil te'dîb anlamındadır.¹⁹⁶ Hülâsa kelimeyi farklı anlamlara hamletmek yersizdir. Kadının dövülmesi meselesi sürekli gündemde tutulmuş ve İslâma saldırma aracı olarak kullanılmıştır. Baskılar karşısında meseleyi yumuşatmak için tarihselci yorumlar revaç bulmuş ancak bu tür yorumlar Kur'an'ın ruhuyla çelişen ve kelami açıdan birçok problem doğurmuştur. Arap dilinde emrin tedib anlamında anlaşılması son derece manidardır buradan hareketle kocanın kadın üzerinde onu terbiye etme hakkının olduğunu anlıyoruz. Yine düzelme olmazsa biri kadının, diğeri erkek tarafından olmak üzere kendilerine birer hakem gönderilir.

“Eğer bir geçimsliklerinden dolayı eşlerin ayrılmasından korkarsanız, iki tarafın da Âilelerinden birer hakem tayin edin. Eğer o hakdemler düzeltmek isterlerse Allah

¹⁹³ Kur'an Yolu, C.2, s.61.

¹⁹⁴ Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, C.1, s.288.

¹⁹⁵ Sabuni, **Ahkâm Tefsiri**, C.1, s.403.

¹⁹⁶ Nusrettin Bollelli, **Belâğat**, İstanbul: İfav Yayınları, 2001, s. 207.

*onların arasını düzeltir. Allah her şeyi en iyi şekilde bilen ve her şeyden mutlak sûrette haberi olandır.”*¹⁹⁷

Tek taraflı bir geçimsizlik olursa bu nüşuz idi bunun çözüm yolları ifade edildi ancak âile düzenini bozacak tavırlar her iki taraftan da görülürse ve âile hukuku ihlalleri sürüp devam ederse, buna şikak denir ve bu durumda hakem devreye girer. Hakem karı ile kocanın arasını ıslah etmeye çalışır. Hakem tayin etme yetkisi kurumun yetkisindedir ancak bu yetki tarafların hakem tayin etmesine engel değildir. Hakem hususunda müçtehitler arasında bir takım ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

Mahkeme gibi bir kurumun belirleyeceği iki hakemin kadın ve erkeğin taraflarından seçilmesi gerektiğini âyet belirtmektedir. Erkek ve kadının yakını olmasının şart olup olmadığı âlimlerce tartışılmıştır. Şâfiî, “bu bir tavsiyedir, şart değil, müstehaptır” diyenler olmakla birlikte “akrabalardan bu görevi yapabilecek ve buna uygun kişilerin mevcut olması durumunda başkalarının arabuluculuğuna müracaat etmek caiz olmaz” diyenler de vardı.¹⁹⁸

Bir kısım müçtehitler hakemlerin yetkisinin aynen hâkim gibi olduğunu ifade etmişler bunun hikmeti âile içindeki sırların mahkemede ifşa edilmesidir. Ancak Ebû Hanife ve aynı düşüncede olan az bir grup kimselere göre hakemin yetkisi vekilin yetkisi kadar olduğunu ifade etmişler zira hakemin görevi arayı bulup ıslah etmektir. Nitekim komisyon konuyu şu şekilde adeta özetliyor: Âyetin asıl muhatabı ümmet olması yönünden, âile birlektiğinin bozulması toplumu ilgilendiren bir konu olması düşünürlürse, bu tür bir arabuluculuk görevini âile meclisi ya da toplum devreye girererek çözüme kavuşturabilir.¹⁹⁹

Tarafların ıslah edilmesi âilenin yıkılmasının önüne geçilmesi açısından hakem tayin edip bu müesseseyi aktif kılmak pek önemlidir. Bu gün dahi modern hukukta arabulucuk müessesesi vardır.

¹⁹⁷ Nisa 4/35

¹⁹⁸ Kur'an Yolu, C.2, s.61.

¹⁹⁹ Kur'an Yolu, C.2, s.62.

3.2. Lian (Lanetleşme)

Kadın ve kocanın birbirlerine lanet okumaları, karşılıklı olarak lanet etmeleri anlamına gelir.

Sözlükte karşılıklı olarak lanetleşme demektir. Bir fıkıh terimi olarak ise bu kavram, Erkeğin eşini zina ile itham etmesi ve bunun olduğuna dair dört şahit getiremezse, mahkeme huzurunda karı ve kocanın âyette anlatıldığı şekliyle dörder defa kendileri lehine şahitlik edip, sonrasında yalan söylemeleri durumunda kendilerine lanet ve gazap ifade eden sözler kullanmalarıdır.

Koca söz konusu iddiasının doğru olduğunu, eğer bu konuda yalanı varsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını söyler. Kadın ise, kocasının bu konuda yalan söylediğini ve eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasına dair yemin eder. Karşılıklı yapılan bu şahitlikler ve yeminler karı ve kocanın aralarının hâkim tarafından ayrılmasını gerektirir.²⁰⁰

Liân'ın belli başlı şartları vardır;

a) Hali hazırda evliliğin devam etmesi gerekir. Eşlerin daha önce cinsel ilişkide bulunmamaları durumu değiştirmez.

b) Nikâh akdinin sahih olması gerekir.

c) Kocanın şahitlik yapma ehliyetine sahip olması lazımdır. Bu şartlar Hanefi mezhebine göredir.²⁰¹

Konu ile alakalı olarak Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Eşlerine zina suçlamasında bulunup da buna sadece kendileri şahit olanların yapmış oldukları şahitlikler, dört kez olmak üzere, doğru söylediğine Allah'ı şahit tutması; beşinci de ise “eğer bu iddiamda yalan söylüyorsam, Allah'ın lneti üzerime olsun” diye ifadede bulunmasıdır.

Kocası tarafından kendisine iftira atıldığını söyleyen kadının da aynı şekilde; kocasının kendisine iftira attığı ve yalan söylediğine dair Allah'ı şahit tutması ve

²⁰⁰ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü**, s.327.

²⁰¹ Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, s.433.

kendisini zina cezası görmekten kurtaran beşinci ifadesi "*Eğer erkek doğru söylüyorsa, kadının Allah'ın gazabına uğramayı ifade etmesi*" dir.²⁰²

Bu âyetin nüzul sebebi olarak Kur'ân yolunda şu olay zikredilmektedir: Hilâl b. Ümeyye Hz. Peygamberin huzunra gelerek Şerîk adında birisi ile karısının zina ettiğini söylemiş, Hz. Peygamber de dört şahit bulamazsa kendisine iftira cezası uygulayacağını söylemişti. Bu durumda ise adam, "Ey Allah'ın elçisi, kişi hanımının üzerinde bir erkek görürse bunun şahidi de olur mu?" diye söyleyince, Hz. Peygamberimiz, "Ya dört şahit getirmelisin veya iftira atmış olacağından sırtına sopa" şeklinde cevap vermiştir. Hilâl doğru olduğunu söyleyip, bu konuda kendi işini Allah'a havale etti. O'nun vahiy ile Allah tarafından destekleceği, durumuna dair Allah'ın bildirimini beklediğini ima etti. Bu olay üzerine bu âyetler geldi²⁰³

Cahiliye döneminde kişilerin kendi aralarında zina ile suçlaması son derece yaygınca olan bir şeydi. Kadın ve erkek sadece bir tanışma amaçlı görüşme bile yapsalar veya aralarında bir konuşma bile geçse, o toplum derhal onlara zina isnadında bulunurdu. Âileye ve onun korunmasına İslâm çok önem vermiştir. Bu yüzdendir ki, kısas cezası için iki şahidin buna tanıklık etmesini öngörürken; zina suçunun kanıtlanması amacıyla dört şahit istemiştir. Yine bu hassasiyetinden dolayı İslâm, eşlerden birine zina suçlamasını kazif cezasıyla cezalandırırken, evli eşler arasında ortaya çıkan zina suçlamasını 'lian' veya 'mülâ'ane' adı verilen bir yöntemle çözüme kavuşturmuştur.²⁰⁴ Zira sahabeden bazı kimseler kazf suçu ile ilgili âyetler gelince kafalarında soru işaretleri oluştu ve bu durumu Hz. Peygambere arz ettiler. Bunlara ilave olarak Sa'd b. Ubâde "*Ey Allah'ın elçisi, eşimle bir erkeği basacağım da, dört şahit aramaya gitmek için onları yalnız mı bırakacağım? Vallahi kimseye bir şey sorup et meden kafalarını uçururum!*" demiştir.²⁰⁵

Komisyon söz konusu âyetlerle ilgili şöyle bir tesbite gitmiştir: Eşinin zina yaptığını iddia eden fakat bunu şahitler ile katılayamayan bir erkeğe sopa vurup bırakmak söz konusu problemi ortadan kaldırmamaktadır. Böyle bir olaydan sonra âile hayatının sağlıklı bir şekilde devam etme imkânı neredeyse kalmamıştır. Bu nedenle

²⁰² Nur 24 / 6-9.

²⁰³ Kur'an Yolu, C.4, s.55.

²⁰⁴ Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, C.2, s.388.

²⁰⁵ Kur'an Yolu, C.4, s.55.

zina yaptığı iddiası koca tarafından gelirse farklı hüküm ve cezalara ihtiyaç duyulmaktadır. Âyetler bu ihtiyaca cevap vermektedir.²⁰⁶

Yine Komisyonun beyanına göre: Zina konusunda yalan ve iftiranın önüne geçmek için bir tedbir olarak başvurulmuş mânevî müeyyidelere ilaveten bir de lânetleşmenin toplum önünde yapılması güzel görülmüş, bu şekilde aleni olmak özelliği de meydana gelmiş olur.²⁰⁷ Lanetleşmek şu şekilde icra edilir: önce koca dört defa, *“Allah (cc)’a yemin ve şehadet ederim ki karıma isnat ettiğim zina sözünde sadıkım.”* şeklinde şahadette bulunur. Sonra beşinci defa şöyle der: *“Eğer sözümde doğru değilsem Allah (cc)’ın laneti üzerime olsun.”* Erkeğin hanımından sonra kadın dört defa, *“Allah (cc)’a yemin ve şehadet ederim ki kocam bana isnat ettiği zina sözünde yalancıdır”* der. Beşinci defa da, *“eğer kocam doğru söylüyorsa Allah (cc)’ın gazabı üzerime olsun”* diyerek lianı tamamlar.²⁰⁸ Hâkimin huzurunda yapılan bu yeminleşmeden sonra bazı müçtehitlere göre evlilik artık kalmamış; içtihatlar göre de tarafları hâkim karar vererek aralarını ayırır. Mülâane den dolayı ayrılan eşlerin tekrar evliliğe dönmelerin caiz olup olmadığı hakkında müçtehitlerin arasında ihtilaf olduğu komisyon tarafında ifade edilmiştir. İmam Ebû Hanife ve onun öğrencilerinden biri olan İmam Muhammed’e göre hâkimin onları ayırması bir bâin talaktır. Şâyet kişi ben o kadına iftira attım derse liandan dönmüş olur. Bu durumda kadın isterse tekrar yeniden evlenebilirler. Ancak imam Ebû Yusuf’a göre lian ile artık kadın ona ebedi haram olur. Çünkü bu konuda hadis vardır.²⁰⁹

3.3. İlâ

Bir erkeğin eşiyle cinsel ilişkide girmeyeceğine dair yemin etmesine ilâ denir.²¹⁰ Lügatta “yemin etmek, hüznünlü bir şekilde elinde mendil tutmak” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ilâ; erkeğin eşine dört ay veya daha fazla bir süre cinsel birliktelik için yaklaşmayacağına yönelik yemin etmesi ya da farklı bir şekil olarak, eşime yaklaşırsam hacca gideyim, bir köle azat etmek üzerime borç olsun şeklinde, bir

²⁰⁶ Kur’an Yolu, C.4, s.55.

²⁰⁷ Kur’an Yolu, C.4, s.55.

²⁰⁸ Sabuni, **Ahkâm Tefsiri**, C.2, s.119.

²⁰⁹ Şeyhu’l-İslâm Burhaneddin Ebu’l-Hasan Ali b.Ebu Bekr Merginani, **el-Hidaye**, Çev: Ahmed Meylani, El-Hidaye Tercümesi, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2001, C.2, s.130.

²¹⁰ Kur’an Yolu, C.1, s.360.

söz sarf etmesidir.²¹¹ Kur'ân'ı kerimde bu konuyla alakalı Rabbimiz şöyle buyurmuştur.

*“Kadınlarına yaklaşmamak için yemin edenlerin dört ay beklemesi gerekir. Eğer bu sürede yeminlerine uymayıp dönerlerse Allah çok affeden ve merhamet edendir. Boşanmaya karar vermişlerse, Allah her şeyi işitir ve bilir”.*²¹²

Cahiliye döneminde îlâ, kadınlara karşı bir baskı unsuru olarak kullanılmaktaydı. Onlara zulmetmek ve kadınlarda haksız yere yararlanmak için yaygın olarak bu yönteme başvurulurdu. Eşlerini düzeltmek ve âileyi korumak gibi amaçlarla bunu yapanlar da, az da olsa, vardı.²¹³ Buradan anlaşılan İslâm bu uygulamayı islah etmiş ve kadına zulmedilmesinin önüne geçmiştir. Çünkü kadın bu tutsaklık halinden kendi başına kurtulması mümkün değildi. *‘İslâm kadını zorda bırakmak ve sırf ona zarafl vermek amacıyla yapılan îla’yı yasakladı, âile kurumunun devamlılığını sağlamak için iyi niyetle olana ise dört ay şeklide bir sınırlama getirdi.* İla yapan şahıs eğer dört ay dolmadan dönerse normal âile hayatı devam eder. Çoğunluğa göre de kefarete gerekir. Çünkü yeminini kişi iyi niyetle bozmuştur. Dört ayın dolması sonucunda İmam Malik ve Şafiî gibi hukukçulara göre kadın mahkemeye gider. Hâkim erkekten ya boşamasını ya da eşine dönmesini ister. Erkek her ikisini de yapmazsa mahkeme kendi yetkisini kullanarak onları re’sen boşar. Bu geri dönüşü mümkün olan bir ric’i talak şeklinde tehakkuk eder. Hanefilere bu konuda Şafiî’den farklı olarak; dört ayın sonunda bir bayin talakla, mahkemeye ihtiyaç olamdan boşanmanın meydana geleceğini söylemişlerdir. Hanefilerin bu sürenin bitiminde kadının bir bâin tâlakla kendiliğinden ayrılmış olacağı şeklindeki düşünceleri de îla’nın vazolunmasındaki kadından zararı kaldırma gayesi ile ilgilidir.

Onların düşüncesinin özeti şudur: Allahı’nın ‘îla konusunda öngördüğü hükümler kadını mahrum bırakılan haklarına kavuşturmadır.²¹⁴ Dört aydan daha kısa bir süre için, karısıyla cinsel ilişkiye girmeyeceğine dair yemin eden bir erkek, bu süre içinde yeminine sadık kalırsa ona bir şey gerekmez. Şâyet yeminine riâyet etmeyip cinsel birliktelik yaşarsa keffâret gerekir²¹⁵ Komisyon bazı sebeplerden dolayı ilayı Hz.

²¹¹ İbrahim Paçacı, *Îlâ Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.308.

²¹² Bakara 2/226-227.

²¹³ Kur'an Yolu, C.1, s.360.

²¹⁴ Köse, “Âile Hukuku” *İslâm Âile Hukuku El Kitabı*, s.514.

²¹⁵ Kur'an Yolu, C.1, s.361.

peygamberimizin uyguladığından bahseder. Özet olarak İlâ bir bakıma yemin anlamına gelmektedir. Kişinin hanımıyla cinsel ilişki kurmayacağına yönelik yapılan bir yemin karşılığında ilâ ifadeleri kullanılmıştır. İslâm öncesi arap toplumu, kadınlar üzerinde otorite ve baskı unsuru olarak, kadınlara kızdıkları ya da darıldıklarında onlarından uzak durur, cinsel birliktelik yaşamazlar, hatta buna dair bir yemin gerçekleştirerek kadınlar üzerinde baskı uygularlardı.

İslâm dini bu şekildeki bir baskı unsuru ve zülüm amaçlı ilâyı doğru bulmamıştır. Söz konusu süre içinde yeminini bozan kişi keffâret verir. Bu süre zarfında eşine dönmez ise evlilik birlikteliği sonra ermiş olur.²¹⁶

Komisyon müelliflerinin TDV yayınları Kur’ân meâlin de ki bu dipnottan anlıyoruz ki ‘*Müddet tamamlanırsa evlilik sona erer*’ ifadesiyle komisyon Hanefilerin görüşünü tercih etmiştir.

3.4. Tefviz-i Talak

İslâm hukukunda talak yetkisi erkektedir ancak erkek bu boşama hakkını kadına verip onu talak konusunda yetkilendir. Ancak bu yetkilendirme tevkilden farklıdır kadına verilen talak hakkı bir daha geri alınmaz. Talakı tefvizin dayanağı kitap ve sünnettir.

*“Ey peygamber! Hanımlarına de ki: “Dünya geçimliliğini ve süslerini talep ediyorsanız gelin size bir bedel ödeyim, mehirlerinizi vereyim de sonra da sizi güzellikle bırakayım. Şâyet Allah’ı, onun elçisini ve âhiret hayatını talep ediyorsanız, şunu bilin ki Allah, kim iyiliği seçer ve isterse ona büyük bir mükâfat verecektir.”*²¹⁷

Tefsircilere göre bu âyetin nüzul sebebi, Hz. Peygamber’in hanımlarının ondan, lüks bir hayat ve bir takım süs ve ziynet eşyaları istemeleri, Allah elçisini üzmüş, bundan dolayı Hz. Peygamber’in bir ay onlara yaklaşmamak üzere yemin etmiştir. Bir başka deyişle ila yaparak, belli bir süre ayrı yaşamaya karar vermiştir Söz konusu süre bitince “eşlerine seçme hakkı verildiği” için bu seçme işlemine “tahyîr” denilen âyet

²¹⁶ Kur’an Yolu, C.1, s.35.

²¹⁷ Ahzâb 33/27-28.

gelmiştir. Bu âyetin gelmesiyle Allah elçisi, o gün hanımlarını toplamış ve kendilerine seçme alternatiflerini sunmuş, bir başka deyişle tahyîrde bulunmuştur.²¹⁸ Burada komisyon fıkıh kitaplarımızda geçen tefviz-i talak ifadesini kullanmak yerine tahyîr kelimesini kullanmıştır. Zira İbni Aşur bu âyetin tefsirinde (serahan) kelimesinden maksat talak olduğunu kabul etmekle birlikte buradaki temlik ve tahyîr talakı tefviz anlamında değil bilakis Peygamber hanımlarının iki şeyden birini yapmaları hususunda muhayyer bırakmasıdır ifadesini kullanmıştır.²¹⁹ Hz. Aîşe (r.anh) “Hz. Peygamber bizleri seçme konusunda özgür kıldı da bizler Allah'ı ve Rasûlü ‘nü seçtik. O bu seçme işini bizim üzerimize bir boşama olarak görmemiştir” demiştir.²²⁰

Komisyon ve İbni Âşur’un buradaki yaklaşımı lafzi bir yaklaşım olup zira yukardaki hadisi şerh islâm hukukçuları tahyîr ve tefvizi aynı anlamda kullanmışlardır. Koca, karısına boşanma yetkisini nikâh akdi sırasında vermesi mümkündür. Kadın, bir boşama hakkı elimde olmak kaydıyla seninle evlendim dese koca da bu şekilde seni karılığa kabul ettim dese tefviz işlemi gerçekleşmiş olur.²²¹ Bu talak çeşidinde koca kadına kaç talak hakkı vermişse kadının boşaması durumunda hüküm ona göre şekillenir.

3.5. Zihar

Zihar, Arapçada sırt anlamına gelen zahr kelimesinden alınmış bir terimdir. Bu ifade İslâmiyet öncesinde Araplar arasında kullanılan bir kelime olup, Araplar boşamak istedikleri bir kadına bu tarz ifadeler kullanırlardı.

Fıkıhî olarak zihar, kocanın, karısının bedenini veya bedeni yerine geçecek bir organı ya da organın bir kısmını soydan, evlilik bağından (sıhriyyet) veya sütten dolayı ebedi haram olan kimselerden birisinin vücuduna veya vücudunun tamamı yerine geçecek bir organına ya da bir kısmına benzetmesidir. En basit ve yaygın olanı “sen bana anamın sırtı gibisin” ifadesidir.²²²

²¹⁸ Kur'an Yolu, C.4, s.380.

²¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr, **et-Taḥrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr**, Tunus: Daru'l et-Tunusiyye, 1984, C.21, s. 316.

²²⁰ Buhari, Nikâh, 4963.

²²¹ Döndüren, **Delilleriyle Âile İlmihali**, s.419.

²²² Köse, “Âile Hukuku” **İslâm Âile Hukuku El Kitabı**, s.516.

Cahiliye döneminde bu tarz bir benzetme boşama sayılıyordu. İslâm her bu şekil bir ahlakı ortadan kaldırdı hem de zihar yapan kimsenin kefarete vermemesi gerkitğini, hanımının kendisinden boşanmış olmayacağını hükme bağladı.²²³

Komisyon, zihar kelimesi üzerinde durmuş ve bu kelimenin neden bir tür boşama şeklinde kullanılmasının sebepleri ifade ederken ibn Âşur'un bu husustaki görüşlerini kayda değer bulmuşlardır. Cahiliye döneminde olan birçok âdeti İslâm ya ilga etmiştir ve veya ıslah etmiştir işte ıslah edilen birçok adetten bir tanesi de zihardır. Nitekim zihar hakkında²²⁴ Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

Rivâyetten de anlaşılacağı üzere zihar yapan sahabe hakkında ihtilaf yoktur ancak müfessirler tefsirlerinde zihar yapılan hanım sahabe hakkında farklı isimlere yer vermişlerdir buna rağmen komisyonun hanım sahabinin ismi hususunda çoğunluğun görüşüne tabi olduğunu görüyoruz.²²⁵

Bizim bu sebep nüzulünden anladığımız şey: Hakkın da bir hüküm olmayan örfün meşru olmasıdır, zira bu olaya baktığımız zaman henüz zihar hakkında bir âyet olmadığından dolayı kendisine bu hususta bir çare bulmasını isteyen kadına. *“Hz. Peygamber konuyla ilgili olarak Allah'tan bir vahiy almadığını ve daha önce belli olan hükmüden (haramlık) başka bir şey söylemesinin mümkün olmadığını söyledi.”* Ancak âyet geldi ve bu âdeti ıslah etti, zihar sebebiyle zulme uğrayan kadının mağduriyetini giderdi buna ilaveten zihar yapan kocaya bu kötü adetten dolayı tekrar hanımına dönmesi için bir takım müeyyideler (keffaretler) getirdi.

Komisyonun öne çıkardığı bir diğer durum; cahiliye döneminde hiçbir kıymete haiz olmayan kadın, İslâmın gelmesiyle en yetkili mercilere müracaat edip hakkını araması ve inandığı dinin sorunlarına çözüm bulmasını talep etmesi, İslâmın kadına verdiği önemin bir göstergesidir. Âyetin *'Kadının sözünü Allah işitmiştir'* ifadesiyle başlaması Kur'ân'ın adalet prensibinin uygulanması ve özellikle zayıfların seslerini duyurabilmelerine imkân sağlaması açısından özel bir vurgudur. Komisyon konuyla ilgili düzenlemeden şu anlamları çıkarmaktadır: Zihar yapmaya karşı bir tavır alınmış ve yanlışlığı ortaya konmuş fakat bunu yapmaya iten sebepler olduğu müddetçe bu yola başvuracaklar için konunun tabiatına uygun bir yaptırın konması tercih edilmiştir. Bu

²²³ Erdoğan, **Fıkah ve Hukuk Terimleri sözlüğü**, s.32.

²²⁴ Mücadele 58/1- 4.

²²⁵ Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, C.3, s.311.

yaptırım gelenekteki uygulamayı reddetmekle birlikte bu yolu deneyenlere karşı bir caydırıcı aynı zamanda mağdur ve zayıfların yüzünü güldüren bir yaptırım olarak kendini göstermiştir. Komisyon klasik eserler ve ilmihallerde zihar konusunun anlatılış biçimine karşı bir eleştiri getirir.

Mezhep imamaları, âyette ifade edilen zihar keffareti, gayri müslimi de kapsayıp kapsamadığı hususunda ihtilaf etmişler. Hanefî, Maliki, Zeydiye mezheplerine göre gayrimüslimlerin ziharına hüküm terettüp etmez ancak Şafiî, Hanbeli ve Caferilere göre gayri müslimin ziharına hüküm bağlanır. Komisyon bu ihtilaf da tercihini şu şekilde ifade eder; âyetteki ifade âmm bir ifade olup 2. âyetteki kayıt bu umumiliği tahdit etmeye (sınırlamaya) yeterli değildir. İkinci görüşün açıklamasında daha çok başka deliller ön plana çıkmış olsa da bunun temelinde, toplumdaki fakirlerin lehine bir yorum yapma anlayışının bulunduğu söylenebilir.²²⁶ Zihar yemininden rücu etme hakkında yani âyette geçen “dediklerine dönerler” ifadesi hakkında müfessirler ihtilaf ettiler.

Komisyonun zihar keffareti ve uygulanışı hakkındaki görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz. Kadın ya da erkekten birinin ölmesi ya da gerçek bir boşanma yapılsa zihar kefareti gerekmez.

Şu üç seçenekten biriyle ve imkânı olan kişi içinde seçeneklerde sıraya da riâyet edilerek kefareti yerine getirilmiş olur.

- a) Bir köleyi azat etmek, özgürlüğüne vesile olmak.
- b) Ara vermeden, peş peşe iki ay oruç tutmak.
- c) Altmış fakir kişiyi doyurmak.

Özet olarak Rabbimiz mağdur ve mazlumların sahibidir. Zira bu zihar olayında zarar gören kadının hakkını Rabbimiz korumuş ve onun gönülden dua sına icabet etmiştir. Bu olay İslâmın kadına bakışı ve ona değer vermesi hususunda son derece önemli bir örnektir Rabbimiz bu zihar âdetini tasvip etmeyip bunun çirkinliğine vurgu yapmıştır zira kimsenin helal haram veya haramı helal yapma gibi bir yetkisi yoktur konuyla alakalı Rabbimizin Ahzâb sûresi 3-4 âyetlerinde beyanı bulunmaktadır. İslâm bir toplumdaki uygulamalara üç şekilde müdahale eder ya var olan uygulamayı islah eder veya ibka eder son olarakta ilga eder. Zihar meselesine baktığımızda, İmam

²²⁶ Kur'an Yolu, C.4, s.263.

Şafî’den nakille cahiliye döneminde kocalar hanımlarını üç zihar ve üç ila ile boşuyorlardı. Allah teâla İla ya dört ay süre tanıyarak talak olarak kabul etti lakin zihârî talak olarak kabul etmedi. Zihar da bir takım keffaretler emrederek bu uygulamayı islah eyledi.²²⁷ Zihar gerek naslarda konu olması bakımından gerekse hukuki sonuçları açısından İslâmın kadına verdiği göstermesi açısından son derece önemlidir. Zihar olayına tarisî bir olay gözüyle bakmak Kur’an’ın evrensel mesajına karşı gölge düşürür. Bu husus fıkhi mesele olmanın yanısıra sosyolojik bir meseledir.

3.6. Zina

Zina, dinen geçerli bir sözleşmeye dayanmadan rıza ile yapılan cinsel birlikteliktir. Bunu yapan erkeğe Kur’an’da “*zâni*” kadına ise “*zâniye*” denmiştir. İslâm ahkâmının gerçekleştirmeye çalıştığı ve nassların açıkladığı hakiki ve gerçek 5 maslahattan birisi de neslin korunmasıdır. Bu ise, ancak evlilik hayatının hukukî düzenlenmesi ve evlilik hayatına, kişilerin ırz ve namuslarına yönelik saldırı ve tecavüzlerin önlenmesiyle mümkün olur. Bu sebebdan dolayı zina çok şiddetli bir şekilde yasaklanmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de zina ile ilgili olarak Nisa, Nur, Furkan, Maide, sûrelerin de bahsedilmektedir. Bu sûreler de zinanın çirkinliğinden, yaklaşılmaması gerektiğinden ve bu zina suçu ve zina suçunun cezasından bahsedilmektedir. Genellikle Kur’ân, yerleşmiş bir kötülüğü yasaklayacağı zaman ya onun zararından bahseder veya onun çirkinliğine dikkat çeker. Şimdi zina ile ilgili âyete bir bakalım.

*“Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.”*²²⁸

Bu âyetten ve tefsirinden anlıyoruz ki, Rabbimiz zinayı kesinlikle yasaklıyor ve bu yasaklığı beyan ederken bunun insan fıtratı üzerindeki kötü etkisine değiniyor. Yukarda zinanın tarifini yaparken değindiğimiz gibi bu çirkin fiilin önüne geçmek makasıdı hamse den biri olan neslin korunması içindir. İşte şimdi bu çirkin fiile karşı Kur’ân’ın ifade ettiğı cezayı incelemeye çalışacağız. Zina cezası ile ilgili olarak Rabbimiz Nur sûresinde şöyle buyurmaktadır.

²²⁷ Muhammed b. İdris eş-Şafî, **Ahkâm’ul-Kur’ân**, Beyrut: Darü’l-Hayau’l-Ulum, 1999, s.250.

²²⁸ İsra 17,32.

*“Zina eden kadın ve erkeğe yüzer sopa vurun. Allah’a ve âhiret gününe inana kimseler iseniz, Allah’ın hükümlerini uygulama konusunda onlara karşı merhamet duygusu sizi hükmü icradan alıkoymasın.”*²²⁹

Fıkıh bilginleri söz konusu cezanın bekaları kapsadığını, evli (muhsan) olanların cezasının ise recm, bir başka deyişle taşıyarak öldürme olduğunu söylemişlerdir.²³⁰

Âyete ilk bakıldığında söz konusu âyetin evli –bekâr ayrımı yapmadığını ve söz konusu sopa cezasının zina yapan evlileri ve bekârları kapsadığı gibi bir anlayış mümkün olsa da, Hz. Peygamberin uygulamalarında evlililer ile bekârların zinasına uygulanan haddin farklı olduğu sabittir.²³¹

Komisyon bu âyetle ilgili tercihini beyan ederken Nisa sûresi âyet 15.ve 16.’ da yaptığı tefsire atıfta bulunarak şu şekilde açıklar. Biz tercihimizi, Nisâ sûresinde yer alan “Yüz değnek vurma olarak geçen ifade, cezadır (haddir). Taşlama (recmetme) cezası ya da sürgün şeklindeki cezalar ise yasalaştırılması ve tatbik edilmesi yönetimlerin insiyatifine bırakılmıştır. Ta‘zir denilen ve değişime açık olan cezalardır” şeklinde daha önce beyan etmiştik.²³²

Şimdi Nisa sûresindeki bu âyetlerin tefsirin de birçok ihtilafın olduğunu görüyoruz. İhtilafın temel noktası nesh meselesi, Komisyon tüm bu ihtilaflardan kurtulmak için şöyle bir çözüm yoluna gitmiştir:

Dayak ve taşlamaya (recm) yönelik gelen âyetlerden daha önce nazil olan 15 ve 16. âyetlerin ifade ettiği hüküm “kadın ya da erkeğin hemcinsiyle olan zinadır” şeklinde bir açıklama yapılırsa, nesihle ilgili problemin ortadan kalktığı söylenebilir.

Diğer taraftan Nur/2 de yer alan ve zina eden kişilere verilen sopa cezasının evli kadını da içine alıp almadığı da diğer bir problemdir. “Söz konusu âyet bekâr kimselerin işlediği zina suçunu kapsamaktadır” görüşünü ileri sürenler, recim cezasını bir takım hadislere dayandırmaktadırlar. Hadis metedolojisi açısından söz konusu rivâyetler uydurma olmasa bile, söz konusu rivâyetlerin getirdikleri recim uygulaması bazı soru ve sorunlardan da bağımsız değildir.

²²⁹ Nur 24/2.

²³⁰ Kur’an Yolu, C.4, s.51.

²³¹ Yazır, **Hak Dini Kur’an Dini**, C.5, s.545.

²³² Kur’an Yolu, C.4, s.51.

Komisyonun problem olarak gördüğü hususlardan bir tanesi şudur: “Bir kadın evlendikten sonra açık bir zina suçu işlerse, hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı gerekir” şeklinde geçen açıklama, evli kadınların da zina cezalarına işret etmekte ve onun da cezasının yüz sopa olduğunu söylemektedir. Bir başka deyişle yüz sopanın yarısı diye bir kavram söz konusu iken, aynı şey recimde mümkün değildir. Bir başka deyişle recmin (ölümün) yarısı uygulamanamaz.²³³

Bu âyetteki müşkili Fahrettin Razi’nin şu şekilde giderdiğini görüyoruz: Biz “muhsanât” ile kocası olmayan hür kadınlar kastedilmiş olmasını daha uygun görüyoruz. Zira ilgili âyette yer alan “Onlar evlilik birlikteliğini sağladıktan (muhsan olduktan) sonra...” ifadesinden kast edilen şey, cariyeye olan bir kadının zina etmesi durumunda, yarı ceza olan elli değnek uygulanması için, “muhsan” olma şartının öne sürülmesi değildir. Kaldığı cariyeye zaten musan değildir.

Aksine söz konusu ifadede kast edilen "evli bir kimsenin yapmış olduğu zinanın cezası daha da ağır olur. Söz gelimi şu câriye, evli iken zina yaptığı takdirde cezası, elli değnektir, ondan daha fazla olmaz. Eğer o cariyeye, bekârken zina yaparsa, yine elli değnek olarak cezalandırılması ona daha uygundur" şeklindedir. Allah en iyi bilendir.²³⁴

Nihai olarak recm cezası vardır ve peygamber bunu uygulamıştır. Zina eden bekâr ve hür olursa bu hususta herhangi bir ihtilaf olmamakla birlikte cezanın nasıl uygulanacağı fıkıh kitaplarında detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Sopa veya kırbaça vurma cezasının, uygulanırken sakatlığa sebep olacak derecede vurulmaması gibi hususlar sayılmış. Cezanın gerekçeleri arasında suçluyu ıslah etmek ve ırza tecavüz durumunda mağduru tatmin etmek vardır. Suçu işleyen ve onu görenler için vazgeçirisi bir yönü olması ve ibret vermesi gibi notkarlar da vardır. Buna ek olarak ceza infaz edilirken, istenik özellikte bir toplumun orada olması, cezanın hukuka riâyet edilerek yerine getirilmesi ve ibret alma noktasının tahakkuk etmesi açısından faydalı bulunmuştur.²³⁵ Yine aynı sûrede zinakâr kimselerle ilgili Rabbimizin şu şekilde beyanı bulunmaktadır.

²³³ Kur’an Yolu, C.2, s.32.

²³⁴ Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, C.16, s.502.

²³⁵ Kur’an Yolu, C.4, s.51.

3.7. Boşanma İle Başlayan Hususlar

3.7.1. İddet

İddet, sözlükte belli bir süre beklemek, saymak gibi anlamla gelmektedir. Fıkıhta ise bir terim olarak, Eşinden, ölüm, ayrılık ya da mahkeme kararı gibi şekillerden birisiyle ayrılmış olan bir kadının; başka biriyle nikâhlanabilmesi için zorunlu olarak beklemesi gereken süredir.²³⁶

Hukuki olarak evliliği sonra erdiren bir durumun yerine gelmesinden sonra kadının yeni bir evlilik gerçekleştirebilmesi için, bir süre beklemesi gerekmektedir ki buna “iddet” denmektedir. İddet, kadının eski eşinden hamile olup olmadığının bilinmesi gibi amaçlara yöneliktir. Aynı şekilde vefat iddetinde buna ilaveten kocaya vefa ve saygı, evlenme akdinin diğer akitlere göre daha değerli oluşu, kadının kocası ölür ölmez evlenmesinin doğuracağı vb. gibi bazı dedi-koduları önleme, ric’i talâhta kocaya düşünüp yeniden eşine dönme imkânı verme gibi amaçlarla kabul edilmiştir.²³⁷ Kur’ân-ı kerimde iddetle ilgili âyetler Bakara sûresi talak sûresinde geçmektedir. Bu iddet konusu halkımız arasında deyimleşen “zaman her şeyin ilacıdır” sözünü perçinleyen ve pek çok hikmete medar olan bir konudur.

İnsanlar yol ve askerlik arkadaşını edinirken ve bunlardan ayrılırken bile bir alışma ve intibak devresine ihtiyaç duyarlar. Aralarında talak gerçekleşip ayrılan karı ve koca, varsa eşlerin çocukları ve akrabaları, söz konusu ayrılığa alışmak ve ayrılığın sebep olacağı sıkıntıları gidermek için belli bir zamana ihtiyaç duyabilirler. Diğer taraftan karı ve kocanın evlilik birlikteliklerine devam edip etmeme konusunda düşünmelerini de sağlamaktadır.²³⁸

Cinsel ilişkiye girmeden ayrılan kadınlar iddet beklekten muaf tutulmuşlardır, onların başka bir erkekle evlenmeleri için beklemesi gereken dini bir süre bulunmamaktadır.

İddetten sonra kadının evlenmesinde bir beis yoktur. Ancak iddet içinde kadınla evlenmek veya evlenme teklifinde bulunmak dinimiz açısından son derece sakıncalıdır.

²³⁶ Yaman, *İslâm Âile Hukuku*, s.107.

²³⁷ Köse, “Âile Hukuku” *İslâm Âile Hukuku El Kitabı* s.357.

²³⁸ Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, s.349.

3.7.2. Boşanma İddeti

Boşanan kadınlar tekrar evlenebilmesi için belli bir süre beklemeleri gerekmektedir. Kur’ân-ı kerimde bu durum sarahaten ifade edilmiştir. İlgili âyeti kerime şu şekilde gelmiştir:

*“Boşanan kadınlar direk evlenmezler. Üç adet günü süresince dururlar. Allah’a ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını (bir başka deyişle, hamile olup olmadıklarını) gizlemeleri onlara helâl değildir.”*²³⁹

Hukuki olarak evliliği sonra erdiren bir durumun yerine gelmesinden sonra kadının yeni bir evlilik gerçekleştirebilmesi için, bir süre beklemesi gerekmektedir ki buna “iddet” denmektedir. Adet gören kadınların, beklemesi gereken süre ise âyetle belirtildiği gibi üç aybaşı geçirmektir. “Aybaşı” şeklinde ifade ettiğimiz “*el-kur’u*” kelimesi Arapça ’da adet döneminden temizliğine, temizlik döneminden de adet dönemine (geçiş sınırını) anlamına geldiği için, buna kimi bilginler aybaşı (hayız) derken; kimi de temizlik (tuhr) demişlerdir.

Sünnete uygun olarak boşama şekli, İslâmiyette, sadece kadın temizlik döneminde iken yapılır.²⁴⁰ Komisyonun ifadelerinden anlaşıldığı üzere “*el-kur’u*” kelimesi mezheplerin iki farklı görüş beyan etmelerine sebep olmuştur. Sabuni, ahkâm tefsirinde bu kelimeyi şu şekilde tahlil eder. İmam Şafîi ve İmam Malik 'e göre, âyetteki “kuru” kelimesinden maksat, ay halinden temizlenme olan tuhurdur. Bu görüş İbni Ömer (ra). Aişe (ra). Zeyd bin Sabit (ra)'in görüşüdür ve İmam Ahmed b. Hanbel (ra)'den nakledilen iki görüşten biridir.

İmam Azam Ebû Hanife ve İmam Ahmed b. Hanbel'in diğer bir görüşüne göreyse, “kuru” dan maksat, ay halini görmektir. Bu görüş Ömer (ra), İbn-i Mesud (ra). Ebû Musa el-Eş'arî (ra) ve Ebû Derdâ (ra)'dan rivâyet edilmiştir.

İmam Malik ve İmam Şafîi'nin delilleri

Mezheplerinin tercihi için getirdikleri birçok delilden en veciz olanlarını aşağıya alıyoruz.

²³⁹ Bakara, 2/228.

²⁴⁰ Kur’an Yolu, C.1, s.361.

a) Selâsetün kelimesinin sonunda, tâ harfinin incelenmesi gelmektedir. Zira Arap dili ve edebiyatında 3'den 10'a kadar sayılan olan şeyler, eril türünden olursa, sayıların sonuna (tâ) harfi eklenir. Şayet dişil ise ekleme yapılmaz. Bundan da anlaşılıyor ki, “kuru” kelimesinden maksat, tuhur kelimesidir. Tuhur da, Arap dilinde eril olarak tabir edilen kelimelerdendir. “Kuru” ifadesinden maksat, ay hali olsaydı, âyetteki, “Selâsetün” kelimesinin, “Selâsün” olarak gelmesigerekirdi. Çünkü Türkçedeki ay hali sözünün. Arap dilindeki karşılığı, dişil bir kelime olan hayızdır. Bundan da anlaşılıyor ki, âyetteki kuru'dan maksat, ay hali değil, 2 ay hali arasındaki temizliktir.

b) Hz. Aişe (rah)'den şöyle bir rivâyet nakledilmiştir, kuru'dan kastedilenin ne olduğunu biliyor musunuz? Kuru'dan maksat, temizliktir buyurdu. İmam Şafî'ye göre, kadınlar ay hali ve ondan temizlenmeyi daha iyi bilirler. Çünkü iki hali de onlar yaşamaktadır, öyleyse bu hususta, Hz. Aişe'nin sözü ve görüşü, herkesin görüşünden daha doğrudur.²⁴¹

Komisyon, bu konuda birbirinden farklı görüşlerin mevcut olmasını şu şekilde gerekçelendirmiştir: Söz konusu kelimenin temizlik anlamına geldiğini seçenlere göre, kadının temizlik döneminde boşanması durumunda, o temizlik dönemi bir “kur” sayıldığı için bekleme süresi (iddet) de kısa olur.

Söz konusu kelimeye hayız anlamını verenlere göre ise, kadının iddeti temizliği bitip, bir sonraki dönemde başlayan adetile başlar. Böyle olunca iddet bir önceki görüşe göre biraz daha uzamış olur.

Kuru' ifadesini hayır olarak tercüme ederek, bekleme süresini hayızla baştan müctehidler, bekleme süresini uzatmış olmaktadır ki bununla Âilenin yıkılmamasına yönelik bir tedbir olarak, tarafların düşünme süresini biraz daha uzatmayı amaçlamışlardır.²⁴²

“Aybaşı” şeklinde ifade ettiğimiz “*el-kur'u*” kelimesi Arapça 'da adet döneminden temizliğine, temizlik döneminden de adet dönemine (geçiş sınırını) anlamına geldiği için, buna kimi bilginler aybaşı (hayız) derken; kimi de temizlik (tuhur)

²⁴¹ Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, C.1, s.264-265.

²⁴² Kur'an Yolu, C.1, s.361-362.

demişlerdir.²⁴³ Buradaki “*el-kur’u*” kelimesinde fakihlerin ihtilaf etmesinin sebebi bu kelimenin müşterek lafız olmasından kayanaktanmaktadır. Müçtehitlere göre kelime de aslolan müşterek olmamasıdır. Dolayısıyla her müçtehit bu kelimeyi açıklarken bir takım karinelere vaşvurmuşlar ve bu neticeye göre hüküm vermişlerdir.²⁴⁴

Komisyon “*el-kur’u*” kelimesine söz konusu muhtemel anlamlardan temizilik dönemi anlamını vererek Hanefî görüşünde olduklarını ifade etmiş oluyor. Hamilelik iddetini inceledikten sonra şimdide vefat iddetini ele alacağız.

3.7.3. Vefat İddeti

Vefat iddeti, kocası vefat eden hanımın beklemesi gereken zaman dilimine denenen iddettir. Konuyla alakalı âyeti kerime şöyledir.

*“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”*²⁴⁵

İddet, bizatihi birçok hikmetlere medar olan bir konudur, İslâm’dan önce de vardı ancak islâm geldikten sonra bu uygulamayı islah etti. Nitekim bu hususu komisyon şöyle açıklar: “İslâm öncesi Arap toplumunda kocası ölen kadınlar, mağaraya benzeyen, تنها bir yere kapanır, kimseyle bir yakınlık ve ilişki kurmaz, bedenini yıkamaz, saçları darmadağın olur, onları taramaz, tırnaklarını de uzatır, kesmezdi. Allah elçisi, ölçüsüzce yapılan bu tarz bir yas tutmayı yasakladı. O, akraba için üç gün yas tutmayı meşru kılmıştır. Eşi ölen kadına ise, kocasına özel olarak dört ay on gün bir çeşit yas tutabileceğini hükme bağlamıştır.”²⁴⁶

İddet bekleyen kadına açıktan değil ama tariz yoluyla onunla evlenmek isteğini kişi ifade edebilir. Zaruri durum müstesna kadın iddet süresini kocasının evinde tamamlar. Bu süreyi beklerken günlük işlerini halletmek üzere gündüzleri evinden

²⁴³ Kur’an Yolu, C.1, s.361.

²⁴⁴ Zekiyyüddin Şaban, Not ekleyerek tercüme eden İbrahim Kâfi Dönmez, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, TDV Yay, Ankara: 2000, s.361

²⁴⁵ Bakara 1/234.

²⁴⁶ Kur’an Yolu, C.1, s. 373.

çıkabilir. Aynı şekilde hac ibadetini yerine getirebilmek için kutsal topraklara da gidebilir, şeklinde görüş beyan eden İslâm hukukçuları vardır. Fakat son söylediğimiz hac yolculuğunu cumhur caiz görmemiştir.²⁴⁷

Bu açıklamalardan sonra komisyon iddetin hikmetini şu şekilde vurguluyor. Eşi vefat eden kadının bir süre beklemesinin gerekmesinin hikmeti şu şekilde gerekçelendirilmiştir: Kadının öncelikli olarak hamile olup olmadığının bilinmesi bu anlamda önemli bir gerekçedir. Diğer bir gerekçe ise erkeğe nazaran duygusal bir yapıda olan kadının normal hayata uyum sağlaması ve bu yeni döneme alışması için, bu süre ona bir fırsat vemiş olur.²⁴⁸

Bütün bunlardan anlaşılan söz konusu sürenin amacı, kadının hamile olup olmadığının anlaşılması şeklinde tek bir sebebe indirgemek doğru olmaz. Zira hamile olduğu veya olamadığı tesbit edildiğinde beklemeye gerek kalmazdı. Ancak burada insanın duygusal süreci atlatabilmesi için insanın ruh hali dikkate alınmıştır yani iddetin psikolojik sosyal ve dini yönlerinin olduğu aşikârdır.

3.8. Nafaka

Nafaka sözlükte “harcamak, tüketmek” manasına gelen “infak” mastarından türetilen “nafaka” kelimesi azık, ihtiyaçların tedâriki gayesiyle harcanan para ve maddi kıymetler anlamına gelir. İstilahî anlamı olarak yaşamın ve faydalanmanın sürekliliğini sağlamak için yapılması gerekli olan harcamaları ifade eder.²⁴⁹ Sahih bir evlilik neticesinde eşler arasında nafaka hakkı doğar ve bu naslarla sabittir.²⁵⁰

Nafaka, evlilik içinde kadının yemesi giyinmesi ve barınma masrafı kocasına aittir. Evin tefrişi ve eve lazım gelen eşyanın temini kocaya aittir. Örfde kadın gelin olarak gelirken çeyiz getirse de Hanefî Mezhebinde kadın buna zorlanamaz.²⁵¹ Kadın zengin olsa bile fakir kocasının nafakasından sorumlu değildir ancak koca bu fakir haliyle karısının nafakasından sorumludur. Evlilik nafakasının sorumlusu naslardan da

²⁴⁷ Kur'an Yolu, C.1, s.373.

²⁴⁸ Kur'an Yolu, C.1, s.374.

²⁴⁹ Dalgın, *İslâm Hukuku*, s.177.

²⁵⁰ Talak 65/6.7.

²⁵¹ Döndüren, *Kur'an ve Sünnete göre Güncel Fıkhi Meseleler*, s.195.

anlaşılacağı üzere kocadır. Ölüm iddeti ve beynuneti kübranın dışındaki iddet durumlarında da erkeğin üzerine nafaka vaciptir.

3.9. Evlat Edinme

İslâmda önce Arap toplumunda evlat edinme vardı. Allah Rasûlü de Zeyd bin Hariseyi evlat edinmişti. Ancak cahiliye döneminden gelen, Evlatlık edinme uygulaması, Hicretin ilk yıllarına kadar devam etmiş, daha sonra aşağıda gelen âyetlerle²⁵² kaldırılmıştır.²⁵³

Bir çocuğu doğuran onun annesi, nikâhlı koca da babasıdır. Bu sebepten dolayı evlatlık anlamına gelen Arapça “da’î” sözcüğü, çocuğun bakımını üstlenmekten daha çok onu başka bir anne ya da babaya isnat etmek anlamına gelmektedir. Da’î kelimesinin çoğulu “ed’iyâ”dır.²⁵⁴

“Bir Câhiliye uygulaması olan bir çocuğu küçüklüğünde alıp, ona gerçek anne ve babasının kim olduğunu söylemeden, kendilerini çocuğun annesi ve babası gibi göstermek şeklinde uygulanıyordu. Bu her şeyden önce bir insan hakkının ihlal edilmesi anlamına geliyordu. İslâm bunu ortadan kaldırarak, çocukları kendi anne ve babalarının adları ile çağırın diyerek bu temel insan hakkına işaret etmiştir.”²⁵⁵ Kimsesiz ve sahipsiz çocukların bakılması, himaye edilmesi ise İslâm’ın genel ruhuna uygun olup, bu konuda bir yasaklamanın olmasından söz edilemez.

Dolayısıyla bu tür uygulamalar günümüzde çokça rastlanılan bir hadise olup İslâm tarafından tasvip edilmeyen bir uygulamadır zira bu evlatlık alınan çocukla alan âile arasında İslâmın tanıdığı hiçbir hukuki bağ yoktur. Bu şekildeki bir evlat edinme kişiye nesebi malum olan bir çocuğun nesebini sabit kılmaz. Zira sabit olan nesep hiçbir sûrette fesh olmaz. Aralarında nesep sabit olmayınca da ikisi arasında baba-çocuk, anne-çocuk arasında sabit olan haklar sabit olmaz. Birbirlerine mirasçı olmazlar, nafakaları vacip olmaz. Evlenip boşandıkları kadın ile diğerinin evlenmesi haram olmaz. İfade ettiğimiz gibi bir çocuğu bakıp büyütmek ona yardımcı olmak İslâmın

²⁵² Ahzâb 33/4.

²⁵³ Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali*, s.298.

²⁵⁴ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethû'l-Kadîr el-Câmi*, İskenderiye: 1994, C.4, s. 343.

²⁵⁵ Kur'an Yolu, C.4, s.366.

ruhuna uygundur. Bunu yaparken İslâmın bize sunduğu başka hiçbir din ve hukuk sistemlerinde olmayan sût emzirme yoluyla akraba olma yolu denenebilir. Alınan çocuk sût emme çağında ise çocuğun cinsiyeti erkekse bu çocuk evlatlık alan kadının kızkardeşini emerek sût teyzelik statüsü kazanılarak aradaki mahramiyet sağlanmış olur. Çocuğun cinsiyeti kız olursa evin erkeğinin kız kardeşi bu çocuğu emzirerek bu şahıs sût dayı olur ve bu gibi çözümler üretilerek masum bir çocuğun bakımı sağlanır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslâm âile hukuku, genelde naslara dayalı olan ve ictihadi hükümlere yer verilen bir alandır. Âile hukukuyla alakalı Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık yetmiş âyet olduğu görülmüştür. Söz konusu âyetler konuyla doğrudan ilgili olan âyetler olup, dolaylı olarak konuya değinen âyetleri de hesaba katarsak bu sayı yüzü aşmaktadır. Bu durum, konunun hemen hemen bütün yönlerinin dini metinlerde yer almış olması, ictihadi alanın sınırlarının daraltılması sonucunu vermiştir. Diğer yandan salt Kur'an âyetleri ile sınırlı kalmayıp, hadis külliyyatında da konuyla ilgili müstakil kitap oluşacak kadar rivâyet mevcuttur.

Âile kurumu, oluşumu, devamı ve sonuçları bakımından hukuku ilgilendiren bir yapıya sahiptir. Bir başka deyişle hükümleri kanun koyucu tarafından belirlenmiş, hukuk çerçevesinde oluşan bir kurumdur. Sübutu kesin olarak bilinen dini bir metnin, neye delalet ettiği açık bir şekilde anlaşılamaması ya da ilgili metnin karşılaşılan meseleyi kapsayıp kapsamadığı durumlarda ichtihada başvurulmaktadır.

Bazı durumlarda içtihadın söz konusu olduğu ve etkin bir şekilde kullanıldığı gerçeğinden hareketle, âile hukukuyla alakalı düzenlemeler yapılırken İslâm hukuk kurallarına aykırı olmayan diğer kaynaklara da başvurulmuştur.

İslâm hukukunun klasik kaynaklarında âile hukuku; kitabü'n-nikâh, kitabü't-talak; kitabü'l-îlâ; kitabü'z-zihar; kitabü'l-lian; kitabü'r-rada'; kitabü'n-nafakat bölümlerinde işlenmektedir. Çağdaş İslâm hukukçuları ise âile hukukunu "Ahval-i Şahsiye" başlığı adı altında ele almışlardır.

Bu çalışmamızda konumuza kaynaklık eden "*Kur'an Yolu*" isimli tefsir müelliflerinin, âile hukukuyla alakalı âyetler hakkındaki görüşlerini inceledik. Söz konusu tefsiri yazan komisyon heyetinin, ilgili görüşlerini hangi saikle beyan ettiklerini tesbit etmeye çalıştık.

Komisyon, genel itibarla âyetleri izah ederken, hem klasik eserlerden hem de muasır âlimlerin eserlerinden nakiller yapmıştır. Söz konusu kaynakları ayrıntılı olarak incelediğimizde âile hukukunu ilgilendiren âyetlerin yorumlanmasında temel kritierlere

bağlı kalındığı gözlemlenmektedir. Bazı farklı ictihat ve görüşler olsa da bunlar genel ilkelere bağlı kalınmadığı şeklinde yorumlanacak kadar çok değildir.

Değerlendirdiğimiz konular arasında zina suçunun cezası, kadının dövülmesi meselesi, kadın erkek eşitliği, İslâm'da çok eşliliğin şartları ve sınırları hakkında bazı farklı yorumlar görebilmekteyiz.

Söz gelimi Hak Dini Kur'an Dili'nde, zina suçu ile ilgili âyetlerde, söz konusu suçun cezası olarak had cezasının, bekârları kapsadığını, evli olanlardan zina suçunu işleyenler için Hz. Peygamberin uygulamasının olduğu açıklanmıştır. Komisyon bu âyetle ilgili tercihini beyan ederken, ilgili âyeti "Yüz değnek vurma olarak geçen ifade, cezadır (haddir). Taşlama (recmetme) cezası ya da sürgün şeklindeki cezalar ise yasalaştırılması ve tatbik edilmesi yönetimlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Ta'zir denilen ve değişime açık olan cezalardır" şeklinde yorumlamıştır.

Komisyon, Nisa 34. Âyette kadının dövülmesi meselesi ile ilgili olarak kadın ödevlerini yerine getirmemesi durumunda bir ıslah yöntemi olarak başvurulabilecek bir alternatif olduğunu ve tarihi gelenek içinde tecrübe ile sabit olduğunu söylemektedir. Özellikle "kocanın eşini dövmesi" kadın ve erkeğin yetiştigi ve içinde olduğu çevreyi de gözeterek yorumlanması gerekir. Bu uygulama Hz. Peygamberin yavaş yavaş içinde bulunduğu toplumu belli bir kültür seviyesine çıkartmış, ıslah etmiş; insanın ve özellikle kadınların dövülemeyeceğini açıkça ortaya koymuş, "iyi bir erkeğin eşini dövemeyeceği" ni net bir şekilde söylemiştir. Burada Allah elçisinin uygulanması âyeti neshetmemekle birlikte, onun yerel ve kültürel bir bağlamının olduğunun altını çizmiştir.

Komisyonun bu yorumu klasik eserlerde pek bulamadığımız türden yorumlardır. Yine küçüklerin evlendirilmesi hususunda Kur'an yolunda bir tercihte bulunmamıştır ancak Kur'an yolu müelliflerinden Hayrettin Karaman hocanın yorumu şöyledir. Yetimleri nikâh çağına kadar deneyin."(Nisa,4/5) mealindeki âyet evlenme ehliyetini belli çağa bağlamıştır. Ayrıca evlenmenin bizzat sonuçlarından hiçbiri küçüklerin evlenmesinde gerçekleşmez. Bu nikâh lüzumsuz ve faydasızdır. Mahkemeler çoğunluğun maslahatına göre ictihat edip hüküm vermekte iken, 1917 tarihli kanun ikinci ictihadı yasa haline getirmiş ve küçük yaşta olanların evlendirilmesi hükmünü kaldırmıştır. Komisyon da bu görüşü desteklemektedir.

Komisyonun kadınının yaratılışı hakkındaki görüşleri klasik eserlerdeki görüş ve yorumlardan farklıdır. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına ilişkin hadisi,²⁵⁶ kadının Hz. Âdemin ege kemiğinden yaratıldığı şeklinde anlayanlar vardır ve genel kabul de budur ancak komisyonun bu hadisi yorumlama şekli daha farklıdır. Havva'nın eğri bir kaburgadan yaratıldığı ifadesi, bir zaaf ya da üstünlüğe yönelik bir ifade değildir. Bu ifadede, bir benzetme kullanılarak, ikisinin farklı yaratılışlarda olduğu ve fitratlarında var olan söz konusu değişikliklerin sonradan da değişmemesi gerektiğini ifade etmek amaçlanmıştır. Tezimizde bu tür farklı görüşleri tahlil edip isabetli bulduğumuzu beyan edip isabetli olmadığını düşündüğümüz yorumları klasik ve modern dönemde yazılan kaynaklara müracaat ederek doğrusunu aktarmaya çalıştık.

Sonuç olarak “*Kur'an Yolu*” isimli tefsir kitabının, İslâm Âile Hukuku alanıyla ilgili yorumları, genel olarak Hanefi İslâm Mezhep Ekolüne bağlı kalsa da, yer yer kendine özgü yaklaşım ve önerileri olan, meselelere bütüncül ve çözüm odaklı yaklaşan bir yanının olduğu söylenebilir.

²⁵⁶ Buhari, Nikâh, 80.

KAYNAKÇA

- ACAR Halil İbrahim; (2017), **İslâm Âile Hukuku**, Ensar Yayınları, İstanbul.
- ATEŞ Süleyman; (1978), “Kur’an-ı Kerimde Evlenme ve Boşanma” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:23,
- AKŞİT Cevat; (2011), **Mutlu Evlilik İslâmi Esasları**, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul.
- APAYDIN Yunus; (2007), **Günümüzde Âile**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- AYDIN Mehmet Akif; (2004), **Âile Hayatı**, İslâm İlmihali, II, TDV Yayınları, Ankara.
- BEYDAVÎ Nasırüddin Ebû Said Muhammed Beydavi; (2010), **Envaru’et-Tenzil ve Esrarü’t-Tevil**, çev: Doç. Dr. Şadi Eren, Selsebil Yayınları, İstanbul.
- BİLMEN Ömer Nasuhi; (1976), **Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- BOLLELLİ Nusrettin; (2001), **Belağat**, İfav Yayınları, İstanbul.
- BUHARÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî; (1993), **Sahihi Buhari**, Daru-İbni Kesir, Beyrut.
- CESSAS Ebû Bekir Ahmet bin Ali er-Razi; (1996), **Ahkâmu’l-Kur’ân**, Daru’l-Kütüp el-İlmiye, Beyrut.
- ÇEKER Orhan; (2017), **Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnamesi**, Mehir Vakfı Yayınları, Konya.
- DALGIN Nihat; (2016), **İslâm Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- DEMİRCİ Muhsin; (2017), **Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- DÖNDÜREN Hamdi; (2015), **Delilleriyle Âile İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul.
- _____ Hamdi; (2014), **Kur’ân ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler**, Işık Yayınları, İstanbul.

- EBU DAVUD Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî; (2017), **Süneni Ebi Davut**, Risale, Beyrut.
- EBU ZEHRA Muhammed; (1950), **el-Ahvalü's-Şahsiyye**, Dârü'l Fikri'l Arabi, Kahire.
- EBUSSUUD Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi; (2007), **İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezayay-ı Kitab-il-Kerim**, Çev, Ali Akın, sistem Matbaacılık, İstanbul.
- EL-KURTUBÎ Ebû Abdullah Muhammed; (2001), **el-Cami'li-ahkamil-Kur'ân**, çev: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN Mehmet; (2015), **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- FİDAN Yılmaz, (2013) **Ebüssuûd'un Fıkhi Meseleleri Çözümündeki Metodu**, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GÖRGÜLÜ Ülfet; (2010), **Kur'ân ve Kadın Sempozyumu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- HALLÂF Abdülvehhab; (1971), **İlmu Usûl'l-Fıkh**, Darü'l-Kütüb'ül-İlmiye, Beyrut.
- HALEBÎ İbrahim b. Muhammed b. İbrahim Halebi; (1989), **Tam Kayıtlı Haşiyeli Mülteka'l Ebhur ve Tercemesi**. çev: Hasan Ege, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul.
- İBNİ AŞUR Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr; (1984), **et-Taḥrîr ve't-Tenvîr ine't-Tefsîr**, Daru'l et-Tunusiyye, Tunus.
- İBNİ KESİR Ebü'l-Fida İsmail İbn Kesir el Kuşeri; (1993), **Tefsiru'l-Kur'ân'i'l-Azim**, Mektebetü'l-Ulüm ve'l-Hikem, Medine-i Münevvere.
- İBNİ RÜŞD Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed; (2004), **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, tahk. Ferit Abdilaziz el-Cindiyyi, Dârü'l-Hadis, Kahire.
- KARAGÖZ İsmail; (2016), **Âile ve Gençlik**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KARAMAN Hayrettin; (2006), **Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku**, Ensar Neşriyat: İstanbul,

- Hayrettin, Mustafa, İbrahim Kâfi, Sadrettin; (2014), **Kuran'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ Hayrettin, (2006), **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- _____ Hayrettin; (2009), **Mukayeseli İslâm Hukuku**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KASANİ Alauddîn Ebû Bekr b. Mes'ud; (2008), **Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi**, Dârü'l- Beyrut.
- KÖSE Saffet; (2013), "Âile Hukuku" **İslâm Âile Hukuku El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- _____ (2016), **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Âile Medeniyetinin Sonu**, Mehir Vakfı Yayınları, Konya.
- MERGİRANİ Şeyhu'l-İslâm Burhaneddin Ebû'l-Hasan Ali bin Ebû Bekr Merginani; (2000), **el-Hidaye**, Çev, Ahmed Meylani, El-Hidaye Tercümesi, Kahraman Yayınları, İstanbul.
- MEVSİLİ Abdullah b. Mahmud; (2002), **el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, Daru'l-Ma'rifet**, Beyrut.
- MUHAMMED Muhiddin Abdülhamid; (2018), **el-Ahvalü's-Şahsiyye fi's-Şeriati'l-İslâmiye**, İrşat Kitapevi, İstanbul.
- MUKATİL B. SÜLEYMAN Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö.150); (2005), **Ahkâm Âyetleri Tefsiri**, Çev: Beşîr Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul.
- MÜSLİM Ebû'l Hüseyin Müslim bin Haacac el-Kuşeyri; (2008), **Muhtasar Sahih Müslim**, Çev, Hanifi Akın, Polen yayınları, İstanbul.
- PAÇACI İbrahim; (2006), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SABUNİ Muhammet Ali; (1984), **Ahkâm Tefsiri**, çev: Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- SANDIKÇI Kemal; (2017), **Hadis II**, Ensar Neşriyat, İstanbul.

- ŞABAN Zekiyyüddin; (2000), Notlar Ekleyerek Tercüme Eden İbrahim Kâfi Dönmez, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, TDV yayınları, Ankara.
- ŞAFİİ Muhammed b. İdris eş-Şafî; (1999), **Ahkâm'ul-Kur'ân**, Darü'l-Hayau'l-Ulum, Beyrut.
- ŞEVKANİ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî; (1994), **Fethû'l-kadîr el-Câmi' beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr**, Dârü'l-Vefa, İskenderiye.
- TABERİ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir; (1998), **Cami'ül-Beyan an tevili-Âyil-Kur'ân**, Darül-Fikir, Beyrut.
- TOPALOĞLU Bekir; (2001), **İslâm'da Kadın**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- ZEYDAN Abdülkerim; (2012), **İslâm Hukuna Giriş**, Çev: Ali Şafak, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- ZİHNİ Mehmed; (1990), **Nimet-i İslâm Mufasssal İlmihal**, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- YAMAN Ahmet; (2011), **İslâm Âile Hukuku**, Seçil Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- _____ Ahmet; (2014), **İslâm Hukukuna Giriş**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- YAZIR Hamdi; (2011), **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sadeleştiren: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Dağıtım, İstanbul.
- YILDIRIM Mustafa; (2012), **Mecellenin Külli Kaideleri**, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hamza Kaya
Doğum Yeri Ve Tarihi :Gümüşhane, 1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Gümüşhane İlahiyat
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :Arapça - İngilizce
Bilimsel Faaliyetler : Trabzon Dini Yüksek İhtisas Merkezinde üç yıl
ihtisas eğitimi aldı ve derece ile mezun oldu.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :Diyanet İşleri Başkanlığı – Kur'an Kursu Öğreticisi

İletişim

Telefon :05367461899
e-posta Adresi : hamzaky29@hotmail.com
:

Tarih : 31.05.2019